

**TEATTERI VIE JOURNALISMIN KULISSEIHIN – MUS-
TAN LAATIKON TUOTTAJIEN KÄSITYKSIÄ LIVE-JOUR-
NALISMIN LÄPINÄKYVYYDESTÄ**

Eetu Halonen
Maisterintutkielma
Journalistiikka
Kieli- ja viestintätieteiden lai-
tos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2021

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä Eetu Halonen	
Työn nimi Läpinäkyvyys live-journalismissa – Laadullinen sisällönanalyysi Mustan Laatikon tuottajien käsityksistä	
Oppiaine Journalistiikka	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Toukokuu 2021	Sivumäärä 59 + liitteet
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tässä pro gradu -tutkielmassa on pyritty selvittämään, millä tavalla journalistinen läpinäkyvyys ilmenee Helsingin Sanomien Musta Laatikko -esityksissä. Musta Laatikko edustaa suhteellisen uutta journalismin lajityyppiä, jota kutsutaan tässä tutkielmassa live-journalismiksi. Käsitteellä tarkoitetaan tapahtumia, joissa toimittajat esittävät huolellisesti editoituja journalistisia sisältöjä elävälle yleisölle teatterissa tai vastaavassa tapahtumapaikassa.</p> <p>Live-journalismia on tutkittu tähän mennessä vielä kohtalaisen vähän. Aiheesta on suomeksi tätä ennen ilmestynyt yksi pro gradu -tutkielma, jossa kartoitettiin esiintyjien kokemuksia live-journalismista. Kansainvälistä live-journalismin tutkimusta on tehty enemmän, mutta siinäkin esitysten sisältö on jäänyt taka-alalle.</p> <p>Tässä tutkielmassa kysytään, millä tavalla journalistinen läpinäkyvyys ilmenee Mustan Laatikon esityksissä. Ilmiö valikoitui tutkimuksen aiheeksi, koska läpinäkyvyys on noussut Mustan Laatikon yleisötutkimuksissa yhtenä teemana vahvasti esiin. Yleisö on luonnehtinut esitysten tekevän journalismista positiivisella tavalla läpinäkyvää. Vastavia tuloksia on saatu brittiläisen live-journalismin yleisötutkimuksissa. Läpinäkyvyyden lisääminen on myös nähty yhtenä ratkaisuna journalismin kärsimään luottamuspulaan ja heikentyneeseen yleisösuhteeseen. Aihe on 2000-luvulla yleistynyt journalismin tutkimuksessa.</p> <p>Tätä tutkimusta varten haastateltiin neljää Mustan Laatikon tuottajaa. Teemahaastattelussa käytettiin virikkeenä yhden Mustan Laatikko -tuotannon esitysten käsikirjoituksia. Niiden pohjalta tuottajia pyydettiin kuvailemaan, kuinka journalistinen läpinäkyvyys esityksissä heidän mielestään ilmenee. Tuottajien käsityksistä tehtiin laadullinen sisällönanalyysi, jonka pohjalta muodostettiin viisi teemaa, joiden kautta läpinäkyvyys Mustassa Laatikossa ilmenee.</p> <p>Tutkimuksen perusteella läpinäkyvyys vaikuttaisi olevan live-journalismille osittain sisäsyntyistä. Live-journalismin lajityypille ominaiset piirteet korostavat esiintyjien subjektiivisuutta. Analyysissa muodostetuista läpinäkyvyyden teemoista kolme liittyi jollain tavalla esiintyjien subjektiivisuuteen. Lisäksi live-journalismi vaikuttaisi formaattina tarjoavan luonnollisen kanavan avata yleisölle journalismin käytäntöjä ja esittää mediakritiikkiä.</p> <p>Tämä pro gradu -tutkielma on osa laajempaa tutkimushanketta, joka kulkee nimellä The Power of Live Journalism – From Insights to Applications (Suom. Live-journalismin voima). Hankkeessa ovat mukana Jyväskylän yliopiston kieli- ja viestintätieteiden laitos, Turun yliopiston Tulevaisuuden tutkimuskeskus sekä Helsingin Sanomien Musta laatikko -tuotantoryhmä.</p>	
Asiasanat: Live-journalismi, journalismin läpinäkyvyys, teemahaastattelu, laadullinen sisällönanalyysi	
Säilytyspaikka: Jyväskylän yliopisto	
Työn ohjaaja: Mikko Villi	

SISÄLLYS

JOHDANTO.....	5
1 TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	8
2 TEORIA JA KÄSITTEET	9
2.1 Läpinäkyvyys journalismissa	9
2.1.1 Journalismi	9
2.1.2 Läpinäkyvyys journalistisena periaatteena	11
2.1.3 Läpinäkyvyyden määritelmät	14
2.1.3.1 Yhteiskunnallinen konteksti	15
2.1.3.2 Käytännöllinen vastaus uusiin haasteisiin?	16
2.1.3.3 Kritiikki.....	20
2.2 Live-journalismi	21
3 MENETELMÄT JA AINEISTOT	24
3.1 Tutkimuksen menetelmät	24
3.1.1 Pari sanaa (tästä) laadullisesta tutkimuksesta	24
3.1.2 Laadullinen sisällönanalyysi	26
3.1.3 Teemahaastattelu.....	27
3.2 Aineistonkeruu.....	28
3.2.1 Haastateltavien valikoituminen	28
3.2.2 Haastattelujen toteutus.....	29
3.3 Aineiston analyysi.....	31
3.3.1 Aineiston litterointi ja koodaaminen.....	32
3.3.2 Aineiston teemoittelu.....	34
4 LÄPINÄKYVYYDEN TEEMAT AINEISTOSSA	36
4.1 Jutunteon ja journalistisen työn avaaminen.....	37
4.2 Oman toiminnan kriittinen tarkastelu	39
4.3 Esiintyjän uskottavuus (Eetos)	41
4.4 Miksi juttu on tehty (Motivaatio).....	42
4.5 Esiintyjän ajatusten ja tunteiden kuvaaminen (Subjektiiivisuus)	44
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	46
5.1 Henkilökohtaisuus on osa live-journalismia.....	46
5.2 Teatteri on luonteva tie journalismin kulisseihin.....	49
6 TUTKIMUKSEN ARVIOINTI.....	51
7 LOPUKSI.....	53
LÄHTEET	55

LIITTEET: Teemahaastattelun käsitekartta; teemahaastattelujen virikkeinä toimineiden käsikirjoitusten aiheet

JOHDANTO

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkitaan niin sanottua live-journalismia ja sen läpinäkyvyyttä. Live-journalismilla tarkoitetaan tässä yhteydessä tapahtumia, joissa toimittajat esittävät journalistisia sisältöjä elävälle yleisölle teatterissa tai vastaavassa tapahtumapaikassa. (Ruotsalainen & Villi 2021, 1). Ilmiötä on tutkittu toistaiseksi varsin vähän, ellei oteta lukuun aihetta läheltä liippaavaa dokumenttiteatteria tai journalistien järjestämiä erilaisia live-tapahtumia (engl. *live publishing*, ks. Larson 2015), joissa journalistit toimivat lähinnä juontajina tai haastattelijoina ilman, että tapahtuman sisältöä olisi tuotettu ja editoitu etukäteen.

Live-journalismi on ilmiönä melko uusi. Tietävästi ensimmäinen live-journalistinen tapahtuma järjestettiin San Franciscossa Yhdysvalloissa vuonna 2009. Tuolloin Pop-Up Magazine -niminen esitys nousi 360-paikkaisen Brava Theatren lavalle (Carroll, 2015). Sittemmin vastaavia esityksiä on alettu järjestää myös Euroopassa. Toimittajat ovat nousseet näyttämöille ainakin Ranskassa, Belgiassa, Espanjassa, Tanskassa, Englannissa, Romaniassa ja Suomessa (Patterson 2019; Lyytinen 2020, 10; The Power of Live Journalism -hankkeen tutkimussuunnitelma, 2).

Suomessa säännöllisiä live-journalistisia tapahtumia on ainoana tahona järjestänyt Helsingin Sanomat. Lehden ensimmäinen Musta Laatikko -niminen tapahtuma järjestettiin helmikuussa 2016 Kansallisteatterin Pienellä näyttämöllä (Lyytinen, 2016). Esitykset ovat sen jälkeen jatkuneet, kunnes koronaviruspandemia pakotti tapahtuman toistaiseksi voimassa olevalle tauolle. Joka tapauksessa vuosina 2016–2019 pideytyissä esityksissä kaikkiaan noin sata lehden toimittajaa ja kuvaajaa kipusi teatterilavoille esittämään uusia, aiemmin julkaisemattomia journalistisia tuotoksia (Lyytinen 2020, 9–10; The Power of Live Journalism -hankkeen tutkimussuunnitelma, 2.)

Jokaisen esityksen formaatti on jotakuinkin samanlainen: 8–10 toimittajaa tai valokuvaajaa esittää journalistiset juttunsa huolellisesti editoituina ja harjoiteltuina puheina. Juttutyypeiltään puheet vaihtelevat tutkivasta journalismista ajattomiin feature-juttuihin, mielipidekolumneja muistuttaviin monologeihin ja musiikilla höystettyihin valokuva- tai videoesseyihin. Aiheet ovat samoja kuin missä tahansa laatulehdessä: on politiikkaa, ulkomaan uutisia, kulttuuria, tiedettä, lifestyleä ja urheilua. (Em.)

Helsingin lisäksi Mustaa Laatikkoa on esitetty Turussa ja Tampereella. Vuosina 2016–2019 järjestettyjen tapahtumien yhteenlaskettu yleisömäärä oli yli 30 000. Näytökset olivat järjestään loppuunmyytyjä (Lyytinen 2020, 9; The Power of Live Journalism -hankkeen tutkimussuunnitelma, 2.) Vastaavat tapahtumat Euroopassa ja Yhdysvalloissa ovat olleet niin ikään hyvin suosittuja. Esimerkiksi live-journalismin uranuurtaja Pop-Up Magazine järjestettiin aluksi 360-paikkaisessa teatterissa, josta se kuitenkin pian siirrettiin 2 700 henkeä vetävään konserttisaliin. Liput myytiin loppuun alta aikayksikön (Pop-Up Magazine, 2019). Pariisissa vuonna 2014 aloitettu Live Magazine on niin ikään kasvanut: tapahtuma on laajentunut 16 kaupunkiin neljässä Euroopan maassa. Yleisömäärä on kivunnut 40 000:een (Patterson, 2019).

Miksi tämän kaiken pitäisi sitten kiinnostaa? On äkkiseltään hankala nähdä, että live-journalismi itsessään olisi millään tavalla muuta kuin kiva kultturelli lisä verrattain pienelle yleisölle: jälleen yksi tapa käyttää vapaa-aikaansa isoissa kaupungeissa. Miksi ilmiöstä olisi syytä kiinnostua?

Vastausta voi lähteä hakemaan ainakin niistä ajatuksista, joita live-journalismi on yleisössä herättänyt. Mustan Laatikon yleisöille tehdyissä kahdessa kyselyssä on havaittu nousevan kolme toistuvaa teemaa esiin (The Power of Live Journalism -hankkeen tutkimussuunnitelma, 2). Ensinnäkin journalistista sisältöä käsittävän puhe-esityksen on kerrottu olevan paljon voimakkaampi kokemus kuin lehtiartikkelin lukeminen, videon katsominen tai radio-ohjelman kuunteleminen. Esitykset ovat lisäksi saaneet ihmiset kiinnostumaan sellaisista aiheista, joista he eivät ole aikaisemmin olleet järin kiinnostuneita; tällaiset vastaukset ovat toistuneet erityisesti alle 25-vuotiaiden yleisön edustajien keskuudessa. Kolmanneksi yleisö on ollut ilahtunut siitä, kuinka esitykset ovat lisänneet journalismin läpinäkyvyyttä (The Power of Live Journalism -hankkeen tutkimussuunnitelma, 2). Vastaavia havaintoja on tehty brittiläisen live-journalismin yleisötutkimuksissa (Adams 2020).

Läpinäkyvyyden käsite on erityisesti 2000-luvulla noussut esiin journalismin tutkimuskentällä. Läpinäkyvyyden lisäämistä journalismissa on muun muassa ehdotettu yhdeksi lääkkeeksi alan kärsimään luottamuspulaan. Sekä läpinäkyvyyden käsitteellinen määrittely että sen soveltaminen käytäntöön on kuitenkin osoittautunut haastavaksi. Täyttä selvyttä ei ole siitäkään, mitä 2000-luvun yleisöt journalismin läpinäkyvyydestä ajattelevat tai siitä, lisääkö läpinäkyvyys todella journalismia kohtaan tunnettua luottamusta vai ei. (Karlsson & Clerwall 2018; Karlsson, Clerwall & Nord 2014; Uusivirta 2014; Zamith 2019.)

Vaikka tutkijat tuntuvat heränneen asiaan 2000-luvulla, läpinäkyvyyden ja journalismin välinen liitto ei ole uusi. Ensimmäiset puheenvuorot, joissa vaadittiin journalismilta objektiivisempaa otetta asioiden esittämiseen, olivat ennen kaikkea puheenvuoroja läpinäkyvyyden puolesta. Toisin kuin usein luullaan, objektiivisuudella ei alun perin tarkoitettu sitä, että journalistit olisivat vapaita ajattelun vinoumista tai vääristymistä. Sen sijaan katsottiin, että heidän työmenetelmänsä voisivat olla objektiivisiä sekä läpinäkyviä, ja journalismi olla näin enemmän tieteen kaltaista. (Kovach & Rosenstiel 2014, 10.)

Tämä pro gradu -tutkielma on osa laajempaa tutkimushanketta, joka kulkee nimellä *The Power of Live Journalism – From Insights to Applications* (Suom. Live-journalismin voima). Hankkeessa ovat mukana Jyväskylän yliopiston kieli- ja viestintätieteiden laitos, Turun yliopiston Tulevaisuuden tutkimuskeskus sekä Helsingin Sanomien Musta laatikko -tuotantoryhmä.

Tiivistetysti hankkeessa tutkitaan live-journalismia ja sen mahdollista merkitystä koko journalismin kentälle nyt ja tulevaisuudessa. Tarkoitus on selvittää, löytyisikö live-journalismin tuotanto-, editointi- tai esitystavoista jotain sellaista, jota voisi ottaa käyttöön ihan kaiken journalismin tekemisessä, pitäen silmällä erityisesti alan kasvavia haasteita tulevaisuudessa. Näitä ovat muun muassa laskeva levikkikierre, valeuutiset ja heikentynyt luottamus journalismiin.

Live-journalismin kansainvälinen suosio yhdistettynä alustavien yleisökyselyjen tuloksiin viittaa siihen, että ilmiössä saattaa piillä jotain arvokasta koko journalismin kannalta. Laskevien levikkien, vähentyvien mainostulojen ja luottamuspulan kanssa kamppailevalle perinteiselle medialle on kyllä arvoista tietää, mikä tekee jostakin journalismin alalajista kiehtovaa ja voisiko näitä tekijöitä ottaa käyttöön laajemmin.

On kiinnostavaa, että Mustan Laatikon yleisöille tehdyissä kyselyissä juuri läpinäkyvyys on noussut yhtenä myönteisenä asiana esiin. Tällaisen huomion

tekeminen on edellyttänyt, että katsojat ovat ensinnäkin ymmärtäneet tai tulkinneet heille esitettävän journalismin olevan luonteeltaan jollakin tavalla läpinäkyvää. Sen jälkeen tämä havainto läpinäkyvyydestä on vielä tulkittu siten, että se on hyvä asia. Kuten edellä mainittiin, yleisön suhtautuminen journalismin läpinäkyvyyteen ei aina ole välttämättä näin suoraviivaista.

Journalismin läpinäkyvyyttä lisää live-journalistisissa esityksissä jo se, että toimittajat ovat lavalla itse. Näin esimerkiksi sanomalehteen painettu kirjoittajan nimi saa kasvot. Mutta myös journalistisen työn arjen kuvaaminen tuo läpinäkyvyyttä. Puheissaan toimittajat paitsi esittävät juttunsa, myös usein kertovat millaista jutun tekeminen on ollut. Yleisölle voidaan esimerkiksi kertoa, kuinka jutun taustalla oleva aineisto kerättiin, miten näkökulma valittiin ja kuinka varsinainen juttu lopulta saatiin kasaan (The Power of Live Journalism -hankkeen tutkimussuunnitelma, 2).

Ongelmanasettelu tässä tutkielmassa on, minkälaista journalistista läpinäkyvyyttä Mustan Laatikon esityksissä mahdollisesti piilee. Vastausta on lähdetty hakemaan haastattelemalla neljää Mustan Laatikon tuottajaa. Teemahaastattelujen yhteydessä tuottajille annettiin virikkeeksi yhden Musta Laatikko -tuotannon käsikirjoitukset. Niiden pohjalta heitä pyydettiin haastatteluissa kuvailemaan, minkälaista läpinäkyvyyttä esityksissä heidän mielestään on. Näistä käsityksistä tehtiin laadullinen sisällönanalyysi, jonka pohjalta muodostettiin viisi teemaa, joiden kautta journalistinen läpinäkyvyys Mustassa Laatikossa ilmenee.

Tutkielma etenee niin, että luvussa 1 esitellään tutkimusongelma ja siitä johdetut tutkimuskysymykset. Luvussa 2 asetetaan tutkimus teoreettiseen viitekehukseensä, eli esitellään tutkimuksen kannalta keskeiset käsitteet. Luvussa 3 esitellään tutkimuksen metodi ja tutkimusaineisto sekä kerrotaan, mitä niillä on tehty. Luvussa 4 eritellään tarkemmin laadullisen sisällönanalyysin tulokset ja sitä logiikkaa, jolla analyysin tulokset on johdettu. Luvussa 5 pyritään tekemään näistä tuloksista johtopäätöksiä asettamalla ne aiemman live-journalismin tutkimuksen ja läpinäkyvyyden kontekstiin. Luvussa 6 arvioidaan tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä.

1 TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tässä tutkielmassa pyritään selvittämään, millä tavoilla journalistinen läpinäkyvyys Mustan Laatikon esityksissä mahdollisesti ilmenee. Ongelmasta johdetut tutkimuskysymykset, joilla vastauksia haetaan, ovat:

- Miten Mustan Laatikon tuottajat ymmärtävät läpinäkyvyyden esityksissään?
- Minkälaisia merkityksiä he tälle läpinäkyvyydelle antavat?

Ensimmäisellä tutkimuskysymyksellä pyritään selvittämään, mitä Mustan Laatikon tekijät itse ymmärtävät journalistisella läpinäkyvyydellä omien esitystensä tapauksessa: Minkälaista läpinäkyvyyttä he sieltä mahdollisesti löytävät? Toisella tutkimuskysymyksellä haetaan vastausta siihen, mitä tämä läpinäkyvyys Mustan Laatikon live-journalismin kontekstissa tuottajille merkitsee.

Vaikka tarkkarajaista teoreettista määritelmää journalismin läpinäkyvyydestä ei ole olemassa, väljempää käsityksiä läpinäkyvyydestä ja sen merkityksestä sitä vastoin riittää (Esim. Uusivirta 2014, 33). Peilaamalla Mustan Laatikon tuottajien henkilökohtaisia käsityksiä live-journalismin läpinäkyvyydestä aiempaan tietoon voidaan kuvailla, minkälaista läpinäkyvyyttä kyseinen journalismin lajityyppi edustaa.

2 TEORIA JA KÄSITTEET

Tässä luvussa käydään läpi tutkielman kannalta keskeisiä käsitteitä ja teorioita kirjallisuuslähteiden kautta. Tarkastelu aloitetaan journalismin ja siihen liittyvän läpinäkyvyyden käsitteen määrittelyllä. Tämän jälkeen siirrytään itse live-journalismiin määrittelyyn. Melko uudelle ja vähän tutkitulle journalismin muodolle haetaan kontekstia muun muassa siihen liittyvistä ilmiöistä, kuten journalismin yleisökäanteestä.

Live-journalismia ei käsitteen sisällön osalta koeta tässä tutkielmassa niinkään ongelmalliseksi, mutta termi itsessään herättää joitain kysymyksiä. Sinänsä siinä, että journalismia tehdään ”livenä”, ei ole mitään uutta. Onko ”live-journalismi” näin ollen paras mahdollinen termi kuvaamaan tätä journalismin lajityyppiä?

2.1 Läpinäkyvyys journalismissa

Läpinäkyvyyden määrittelyssä journalismin viitekehyksessä on kaiketi lähdettävä liikkeelle itse journalismin määrittelystä. Jotta voidaan yrittää ymmärtää, miksi ja miten läpinäkyvyys liittyy journalismiin, täytyy ensin yrittää ymmärtää journalismia.

Ensin tehdään pintapuolinen katsaus journalismin luonteeseen erityisenä joukkoviestinnän muotona, jolla on selvä yhteiskunnallinen tehtävänsä. Tämän jälkeen tarkastellaan, miten journalismi pyrkii tuon tehtävänsä toteuttamaan ja kuinka läpinäkyvyyden käsite asettuu osaksi profession käytäntöjä sekä periaatteita. Lopuksi käydään läpi läpinäkyvyydelle annettuja määritelmiä journalismin tutkimuksessa.

Journalismien käsitteellinen problematisointi ei ole tässä tutkielmassa oleellista. Käsitteen määrittelyllä on tarkoitus lähinnä yrittää hahmottaa, minne läpinäkyvyyden juuret ammatin maaperässä ulottuvat.

2.1.1 Journalismi

Lyhyesti määriteltynä journalismi on tosiasioihin perustuvaa ajankohtaista joukkoviestintää. Journalismi voidaan määritellä uutisten ja informaation keräämiseen, arvioimiseen, luomiseen ja esittämiseen liittyvänä toimintana sekä tämän toiminnan lopputuloksena syntyvänä tuotteena (Kuutti 2012, 68–69; Kunelius 2009, 17.)

Vaikka journalismiksi kutsuttavan joukkoviestinnän osuus kaikesta yhteiskunnassa tapahtuvasta viestinnästä on määrällisesti pieni, nähdään sen usein olevan siten arvokkaampaa. Journalismi eroaa muista viestinnän muodoista sen tiettyjen erityispiirteiden ja käytäntöjen vuoksi. Nämä piirteet myös tekevät journalismista korvaamattoman osan kansanvaltaisen yhteiskunnan toimintaa. Journalismien arvo juontuu sen demokraattisesti voimaannuttavasta tehtävästä valvoa vallanpitäjiä ja tarjota ihmisille tarkistettua tietoa yhteiskunnasta, jotta he voivat toimia mahdollisimman vapaasti sekä itsenäisesti. (Kovach & Rosenstiel 2014, 8–9; Kunelius 2009, 193.)

Journalismille annettuja tehtäviä ovat muun muassa totuudenmukaisen ja olennaisen tiedon välittäminen, yhteiskunnan kriittinen tarkkailu, yhteiskunnallisen

vallankäytön valvonta ja sananvapauden sekä julkisen keskustelun edistäminen (Kuutti 2012, 68). Journalismia on myös luonnehdittu pitkään ”neljänneksi valtiomahdiksi” (engl. *The Fourth Estate*, mm. Schultz 1998). Vallan kolmijako-opin mukaan julkinen valta jakautuu demokraattisessa yhteiskunnassa kolmeen toisistaan riippumattomaan osaan: lakien säätämiseen (Suomessa eduskunta), toimeenpanoon (Suomessa valtioneuvosto) ja lakien tulkittamiseen (Suomessa itsenäiset tuomioistuimet). Neljäntenä valtiomahtina journalismin tehtävä on valvoa kolmen muun toimintaa. Juuri tämä päätöksentekojärjestelmän valvonta esitetään usein journalismin tärkeimmäksi tehtäväksi. (Kunelius 2009, 194.)

Journalismin funktiota neljäntenä valtiomahtina tukee Suomessa perustuslakiin kirjattu sananvapaus- ja julkisuusperiaate (Suomen perustuslaki 1999/731, 12 §). Sananvapausperiaatteen mukaan sananvapaus kuuluu Suomessa jokaiselle, ja siihen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa sekä vastaanottaa tietoja. Julkisuusperiaatteen mukaan taas viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet – sanalla sanoen tiedot – ovat lähtökohtaisesti julkisia.

Perustuslaki takaa jokaiselle oikeuden saada tiedon julkisesta asiakirjasta tai tallenteesta. (Em.) Näitä perusoikeuksia kuitenkin myös rajoitetaan omissa laeissaan. Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (460/2003) asettaa neljännelle valtiomahdille erilaisia velvollisuuksia ja vastuita. Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (1999/621) puolestaan asettaa raamit kansalaisten oikeudelle saada tietoja päätöksenteosta.

Yhteiskunnallisen tehtävänsä täyttämiseksi journalismissa harjoitetaan tiettyjä ammatillisia käytäntöjä, kuten tietojen systemaattista tarkistamista. Näiden käytäntöjen voidaan katsoa tekevän journalismista demokratian kannalta arvokkaampaa suhteessa muuhun yhteiskunnassa tapahtuvaan viestintään. Näin ollen journalismin viestinnällinen merkitys syntyy sekä sen yhteiskunnallisesta funktiosta että tämän tehtävän toteuttamiseksi käytetyistä menetelmistä. (Kovach & Rosenstiel 2014, 17–18, 55, 98.)

Ammattikunnan työkäytännöt kuuluvat laajempaan journalistisen kulttuurin määrittelemään sääntökokoelmaan eli normistoon. Normisto määrittelee, mitkä ovat journalismin arvot ja päämäärät sekä kuinka niihin pyritään. (Kuutti 2012, 74.) Suomessa tällaiseksi normistoksi luetaan Journalistin ohjeet ja hyvä journalistinen tapa. Ohjeissa painotetaan muun muassa journalistin puolueettomuutta, todenmukaisten tietojen välittämistä ja niiden tarkistamista sekä tasapuolisuutta asioiden esittämisessä. (Em.; ks. myös Julkisen sanan neuvosto 2011).

Alan eettisiä normeja ja hyvää journalistista tapaa vaalii Suomessa Julkisen sanan neuvosto. Se on epävirallinen, vapaaehtoinen, julkisesta vallasta riippumaton alan sisäinen itsesäätelyelin. Neuvosto pyrkii lisäämään journalismin vastuuta ja yleisön tuntemaa luottamusta mediaa kohtaan. Se käsittelee kokouksissaan yleisön tekemiä kanteluita Journalistin ohjeiden rikkomuksista ja tarjoaa näin ammattikunnan sisäisen vaihtoehdon oikeusprosessille. Vastaavia vapaaehtoisuuteen perustuvia, journalismin etiikkaa alan sisältä arvioivia toimielimiä löytyy useista maista. (Kuutti 2012, 75.)

Journalismi on siis piirteiltään aivan erityistä joukkoviestintää, jolla on selvä yhteiskunnallinen, joskin kunnianhimoinen ja idealistinen, tehtävänsä. Kuten edellä mainittiin, tuon tehtävän suorittamiseksi journalismilla on käytössään tietty

valikoima erilaisia periaatteellisia työkaluja. Seuraavaksi tarkastellaan, millä tavalla läpinäkyvyyden käsite sijoittuu tuohon työkalupakkiin.

2.1.2 Läpinäkyvyys journalistisena periaatteena

Yhdysvaltalaiset pitkän linjan journalistit ja akateemikot Bill Kovach ja Tom Rosenstiel erittelevät journalismin keskeisimpiä periaatteita ja käytäntöjä merkkiteokseensa *The Elements of Journalism*, joka julkaistiin ensimmäisen kerran vuonna 2001. Heidän mukaansa journalismin on ennen kaikkea oltava sitoutunut totuuden pyyteettömään tavoitteluun. Kyseessä ei kuitenkaan ole ”totuus” sanan filosofisessa tai järin tieteellisessä mielessä. Kovach ja Rosenstiel puhuvat totuuden ”käytännöllisestä ja toimivasta muodosta”: eräänlaisista arkitotuuksista, joiden kanssa pystyy päivittäin työskentelemään. (Kovach & Rosenstiel 2014, 55–56.)

Myös Kuutti (2015, 11) toteaa, että *todenmukaisuutta* voidaan pitää tärkeimpänä eettisenä periaatteena journalismissa. Hänen käyttämässään sanavalinnassa (”todenmukainen”) tosin ei ehkä ole yhtä absoluuttiselta kuulostavaa virettä kuin ”totuudessa”. Todenmukaisuus kuvanneekin journalismin arkista suhdetta totuuteen ja todellisuuteen paremmin, kuten Kovachin ja Rosenstielin edellä kuvatusta ajattelusta käy ilmi.

Totuudenmukainen, ”maalaisjärkeen perustuva yleinen käsitys siitä mikä on totta” (Kuutti 2015, 11) lähestyy filosofista teoriaa totuuden korrespondenssista eli vastaavuudesta. Teorian mukaan jokin väittämä on tosi ainoastaan silloin, jos väittäjä ja todellisuus vastaavat toisiaan (Tieteen termipankki 2016). Absoluuttisten totuusväittämien tekeminen sekä niiden tarkistaminen edellyttäisi kuitenkin sitä, että ihmiset pystyisivät tarkastelemaan todellisuutta luotettavasti. Tämä taas herättää kysymyksiä todellisuuden luonteen ymmärtämisestä ja siitä, mitä ylipäätään on mahdollista tietää.

Huolimatta epistemologisista haasteistaan totuus tuntuisi olevan maailmanlaajuisesti aivan keskeinen journalistinen normi. Esimeriksi 2000-luvun alussa tehty tutkimus journalismin säännöistä Euroopassa ja islamilaisessa maailmassa paljasti, että ympäröivästä yhteiskunnasta ja kulttuurista riippumatta toimittajat pitivät totuutta ja objektiivisuutta tärkeimpinä journalistisina arvoinaan. Asiasta ei ollut tutkimuksen mukaan kahta sanaa. Aiemmassa, eurooppalaisia journalistisia säännöskoelmia verranneessa tutkimuksessa puolestaan havaittiin, että ”totuudenmukainen informaatio” oli säännösten yhteinen nimittäjä eri maiden välillä. (Singer 2007, 83.)

Jotta toimittajat maapallon eri kolkissa välttyisivät työssään tietoteoreettiseen suohon uppoamiselta, pitää journalismi suhteensa totuuteen mahdollisimman käytännöllisenä:

Yksittäinen [journalistinen] juttu on totta, jos se uskollisesti kuvailee kohdettaan ja asioiden tilaa todellisessa maailmassa ja sillä on selkeä vastaavuus ympäröivän maailman kanssa. Uutisten pohjalla olevat faktat ovat tosiasioita kertomistaan kohteista, tapahtumista tai asioiden tilasta maailmassa, joka on avoin journalistien havainnoille – -. ¹

Totuus, jonka journalismi pyrkii välittämään, ei ole täydellinen kuvaus maailmasta. Mahdollisimman hyvä se kuitenkin voi olla, ja siihen journalismi pyrkii tiettyjen amatillisten periaatteiden ja käytäntöjen avulla. Esimerkiksi yksittäisen jutun kohdalla

¹ Kuutti 2015, 11.

journalistinen prosessi alkaa faktojen keräämisellä ja niiden varmistamisella. Niiden pohjalta journalistit yrittävät välittää kohtuullisen, reilun ja luotettavan kuvauksen siitä, mitä nämä faktat tarkoittavat. Prosessin voi tiivistää *tarkkuuden* ja *vilpittömyyden* vaatimuksiin: "Tarkkuus on kykyä huolehtia, että toimittajan väitteet pitävät paikkansa. Vilpittömyys on kykyä varmistaa, että toimittaja itse aidosti uskoo siihen, mitä hän väittää" (Phillips 2010, 379). Kovachin ja Rosenstielin mukaan journalistien täytyisikin olla mahdollisimman avoimia käyttämistään tietolähteistä ja työmenetelmistä. Näin yleisö voisi itse arvioida heille tarjottua informaatiota. Journalistinen prosessi totuuden selvittämiseksi pitäisi näin ollen tehdä *läpinäkyväksi*. (Kovach & Rosenstiel 2014, 66.)

Koska totuus on pohjimmiltaan jossain määrin kangastuksenomainen, ovat journalistit kehittäneet menetelmiä, jotta elämä tämän otteesta lipeävän ilmiön kanssa olisi helpompaa. Näitä alan normeiksi vakiintuneita keinoja ovat muun muassa kahden tai useamman lähteen vaatimus tietojen tarkistamiseksi, objektiivisuuden ihanne ja läpinäkyvyyteen pyrkiminen. (Kuutti 2015, 11–12.) Kovachin ja Rosenstielin mukaan juuri läpinäkyvyys, pyrkimys objektiivisuuteen ja tieteellisen menetelmän matkiminen liittyvät journalismissa tiiviisti toisiinsa. Heidän mukaansa objektiivisuuden ihanne alkuperäinen merkitys on kuitenkin ymmärretty ajan myötä täysin väärin ja on kenties iäksi kadotettu. (Kovach & Rosenstiel 2014, 10, 54, 101.)

Kritiikki journalismin objektiivisuutta kohtaan kumpuaa pitkälti siitä, että toimittajat ovat syystä tai toisesta olleet varsin kyvyttömiä kertomaan ulkopuolisille, mitä keinoja he käyttävät pyrkiessään totuudenmukaiseen uutisointiin. Sen sijaan, että journalistit avoimesti kertoisivat menetelmistään ja puolustaisivat niitä, he ovat pikemminkin kieltäneet mitään menetelmiä edes olevan olemassa. "Totuuden" on ajateltu olevan itsestään esiin nouseva ilmiö, kuin kohoava pullataikina, josta journalistit tekevät havaintoja ja välittävät ne eteenpäin.

Tosiasiassa suurin osa journalisteista on huomattavasti tätä aktiivisempia ja metodisempia. Historiallisesti ammattikunnalla ei vain ole ollut sanavarastoa, vakiintunutta menetelmää tai tarpeeksi käytännöllistä akateemista kirjallisuutta, joiden avulla he olisivat voineet kunnolla selittää tekemisiään. Avoimuuden puute on ollut omiaan lisäämään kansalaisten epäilyjä journalismia kohtaan. Se on myös yksi syy siihen, miksi objektiivisuus on ymmärretty niin väärin ja että keskustelu aiheen ympärillä on muodostunut eräänlaiseksi ansaksi. (Em., 54, 104.)

Muun muassa yhdysvaltalainen sosiologi Gaye Tuchman totesi 1970-luvulla, että objektiivisuus oli hänen havaintojensa perusteella journalisteille lähinnä "strateginen rituaali", johon he voivat paitsi nojata päivittäisessä työssään myös tarvittaessa vedota. Objektiivisuuden yksi funktio oli tässä analyysissa toimia journalistien taktiikkana puolustautua ulkopuolista kritiikkiä vastaan. Tuchmanin mukaan strateginen rituaali paljasti ongelmallisuutensa viimeistään siinä vaiheessa, kun toimittajan oli ryhdyttävä tekemään jutussaan subjektiivisia valintoja. Samanlaiseen lopputulokseen päätyi myös yhteiskuntatieteilijä Leo Rosten: journalistien objektiivisuudessa oli hänen tutkimustensa mukaan toivomisen varaa. Yhdysvalloissa toimittajien objektiivisuus on 1900-luvulla todettu mahdottomaksi jopa lukuisissa oikeustapauksissa. (Kovach & Rosenstiel 2014, 104; Uusivirta 2014, 14–16.)

Tällainen journalismin kritiikki on hyvin tyypillistä, myös alan itsensä sisällä. Objektiivisuus torjutaan vetoamalla siihen, ettei kukaan pysty koskaan havainnoimaan todellisuutta täydellisen objektiivisesti. Paneutumatta tämän tutkielman

puitteissa sen enempää tiedon filosofiaan todettakoon, että kysymys siitä, *mitä voidaan tietää*, on lähes ikiaikainen, taatusti kiistanalainen ja perin monimutkainen. Sellaiseksi se on myös journalismin tutkimuksessa yleisesti tunnustettu (Kovach & Rosenstiel 2014, 53–54, 101; ks. myös Lehtinen 2016; Hearn-Branaman 2016.)

Kuten aiemmin todettiin, journalismi ei kuitenkaan yritä kertoa ”totuutta” missään absoluuttisessa mielessä, eikä pyrkimyksellä objektiivisuuteen ole alun perin tarkoitettu sitä, että journalistit voisivat toimia ilman ennakoasenteita tai ajattelun vinoumia (engl. *bias*). (Kovach & Rosenstiel 2014, 10.) Sen sijaan kyse on ollut objektiivisen menetelmän kehittämisestä osaksi journalismin työkäytäntöjä. Nimenomaan siksi, että toimittajat sen paremmin kuin ketkään muutkaan eivät voi olla täysin objektiivisiä, tulisi heidän käyttämiensä työmenetelmien olla sellaisia.

Toisin sanoen: jos ja kun tunnustetaan, että jokaisen ihmisen ajattelu on harhaista sekä vinoutunutta, tulisi uutisten syntyä prosessista, joka on tiukka, läpinäkyvä ja ylipäätään puolustettavissa – kuten tiede on. Kirjoittajien mukaan journalismin menetelmällinen – ei henkilökohtainen – objektiivisuus, joka välitetään yleisölle läpinäkyvästi, olisi nykyajan informaatiotulvassa vielä tärkeämpää kuin koskaan. (Em.)

Ajatus objektiivisesta menetelmästä osana journalismia syntyi Kovachin ja Rosenstielin (2014, 101–103) mukaan jo 1900-luvun alussa Yhdysvalloissa. He viittaavat vuonna 1919 julkaistuun tekstiin, jossa toimittajat Walter Lippmann ja Charles Merz kritisoivat sanomalehti *New York Timesin* väritynyttä ja puolueellista uutisointia Venäjän vallankumouksesta. Lippmann ja muut kommentaattorit alkoivat etsiä keinoja, joilla yksittäinen toimittaja pystyisi irtautumaan ”epäloogisista, tutkimattomista ja tiedostamattomista ennakkoluuloistaan tarkastellessaan, hahmottaessaan ja esittäessään uutisia”.

Ratkaisun nähtiin piilevän lopulta siinä, että journalistit omaksuisivat työssään enemmän ”tieteellistä henkeä – – [so.] menetelmän, ei päämäärän, yhtenäisyyttä; kurinalaisen testaamisen yhtenäisyyttä”. Lippmannin mukaan juuri uutisten raportoinnin monimutkaisuus edellytti alalla ”korkeimpien tieteellisten hyveiden” harjoittamista. Objektiivisuuden peräänkuuluttaminen oli vetoamus sen puolesta, että toimittajat kehittäisivät johdonmukaisen menetelmän informaation testaamiseksi. Tätä ”läpinäkyvää lähestymistapaa todistusaineistoa kohtaan” tarvittiin kommentaattoreiden mukaan juuri siitä syystä, etteivät henkilökohtaiset ja kulttuuriset ennakoasenteet heikentäisi journalistisen työn tarkkuutta. (Em.)

Tällöin menetelmä, ei toimittaja, on objektiivinen, ja metodin ytimessä on läpinäkyvyys. Lippmann ja kumppanit ajattelivat, että toimittajien pitäisi paitsi kehittää järjestelmällinen menetelmä tietojen varmistamiseksi, myös esittää tämä prosessi yleisölle. Näin kansalaiset voisivat ymmärtää, kuinka on toimittu, ja päättää tämän jälkeen itse, mitä tästä toiminnasta pitäisi ajatella. Kyse on ikään kuin tieteellisestä metodista tiukemmalla aikarajalla. (Brown-Smith 2017.)

On ”totuuden” nimissä todettava, että puhtaasti ammattieettisen itsetutkiskelun lisäksi varhainen käsitys journalismin objektiivisuudesta oli myös eräänlainen tuon ajan markkinointikikka. Lehdistön tehdessä Yhdysvalloissa pesäeroa puoluepolitiikkaan suurempien markkinoiden toivossa tuli uutisoinnin ainakin näyttää yleispätevältä ja neutraalilta. Lisäpontta objektiivisempaan journalistiseen otteeseen toi teknologinen kehitys: lennättimen myötä syntyneet sähköpalvelut vaativat sanomalehdiltä puolueetonta uutisointia, jotta ne pystyisivät palvelemaan asiakkaitaan puoluekanasta riippumatta. (Uusivirta 2014, 13.)

Tieteellisen menetelmän ottamista mukaan journalismin työtapoihin on sittemmin painottanut muun muassa yhdysvaltalainen toimittaja ja emeritusprofessori Philip Meyer 1970-luvulta lähtien. Hänen mukaansa nimenomaan sosiologian tutkimusmenetelmät tulisi ottaa osaksi journalistista työprosessia. Meyer kehitti tällaisia metodeja hyödyntävästä journalismista termin tarkkuusjournalismi (engl. *Precision journalism*). Meyerin mukaan yksi journalismin isoimmista ongelmista oli aina ollut tieteellisen metodin puuttuminen ammatin toimintatavoista. (Meyer 1979.)

Uudelle vuosituhannele tultaessa journalistiset ihanteet ja tavoitteet totuuteen pyrkimisestä ovat joutuneet hyökkäyksen kohteeksi usealta suunnalta. Toisaalta journalismia ja sen totuuspyrkimyksiä horjuttavat vanhat tutut uhkakuvat, kuten autoritaariset valtiojohtajat. Heillä on käytössään vain aiempaa tehokkaampia joukkoviestinnän välineitä, joilla he saavat viestinsä kuuluviin nopeammin, kohdennetummin ja ilman, että kukaan ehtii kyseenalaistaa viestien sisältöä. Nykyaika ei myöskään ole ollut armollinen totuuden käsitteelle ylipäätään. Tämä hyökkäys on kenties saanut tahtomattaan alkunsa yliopistojen hämyisissä tutkijankammioissa. (Leigh 2019, 1–2.)

Journalismin ammatilliset ihanteet kumpuavat käytännöistä, jotka ovat historiallisesti kytköksissä etiikan filosofian periaatteisiin. Journalistinen etiikka on itsepin-taisesti pitänyt kiinni käsityksestään rationaalisista yksilöistä, jotka kykenevät tavoittamaan ja jäljentämään yleisen edun mukaisia tärkeitä totuuksia. Ajattelussa ”totuus” vastaa valistusajan määritelmää tieteellisin metodein todistettavista faktoista. 1900-luvun kuluessa käsitys totuudesta ehti kuitenkin muuttua luonnontieteellistä määritelmää monimutkaisemmaksi ja hankalammaksi. Aiempi varmuus ihmisen kyvystä havainnoida todellisuutta luotettavasti teki tilaa uusille ajatuksille ja teorioille. Esiin marssivat muun muassa Einsteinin suhteellisuusteoria ja kvanttifysiikka. Sotien ja sosiaalisten mullistusten välittyminen ihmisten tajuntaan uuden viestintäteknologian kautta teki yleisöstä lisäksi entistä tietoisemman mielipiteenmuokkauksen keinoista sekä välineistä. Post-etuliitteiset uudet filosofiset virtaukset alkoivat kyseenalaistaa aiemmin hyväksytyinä pidettyjä totuuksia. (Singer 2007, 84–85.)

Kun siis tiedemaailma alkoi yhä enemmän esittää hankalia kysymyksiä totuuden luonteesta hahmotettavissa ja rationaalisesti todistettavissa olevana ilmiönä, journalistit kulkivat päinvastaiseen suuntaan. Ammattikunta vahvasti ja lopulta sementoi käsityksen metodisesti varmistettavasta totuudesta osaksi eettistä koodistoaan. Kuten aiemmin todettiin, sitoutuminen totuuteen on yhä 2000-luvulla ollut keskeinen journalistinen arvo toimittajilla kulttuuriympäristöstä riippumatta. Nykyajan informaatiotulva ja loputtomilta vaikuttavat tiedon lähteet eivät ole muuttaneet journalismin velvoitteita eivätkä sitoumuksia. Käsitykset velvoitteiden täyttämiseksi käytettävissä olevista keinoista ovat sen sijaan saattaneet muuttua. (Em.)

2.1.3 Läpinäkyvyyden määritelmät

Kuten edellä todettiin, läpinäkyvyyden juuret läntisessä journalismissa ulottuvat viime vuosisadan alkuun. Tuolloin ja siitä eteenpäin läpinäkyvyys liittyi keskusteluun journalismin objektiivisuudesta: ammatin tarpeesta muuttua enemmän tieteen kaltaiseksi. Ajatuksena oli, että näin toimittajat pystyisivät hoitamaan tehtävänsä vallan vahtikoirana ja neljätenä valtiomahtina mahdollisimman hyvin sekä säilyttämään uskottavuutensa yleisön silmissä. Seuraavissa alaluvuissa eritellään, minkälaisia teoreettisia määritelmiä journalismin läpinäkyvyydelle on

tutkimuskirjallisuudessa annettu. Lopuksi perehdytään myös hieman journalistisen läpinäkyvyyden kritiikkiin.

2.1.3.1 Yhteiskunnallinen konteksti

Yhden ammattikunnan käytännöistä yleisemmälle tasolle vietyä läpinäkyvyys liittyy poliittiseen filosofiaan hallinnon avoimuudesta (Singer 2007, 83). Läpinäkyvyys on olennainen osa yhteiskuntaa, jossa kansalaisilla on kyky tarkastaa ylimmän valtiotodentimintaa. Lisäksi läpinäkyvyys sisältää normatiivisia kytköksiä sosiaalisen "tilivelvollisuuden" ja vastuullisuuden käsitteisiin. Singerin mukaan nämä eivät ole yksi ja sama asia: *vastuullisuus* määrittää, minkälainen toiminta on sopivaa ja oikein, kun taas *tilivelvollisuus* panee tällaisen toiminnan täytäntöön. (Em.)

Vastuullisuuden, tilivelvollisuuden ja läpinäkyvyyden soveltaminen journalismiin heijastuu Singerin mukaan selkeimmin yhteiskunnan sosiaalisen vastuullisuuden teoriassa. Teoria pyrkii yhdistämään demokratian, vastuullisuuden ja totuudenkertomisen ideaalit. Teorian mukaan kansalaisilla tulee olla käytettävissään luotettava informaatiota, jotta he voivat olla vaikutusvaltaisia poliittisia toimijoita. Journalistin velvollisuus on näin ollen toimittaa yleisölle olennainen ja rehellinen faktapohja julkisen toiminnan sekä vallankäytön arvioimiseksi. Ajatusmallin hahmottelemaa tiedonvälityksen yksisuuntaisuutta voi toki kritisoida. Teoria antaa Singerin mukaan medialle keskeisen roolin, mutta yleisön osaksi jää olla sekä informaation että vallankäytön kohde. Hän viittaa Nordenstrengiin (1998) huomauttaessaan, että ideaalitalanteessa suhde olisi dynamisempi, vuorovaikutteisempi ja yleisön rooli aktiivisempi. Todellisessa demokratiassa nimenomaan kansalaiset ovat vallan ja vaikuttamisen lähde. (Em.)

Läpinäkyvyys liittyy läheisesti myös ajatukseen luottamuksesta. Sosiologisenä käsitteenä *luottamus* voidaan ymmärtää yhteisenä hyvänä, joka on ihmissuhteiden vakauden, yhteistyön ylläpitämisen ja ylipäättään sosiaalisen hyvinvoinnin ytimessä. (Singer 2007, 84.) Luottamus kommunikation totuudenmukaisuuteen on keskeistä, jotta ihmiset pystyvät toimimaan yhteiskuntajärjestyksen säilyttämiseksi. Ehkä kylmävästi tämän päivän informaatioympäristöä ajatellen Singer toteaa, että yhteiskunnat, joiden jäsenet eivät ole kyenneet erottamaan totuudenmukaista ja perätöntä viestintää toisistaan, ovat historian saatossa romahtaneet. Tästä näkökulmasta vastuullisuus on positiivista yksilön sitoutumista toimimaan yhteisen hyvän – luottamuksen – eteen sen sijaan, että hän toiminnallaan heikentäisi yleistä etua. Tilivelvollisuus taas on julkista vastaamista omista teoistaan. Läpinäkyvyys vie tilivelvollisuuden astetta pidemmälle sisältäen totuudenmukaisen *paljastamisen* elementin ennen ja jälkeen toiminnan sekä sen aikana. (Em.)

Allen (2008, 325) tosin kyseenalaistaa läpinäkyvyyden positiivisen suhteen luottamukseen. Hän viittaa O'Neilliin (2002) todetessaan, että kansalaiset eivät yleensä vaadi läpinäkyvyyttä ihmisiltä, joihin he luottavat. Läpinäkyvyys ei ole välttämättä lainkaan lisännyt todellista luottamusta yhteiskunnassa, eikä luottamuksen muodostuminen Allenin mukaan vaadi läpinäkyvyyttä: "Luottamus ennemmin sulkee läpinäkyvyyden vaatimuksen pois kuin edellyttää sitä". (Allen 2008, 325.)

Pitkähköstä perinteestään huolimatta – ja ehkä objektiivisuuden ihanteen osittaisesta väärinymmärtämisestä johtuen – läpinäkyvyys on alkanut varsinaisesti yleistyä käsitteenä journalismin tutkimuksessa vasta 2000-luvulla (Karlsson & Clerwall

2018). Esimerkiksi yhdysvaltalainen mediatutkija Dan Gillmor totesi vuonna 2005 objektiivisuuden tulleen journalismissa ainakin käsitteellisen tiensä päähän. Sen sijaan toimittajien tuli hänen mukaansa alkaa vanhaa ”perusteellisuuden, tarkkuuden, reiluuden ja läpinäkyvyyden” nimiin. (Gillmor 2005; Kovach & Rosenstiel 2014, 101.)

Singer (2007, 79–80) nostaa esiin ajatuksen, että internetin avoimuus on vaikuttanut myös journalistiseen kulttuuriin. Kuten mikä tahansa ammatti, myös journalismi on määritellyt itse omat norminsa ja käytäntönsä sekä valvonut omaa toimintaansa sisältä käsin. Internet on kuitenkin yleistytään 2000-luvulla ruokkinut uudentyyppistä mediaympäristöä. Siinä ammatillisten käsitteiden määritelmät ovat avoinna tulkinoille ja ammatillinen valvonta on jaetumpaa. Median kasvaneet pyrkimykset ”tutkiskella ja selittää” itseään kumpuavat Singerin mukaan paitsi taloudellisista ja yleisön asettamista paineista, myös internetin avoimemmasta kulttuurista (Singer 2007, 87–88).

Osa tätä kulttuuria ovat blogit, joiden julkaisukäytännöt noudattelevat tyypillisesti *läpinäkyvää normistoa* (Em.). Bloggaajat paljastavat rutiininomaisesti lukijoille asioita omista toimintaperiaatteistaan, työprosesseistaan ja henkilökohtaisesta ”minästä”. Heidän motiivinsa ovat läpinäkyvämpiä, ja he voivat puhua itsenäisemmin ”suoraan sydämestään” kuin journalistit, jotka ovat perinteisesti pyrkineet etäisempään otteeseen työssään. Bloggaajat tapaavat yleensä taustoittaa väitteitään ja antaa niille perustelua runsaalla lähdemateriaalin esittämisellä. Singer toteaa: ”[Bloggaajat] kertovat, keitä he ovat ja mikä heidän mielestään on tärkeää tai kiinnostavaa. Sitten he pyytävät lukijoita itse arvioimaan, ovatko nämä samaa mieltä” (Em.).

Vaikka tämä ei tee bloggaamisesta vielä täydellisen läpinäkyvää tiedonvälityksen muotoa, toiminta on Singerin mukaan joka tapauksessa askel oikeaan suuntaan ”todistusaineiston esittämiseksi tehtyjen väitteiden tueksi ja jokaisen itsenäisesti erikseen arvioitavaksi”. Kenties ironisesti blogit ”post-moderneista medioista post-moderneimpana” (vuonna 2007, kirj. huom.) ottavat läpinäkyvyydessään askelen ”takaisin” kohti valistusajan käsitystä totuudesta itsenäisesti todistettavissa olevana ilmiönä. (Em.) Singerin kuvaus blogien läpinäkyvyydestä on näin yhteydessä aiemmassa luvussa esitettyyn journalismin objektiivisuuden ihanteen tulkintaan, jossa painotettiin nimenomaan metodin läpinäkyvyyttä (Vrt. Kovach & Rosenstiel 2014, 10, 54, 101).

Ei liene täysin tuulesta temmattu ajatus, että uusi mediaformaatti, jonka yksi keskeisimpiä periaatteita on läpinäkyvyys ja joka on alkanut myös vahtia valtavirtamedian toimintaa, on voinut kirittää läpinäkyvyyttä osaksi journalismin normistoa (Singer 2007, 85–86, 89). Toisaalta Allen (2008, 334) huomauttaa, että tiedonvälityksestä journalismin kanssa kilpailevat uudet median muodot usein arvostavat ja edistävät anonyymiutta. Internetin avoimuus ei siis välttämättä tarkoita, että tietoa välittävät tahot paljastaisivat siellä asioita nimenomaan itsestään, vaikka muuten esittäisivätkin ”todistusaineistoa” ja lähdemateriaalia argumentaationsa tueksi. Internetissä voisi näin ajatella olevan keskiössä enemmän tiedon kuin toimijoiden avoimuus (Vrt. Domingo & Heikkilä 2012, 275).

2.1.3.2 Käytännöllinen vastaus uusiin haasteisiin?

Journalismin tutkimuskentällä keskustelua on käyty eritoten läpinäkyvyydestä periaatteena, joka voisi palauttaa yleisön luottamuksen journalismiin. Näin ymmärrettynä läpinäkyvyyden voisi siis ajatella olevan työkalu, jolla ratkotaan tiettyjä ongelmia.

Näiden ongelmien kirjo on tällä vuosituohannella monipuolinen. Uudet sosiaalisen median muodot haastavat perinteisen journalismin asemaa tiedonvälityksen auktoriteettina, minkä lisäksi journalismin itsenäisyys omassa roolissaan on kyseenalaistettu. Ylipäätään journalismin *modus operandi*, tukeutuminen epistemologiseen viitekehykseen, jossa totuuden löytäminen nähdään mahdolliseksi, on vaakalaudalla. Läpinäkyvyyttä on ehdotettu yhdeksi keinoksi vastata kaikkiin näihin ongelmiin. (Allen 2008, 334.) Osa tutkijoista tosin korostaa läpinäkyvyyden pitkää perinnettä journalistisena ihanteena, joka on usein nähty osana ammattikunnan eettisiä periaatteita. Tällöin journalismin läpinäkyvydessä ei sinänsä olisi mitään uutta, vaan käsite olisi ikään kuin löydetty 2000-luvun tutkimuksessa uudelleen.

Läpinäkyvyyden soveltaminen käytännön journalismiin on joka tapauksessa ollut usein rajoittunutta. Tämä saattaa johtua osittain siitä, että käsitteen merkityksestä ja määritelmästä ei vallitse alalla selvää yhteisymmärrystä. Läpinäkyvyyden nimissä kyllä esitetään erilaisia vaatimuksia journalismille, mutta selvärajainen ja yhteisesti hyväksytty määritelmä siitä, mikä tarkalleen ottaen pitäisi olla läpinäkyvää ja miten, on jäänyt puuttumaan. (Uusivirta 2014, 33; Zamith 2019, 5.) Käsitteen sekakoosteisuus kävi ilmi esimerkiksi vuoden 2010 tutkimuksessa, jossa verrattiin kolmen ison sanomalehden verkkouutisoinnin läpinäkyvyyttä Ruotsissa, Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa. Tutkimuksen mukaan oli kyllä jotakuinkin selvää, että läpinäkyvyys ilmeni journalistisena normina lehtien verkkojutuissa. Sen sijaan läpinäkyvyyden soveltamisen mittakaavassa ja käyttöön otetuissa tekniikoissa oli lehtien välillä eroja. (Karlsson 2010, 542.)

Samansuuntaisia tuloksia saatiin vuoden 2012 tutkimuksessa, jossa verrattiin mediaorganisaatioiden verkkouutisoinnin "vastuuvollisuutta" 13:ssa eri maassa. Tutkimuksen mukaan mediat eivät olleet asettaneet vastuuvollisuuden ja läpinäkyvyyden kehittämistä tärkeimmäksi tavoitteekseen. Myöskään verkkouutisoinnin teknologisia mahdollisuuksia läpinäkyvyyden toteuttamiseksi ei ollut juurikaan hyödynnetty. Uutisorganisaatioiden välillä oli lisäksi huomattavia eroja vastuuvollisuuden ja läpinäkyvyyden teknisessä toteuttamisessa, sikäli kuin teknologiaa oli hyödynnetty näiden periaatteiden edistämiseksi. (Domingo & Heikkilä 2012, 286.)

Allenin (2008, 323) mukaan läpinäkyvyydellä voidaan yksinkertaisimmillaan tarkoittaa "uutisten tuottamiseen vaikuttavien, perinteisesti piilossa olevien osatekijöiden julkistamista". Tällaisenaan määritelmä on kuitenkin melko laava, sillä uutisten syntymisen taustalla voidaan ajatella olevan valtava joukko eri osatekijöitä.

Tarkasteluun on mahdollista ottaa yhtäältä toimittajan tekemät valinnat kulloisenkin uutisen syntyprosessissa. Jo pelkästään sen taustalla, miksi jokin uutinen on päätetty tehdä, voi olla useita osatekijöitä. Uutinen voi syntyä tavallaan itsestään, eli ympäröivässä todellisuudessa tapahtuu jotakin uutisoitavaa, kuten vaikkapa onnettomuus. Tai sitten juttua on päätetty toimituksessa ryhtyä tekemään oman selvitystyön kautta; on siis saatu idea uutiseksi tai joksikin muuksi jutuksi. Juttuidean taustalla voi jälleen olla lukematon joukko eri tekijöitä. Onko juttuaihe annettu toimittajalle niin sanotusti ylhäältä päällikköportaalta vai onko idea ollut toimittajan oma? Kuka idean sitten ikinä onkaan saanut, mitä on ensin tapahtunut hänen päänsä sisällä, jotta idea on voinut putkahtaa sieltä ulos?

Vaikka tässä ei olekaan eritelty kaikkia puolia uutisten monimutkaisesta syntyprosessista, voidaan todeta, että uutisten tekoon liittyvät osatekijät eivät välttämättä ole täysin tiedostettuja. Osaa ei ehkä edes voida tietää.

Uutisen syntyprosessissa näitä yksilön toiminnallisia valintoja vasten olisi myös syytä peilata, mitä ylipäätään on mahdollista tietää. Vaikkei edes sukkelletaisi kovin syvälle epistemologisen pohdinnan syövereihin vaan pysyteltäisiin tietämisen käytännöllisellä arkitasolla, kysymys osoittautuisi hankalaksi. Mitä tietolähteitä toimittajalla on käytettävissään? Paljonko hänellä on aikaa tehdä juttua? Mitä tietoa on saatavilla, mitä tietoa on olemassa? Kuinka ammattitaitoinen toimittaja ylipäätään on? Osaako hän hakeutua tiedon äärelle? Onko kohtuullista vaatia, että nämä ja monet muut asiat olisi journalismin läpinäkyvyyden nimissä raportoitava yleisölle?

Huolimatta edellä mainituista hankaluuksista läpinäkyvyys on yhtä kaikki ymmärrettävissä niin, että yleisölle paitsi kerrotaan *jotakin* siitä, miten journalismi syntyy, heidät myös otetaan mukaan sen synnyttämiseen:

Tarkoituksena on paljastaa näyttämö jo ennen kuin journalistisen tuotteen kaikki palaset ovat lokahtaneet kohdalleen ja näyttää toimittajat asettamassa lavasteita paikoilleen. Läpinäkyvyyden osallistavimpien käsitysten edustajat haluavat ihmiset - - mukaan näyttöksen valmisteluun ja esittämiseen.²

Kuutti (2012, 70) on määritellyt läpinäkyvyyden - jota hän kutsuu "journalistiseksi transparenssiksi" - olevan käsite, jolla viitataan joko journalismin institutionaaliseen läpinäkyvyyteen tai journalistiseen työprosessiin. Institutionaalisella läpinäkyvyydellä hän tarkoittaa median toimintaan ja asemaan liittyvää avoimuutta yleisesti sekä yksittäistapauksissa. Esimerkiksi läpinäkyvyys yksittäisen tiedotusvälineen toimituspolitiikasta ja journalistisista linjauksista on Kuutin mukaan tärkeää mediaa kohtaan tunnetun luottamuksen kannalta. Vaikka viestimen journalistiset perusteet olisi yleisellä tasolla jossain kerrottu, voivat ne silti jäädä yleisöltä ymmärtämättä, jos niitä ei jollain tavalla avata myös yksittäisissä jutuissa.

Työprosessin läpinäkyvyydellä Kuutti puolestaan tarkoittaa toimitusten tekemien aihevalintojen, harjoittamien lähdekäytäntöjen ja painotusten sekä esitystapojen avoimuutta. Sen lisäksi, että kerrottaisiin käytetyistä menetelmistä, olisi syytä kertoa myös sellaisista kysymyksistä, joihin ei saatu jutun teon aikana vastauksia. Journalistit voisivat kertoa kaikesta siitä, mikä oli juttuprosessin aikana hankalaa, kuinka he yrittivät selvittää näistä hankaluuksista ja miksi he olivat päättäneet luottaa tietolähteisiinsä. Ylipäätään jokaisen jutun kohdalla olisi Kuutin mukaan mietittävä, sisältyykö siihen jotain sellaista, joka olisi syytä erikseen selvittää yleisölle. (Kuutti 2015, 132; Kuutti 2012, 70.)

Samoin kuin Uusivirta (2014), myös Kuutti näkee läpinäkyvyyden olevan "entistä merkittävämpi luotettavuuden mittari toimituksille" (Kuutti 2015, 131). Tähän läpinäkyvyyden merkityksen kasvuun on hänen mukaansa vaikuttanut teknologinen kehitys. Internet on antanut yleisölle paitsi väylän saada läpinäkyvyyttä vaativat äänenpainot kuuluviin, myös ikkunan, jonka läpi se voi tarkastella median toimintaa aiempaa tarkemmin. Toisaalta internet tarjoaa myös journalismille keinon vastata tähän huutoon. Esimerkiksi käytetyt alkuperäislähteet voisi halutessaan julkaista kauttaaltaan verkkojutun yhteydessä. (Em.; ks. myös Zamith 2019, 6.)

Mikäli läpinäkyvyyden katsotaan vahvistavan kansalaisten luottamusta journalismiin, on läpinäkyvyydellä suora yhteys journalismin funktioon neljäntenä valtiomahtina ja vallan vahtikoirona. Läpinäkyvyys voi osaltaan auttaa yleisöä tunnistamaan, mikä on huolellisen, eettiseen koodistoon perustuvan, vastuullisesti toimitetun

² Uusivirta 2014, 2.

journalismin ja pintapuolisesti sellaiselta näyttävän viestinnän ero. Totuuden – tai ainakin siihen pyrkivän – joukkoviestinnän suhteen tarkkanäköisemmän julkisyhteisön vahvistaminen johtaa potentiaalisesti koko kansanvaltaisen yhteiskunnan vahvistumiseen.

Karlssonin (2010, 537) mukaan journalismin läpinäkyvyys voidaan yleisellä tasolla ja lyhyesti määriteltynä ymmärtää *avoimuutena*. Läpinäkyvyys rinnastuu hänen mukaansa siinä mielessä objektiivisuuteen, että molemmat käsitteet operationalisoituvat rituaaleina, joilla journalismi paitsi suojautuu riskeiltä, kuten kritiikiltä, myös luo legitimizeettia yleisön silmissä. Journalistinen (strateginen) rituaali tarkoittaa tässä yhteydessä samaa asiaa kuin sosiologi Gaye Tuchmanin ajattelussa (Ks. Kovach & Rosenstiel 2014, 104): Käytäntöön sovellettavaa keinoa, jolla journalismissa pyritään kohti luotettavaa, totuudenmukaista tiedonvälitystä. Rituaalit ovat ammatillisia normeja, joihin toimittajat voivat työssään nojata. Legitimiteettinäkökulmasta nämä rituaalit pitää tehdä yleisölle *näkyviksi*. Rituaalit täytyy selittää avoimesti niin, että yleisö sekä ymmärtää niiden sisällön että hyväksyy niiden käytön elementteinä, jotka erottavat journalismin kaikesta muusta yhteiskunnassa tapahtuvasta viestinnästä. (Karlsson 2010, 536–537.)

Karlssonin mukaan läpinäkyvyys kohtaa journalistisena normina samat haasteet kuin objektiivisuuden rituaalit: Kuinka yleinen käsitys avoimuudesta saadaan käännettyä rituaaleiksi, joita voidaan käyttää arkisessa journalistisessa työssä? Entä miten nämä käytännöt saadaan viestitettyä yleisölle niin, että he ymmärtävät ja hyväksyvät rituaalit osana journalistisia rutiineja? Karlsson esittää, että mikäli näihin kysymyksiin saadaan vastaukset, läpinäkyvyys voi palvella kaksoisfunktiota journalismin ”tilivelvollisuuden” (engl. *accountability*) järjestelmänä ja keinona lisätä legitimizeettia kansalaisten silmissä. (Em.)

Karlssonin mukaan journalistinen läpinäkyvyys voidaan jakaa kahteen haaraan, jotka ovat vapaasti suomentaen paljastava läpinäkyvyys (engl. *disclosure transparency*) ja osallistava läpinäkyvyys (engl. *participatory transparency*) (Karlsson 2010, 537–538). Paljastavalla läpinäkyvyydellä viitataan siihen, että journalistit voivat olla avoimia yleisölle ja selittää, kuinka uutiset valitaan sekä tuotetaan. Osallistava läpinäkyvyys taas tarkoittaa yleisön kutsumista mukaan osallistumaan uutisprosessin eri vaiheisiin.

Myös Domingo ja Heikkilä (2012, 275) ajattelevat läpinäkyvyyden olevan osa edellä mainittua journalismin tili- tai vastuuvellollisuutta. Heidän mukaansa tilivelvollisuus ilmenee journalistisen tuotantoprosessin eri vaiheissa eri tavoin: ennen jutun julkaisemista (mitä normeja ja odotuksia julkiseen viestintään sisältyy), julkaisemisen aikana (kuinka hallitaan, miten uutiset valitaan ja esitetään sekä kuka ylipäätään voi ”löytää” uutisoimisen arvoisia asioita) ja julkaisemisen jälkeen (vastaaminen esitettyihin kysymyksiin ja kritiikkiin).

Domingo ja Heikkilä nimittävät ennen journalistisen jutun julkaisemista toteutettavia vastuuvellollisuuden käytäntöjä ”toimijan läpinäkyvydeksi” (engl. *actor transparency*) (Em.). Termi viittaa käytäntöihin, joilla yleisölle jaetaan kontekstoivaa tietoa uutisten tuottamisessa mukana olevista ihmisistä ja organisaatioista. Toimijan läpinäkyvyyttä on esimerkiksi antaa taustatietoja yksittäisistä toimittajista, jotka ovat juttujen takana: voidaan vaikkapa kertoa, minälaista asiantuntijuutta heillä on käsittelemistään aiheista. Lisäksi toimijan läpinäkyvyyttä synnyttää mediaorganisaatioiden omistussuhteiden ja poliittisten sekä muiden kytkösten avaaminen yleisölle.

Myös toimitusten sisäisten säännösten ja eettisten koodistojen tuominen esille luo tämännäköisyyttä läpinäköisyyttä.

Toinen tapa, jolla vastuuvollisuus Domingon ja Heikkilän mukaan voi journalistisessa prosessissa ilmetä, on julkaisemisen aikana tapahtuva ”tuotannon läpinäköisyys” (Em., 276). Tällainen läpinäköisyys tarkoittaa, että mediat tarjoavat yleisölle juttuihin liittyvää lisäinformaatiota esimerkiksi antamalla mahdollisuuden tutustua alkuperäiseen lähdemateriaaliin. Tuotannon läpinäköisyyttä on myös avata, minkälaisista toimituksellisista arvioista ja pohdintaa juttuprosessi on pitänyt sisällään. Lisäksi tähän läpinäköisyyden tyyppiin sisältyy interaktiivinen puoli: Domingon ja Heikkilän mukaan tuotannon läpinäköisyyttä voidaan tavoitella myös pyytämällä toimituksen ulkopuolisia panostuksia uutisten tekoon. Tämä voi tarkoittaa muun muassa yleisön laatimien teksti-, kuva- tai audiovisuaalisten sisältöjen julkaisemista toimittajien tekemän sisällön rinnalla. (Em.)

Kolmas ja Domingon sekä Heikkilän typologiassa samalla viimeinen tilivelvollisuuden ilmentymä journalismissa on julkaisemisen jälkeinen ”reagointikyky”. Tällä he viittaavat aktiiviseen palautteen hankkimiseen uutisten vastaanottajilta ja esitettyyn kritiikkiin vastaamiseen. Journalismien reagointikykyä on esimerkiksi virheiden avoin myöntäminen, juttuvinkkien pyytäminen toimitusten ulkopuolelta ja yleisölle annettu mahdollisuus kommentoida uutisia. Myös mediaorganisaatioiden käymä dialogi kritiikin ja kysymysten esittäjien kanssa on reagointikykyä. (Em.)

2.1.3.3 Kritiikki

Yhdysvalloissa toimittajat ovat todenneet, ettei yleisö välttämättä hyväksy journalistien tekemiä valintoja, vaikka niitä kuinka avaisi ja selittäisi. New York Timesin entinen yleisönohjaaja Byron Calame kysyy, tuleeko läpinäköisyydellä ikinä olemaan merkittävää vaikutusta, jos ihmiset ovat jo etukäteen muodostaneet mielipiteensä poliittisen ideologiansa perusteella. Journalismia kohtaan tunnettua luottamusta ei välttämättä paranna ollenkaan, että tarjotaan aina vain enemmän ja enemmän informaatiota. Pahimmillaan läpinäköisyys voi antaa lukijoille syyn haastaa journalismin asiantuntijuus ja tarjota raakamateriaalia luottamuksen heikentämiseksi. (Allen 2008, 325.) Voidaan tosin kysyä, missä on vika silloin, jos läpinäköisyys paljastaa esimerkiksi journalistien epäeettisiä käytäntöjä: Läpinäköisyydessä vai niissä toimintatavoissa, jotka se paljastaa?

Allen itse suhtautuu läpinäköisyyteen hyvin kriittisesti. Hänen mukaansa ihmiset, jotka vaativat journalismilta läpinäköisyyttä, eivät halua ymmärtää, kuinka journalismi toimii. Tarkoitus on pikemminkin käyttää näitä vaatimuksia sosiaalisen kontrollin muotona. Läpinäköisyyden peräänkuuluttajat haluavat Allenin mukaan painostaa journalismia muuttamaan toimintatapojaan sen sijaan, että he yrittäisivät ymmärtää niitä. (Allen 2008, 335–336.) Ajattelussa läpinäköisyys toimii sosiaalisen kontrollin muotona *valvonnan* kautta. Perinteiset uutismediat tietävät, että niitä tarkkaillaan, joten ne toimivat sen mukaisesti.

Allen vertaa tällaista kontrollia englantilaisfilosofi Jeremy Benthamin esittämään ajatukseen Panoptikonista. Se on kuvitteellinen vankila, jossa sellit ovat kehällä vartiotornin ympärillä. Tornista pystyy tarkkailemaan suoraan jokaista selliä siten, etteivät vangit tiedä, milloin heitä tarkkaillaan. Näin Panoptikonin idea, ”panoptisismi”, synnyttää tietynlaisen itsekurin muodon:

Hän, joka on alistettu näkyvyysalueelle ja tiedostaa tämän, omaksuu itse vastuun vallan asettamista pakkokeinoista. Hän panee ne spontaanisti vaikuttamaan itse itseensä. Hän kaivertaa itseensä voimasuhteen, jossa hän näyttelee yhtä aikaa sen kumpaakin roolia: Hänestä itsestään tulee oman alistamisensa periaate.³

Läpinäkyvyyden myötä lisääntynyt perinteisen journalismin ulkoapäin tapahtuva valvonta on Allenin mukaan käynnistänyt näitä "[itse-]kurinpidollisia toimia" journalismin rakenteissa. Tämä on johtanut siihen, että läpinäkyvyys toimii kurin ja valvonnan järjestelmänä määrittäen, kuka on journalisti ja mitä hän tekee. Näin ymmärrettynä läpinäkyvyys lisää Allenin mukaan journalismiin ulkopuolelta kohdistuvaa valvontaa ja kontrollia. Kun hallitus ei ole enää ainoa potentiaalinen valvoja, vaan lusikkansa soppaan ovat laittaneet niin sosiaalinen media, yksityiset yritykset, toimitajat itse kuin kansalaisetkin, on valvonnasta tullut tehokkaampaa ja kenties demokraattisempaa. (Allen 2008, 335.)

Loppujen lopuksi Allen näkee läpinäkyvyyden eräänlaisena kaksiteräisenä miekkana. Siinä on elementtejä, jotka ovat tärkeitä totuudenmukaisuuteen pyrkimässä. Toisaalta läpinäkyvyydellä on myös yksilöiden ja instituutioiden sosiaalista kontrollia lisäävä puolensa.

2.2 Live-journalismi

The Power of Live Journalism -tutkimushankkeen puitteissa live-journalismilla tarkoitetaan tapahtumia, joissa esitetään huolellisesti editoitua ja harjoiteltua journalistista sisältöä läsnä olevalle yleisölle. Vastaavaa määritelmää ovat käyttäneet myös muun muassa Ruotsalainen & Villi (2021, 1): Live-journalismissa **toimittajat** esittävät journalistisia sisältöjä elävälle yleisölle **teatterissa tai vastaavassa tapahtumapaikassa**.

Viimeksi mainittu määritelmä ottaa huomioon, että journalistit ovat lavalla henkilökohtaisesti. Lavalla ei nähdä kertojina näyttelijöitä, jotka esittäisivät esimerkiksi Helsingin Sanomien toimittajia. Mustassa Laatikossa muita kuin journalisteja on mukana vain, jos he liittyvät jollakin oleellisella tavalla esityksiin. Tämä autenttisuuden taso liittyy live-journalismin lähemmäksi puhetaidon ja julkisen puhumisen perinteitä kuin esittäviä taiteita tai teatteria (The Power of Live Journalism -tutkimushanke, 9).

Lyytinen (2020, 10) kuitenkin huomauttaa, että koska live-journalismi on ilmiönä niin tuore, käsitteen merkitys ei ole vielä täysin vakiintunut. Esimerkiksi jotkut mediatalot kutsuvat live-journalismiksi tapahtumia, joissa toimittajat puhuvat työstään ja haastattelevat vieraita elävän yleisön edessä. Näiden tapahtumien funktio on Lyytisen mukaan ennen muuta herättää varakkaiden sponsoreiden ja muiden potentiaalisten kumppaneiden kiinnostus. Tämän tyyppisiin seminaareihin ja konferensseihin sisäänpääsystä veloitetaan yritysasiakkailta suuria summia.

Lyytinen erottaa edellä kuvatut live-tapahtumat tuotannoista, joissa toimittajat, valokuvaajat ja dokumenttielokuvien tekijät kertovat tositarinoita elävälle yleisölle teatterissa tai klubilla. Tämän tyyppistä live-journalismia voisi hänen mukaansa kutsua vaikka "lavajournalismiksi" tai "uutiseksi lavalla", mikäli isot bisnesseminaarit laskeaan kuuluvan live-journalismin kentälle. (Em.)

³ Ranskalaisfilosofi Michel Foucault Allenin (2008, 333–335) mukaan.

Lavajournalismi olisi toki käsitteenä siitä mainio, että sitä ei voisi sekoittaa mihinkään muuhun perinteisesti "livenä" tehtävään journalismiin. Sanasta "live-journalismi" tulee helposti mieleen television ja radion live-lähetykset, joiden kanssa tässä tutkielmassa käsitellyllä uudella journalismin esitysmuodolla ei ole mitään tekemistä.

Osa tutkijoista (mm. Haikarainen, Lupsa, Martin-Kessler & Moll, 2019) on ehdottanut vaihtoehtoiseksi tai rinnakkaiseksi käsitteeksi myös "teatraalista journalismia" (engl. *theatrical journalism*). On myös esitetty, voisiko live-journalismiin soveltaa esimerkiksi hybridijournalismin (engl. *hybrid journalism*) käsittettä. Sen kantava ajatus on, että journalismin ei välttämättä tarvitse olla joko totuudenmukaista tai kiinnostavaa – se voi olla molempia (The Power of Live Journalism -hankkeen tutkimussuunnitelma; Baym 2016).

Eveleth (2015, 10) toteaaakin, että live-journalismi on formaattina joustava: hänen mukaansa raja live-journalismin ja journalismia lähellä olevien esitysmuotojen, kuten minämuotoisen tarinankerronnan, teatterin ja luennon välillä ei ole täysin selvä. Esimerkiksi dokumenttiteatterin voi tätä ajatusta mukailleen nähdä live-journalismin läheiseksi sukulaiseksi.

Junttila (2012, 13) on määritellyt dokumenttiteatterin teatteriksi, joka perustuu haastatteluihin ja muihin dokumentaatioihin – mieluiten ensikäden lähteisiin. Hänen mukaansa teatterissa on käytetty erilaisia dokumentaarisia menetelmiä läpi 1900-luvun. Uuteen kukoistuskauteensa dokumenttiteatteri on kuitenkin räjähtänyt 2000-luvun taitteessa. (Em., 14.) Selvin ero live-journalismin ja dokumenttiteatterin välillä lieenee, että live-journalismissa esiintyjät ovat oikeita toimittajia, joilla ei välttämättä ole lainkaan aiempaa esiintymiskokemusta.

Myös Adams (2020, 5–6) nostaa esiin, että teatterin ja journalismin liitto ei ole mikään 2000-luvun keksintö. Päinvastoin: Ajankohtaisilla asioilla ja teatterilla on pitkä yhteinen historia niin informaation välittämisessä kuin ihmisiin vaikuttamisessa. Euroopassa esimerkiksi uutisia kerrottiin 1700-luvulla live-esiintymisten kautta kaikille avoimissa tapahtumissa kaupunkien toreilla. Monelle lienee myös elokuvista tuttu näky nuorista sälleistä myymässä sanomalehtiä ja huutamassa päivän uutisotsikoita ohikulkijoille. (Em.)

Live-journalismia voidaan myös ymmärtää asettamalla se laajempaan yleisökeskeisen journalismin kontekstiin. Yleisökeskeisyydellä tarkoitetaan, että perinteiset mediat ovat kääntäneet huomiotaan yhä enemmän siihen, mitä yleisö journalismilta haluaa. Samalla yleisön mieltymyksiä kartoittava tutkimus on lisääntynyt. Tämän niin kutsutun *journalismin yleisökäänteen* taustalla ovat olleet teknologisen kehityksen synnyttämät muutokset paitsi alan liiketoiminnassa myös joukkoviestinnän luonteessa. Mainostulojen laskiessa mediatatolot keskittyvät yhä enemmän löytämään yksilöllisiä ja laadukkaita sisältöjä, joista ihmiset haluavat maksaa. Tämän seurauksena yhtiöt ovat alkaneet kokeilla erilaisia tapoja ehostaa muun muassa juttujen tarinankerrontaa ja sitouttaa yleisöjä. (Coster Meijer & Bijleveld 2016, 1–2; Eveleth 2015, 10).

Yleisökääntö on myös herättänyt huolta journalismin itsenäisyyden puolesta ja siitä, että journalismi astuu kaupallistumisen sekä liiallisen tunnepitoisuuden sudenkuoppiin yrittäessään joka käänneessä täyttää yleisön oletettuja tarpeita. Huoli on synnyttänyt alalla tarpeen kehittää uusia journalistisia tuotteita ja normeja yleisöystävällisellä, mutta journalistisesti kestäväällä otteella. (Ruotsalainen & Villi 2021, 1.)

Live-journalismi voidaan nähdä yleisökeskeisenä tai "yleisö ensin" -tyyppisenä journalismin tuottamisen ja esittämisen keinona, jossa keskitytään herättämään

yleisön mielenkiinto journalismia kohtaan. Yleisökeskeisemmästä ajattelutavasta huolimatta myös live-journalismin kovassa ytimessä olisi silti säilytettävä journalismin itsenäisyys ja eettisyys. (The Power of Live Journalism -hankkeen tutkimussuunnitelma, 5.)

3 MENETELMÄT JA AINEISTOT

Tässä luvussa esitellään, kuinka tämän tutkielman keskeisin ongelma on pyritty ratkaisemaan. Muistin virkistykseksi: tutkimusongelmana on yrittää selvittää, minkälaista journalistista läpinäkyvyyttä Mustan Laatikon esityksissä on. Tämän luvun tarkoitus on palvella lukijaa ja auttaa ymmärtämään, mitä tutkija oikeastaan on yrittänyt tehdä ja miten.

Aluksi käydään läpi, minkälaisia menetelmiä tutkimuksessa on käytetty niin aineiston analyysiin kuin sen keräämiseen. Alaluvun alussa pohditaan, mistä laadullisessa tutkimuksessa – johon tämä tutkielma sijoittuu – on karkeasti ottaen kysymys. Tämän jälkeen kerrotaan, minkälainen tutkimusmetodi on valittu tutkimusongelman ratkaisemiseksi ja miksi. Käytetyn menetelmän järkevyydestä pyritään myös tekemään jonkinlaista metodologista pohdintaa. Lopuksi kerrotaan, millä menetelmällä tutkimusaineisto on kerätty, ja miksi juuri tähän aineistonkeruun metodiin on päädytty.

Luvussa 3.2 kerrotaan, minkälaista kerätty tutkimusaineisto on, miksi juuri tämä aineisto on valittu ja kuinka se on käytännössä kerätty. Sekä varsinaisen aineiston että sen keräämisen kuvaamisen tarkoitus on yrittää selventää, mihin todellisuuden osaluueeseen tutkijan tieteelliset ponnistukset ovat varsinaisesti kohdistuneet. Viimeisessä alaluvussa 3.3 kuvatun aineiston analyysin erittelyn tarkoitus on puolestaan näyttää, mihin tutkijan argumentaatio tässä tutkielmassa perustuu.

3.1 Tutkimuksen menetelmät

Tässä luvussa käydään läpi laadullista tutkimusta ja tämän tutkielman sijoittumista tuon tutkimusotteen kentälle. Tämän jälkeen esitellään tutkimuksessa käytetyt menetelmät niin aineiston analyysiin kuin sen hankintaan.

3.1.1 Pari sanaa (tästä) laadullisesta tutkimuksesta

Tässä tutkielmassa pohditaan, minkälaista journalistista läpinäkyvyyttä Mustan Laatikon esityksissä on. Kun tutkimuksessa pyritään ymmärtämään kohteen laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä kokonaisvaltaisesti, puhutaan yleisesti laadullisesta eli kvalitatiivisesta tutkimuksesta (Menetelmäpolkuja humanisteille 2019). Tuomi & Sarajärvi (2018, 13) korostavat, että laadullinen tutkimus olisi syytä ymmärtää ennen kaikkea eräänlaisena sateenvarjona, kattokäsitteenä. Tämän varjon alta on löydettävissä useita erilaisia laadullisia tutkimusotteita. Näin ollen laadullisesta tutkimuksesta voidaan heidän mukaansa puhua joko laajassa merkityksessä tai monissa erilaisissa ka-peissa merkityksissä.

Toisaalta Alasuutarin (2011, 31–33) mukaan ihmistieteiden menetelmiä ei edes voi jakaa tiukasti laadullisiin ja määrällisiin metodeihin. Jaottelu ontuu hänen mukaansa tieteessä ylipäätään, sillä vastakkainasettelu vastaa usein huonosti todellisuutta. Kaikessa tieteellisessä tutkimuksessa on paljon yhteisiä piirteitä, kuten pyrkimys loogiseen argumentaatioon ja objektiivisuuteen siinä mielessä, että tutkijat

nojaavat todistelussaan havaintoaineistoihin. Tätä ajatusta jatkaen ihmistieteissä olisi sen sijaan erotettavissa kaksi tutkimuksen tekemistä tulkitsevaa ideaalimallia, joita Alasuutari kutsuu ”luonnontieteiden koeasetelmaksi” ja ”arvoituksen ratkaisemiseksi”. (Em.) Jos halutaan käyttää näitä käsitteitä laadullisen ja määrällisen asemesta, yritetään tässä tutkielmassa siinä tapauksessa ratkaista arvoitusta. Jatkossa puhutaan silti laadullisesta tutkimuksesta, koska Alasuutarin kritisoima kaksinaisuus on allekirjoittaneen tutkijan käsityksen mukaan huomattavasti vakiintuneempi ja siten yleisesti ymmärrettävämpi tapa jäsentää tutkimuksen tekoa kuin Alasuutarin ehdottomana ideaalimallien kautta tulkitseminen.

Edellä sanottu heijastaa ehkä juuri sitä isompaa kuvaa, jossa metodikirjallisuudessa laadullisesta tutkimuksesta käytetään lukuisia eri nimikkeitä, minkä lisäksi laadullista tutkimusta jaotellaan ja esitellään monin tavoin. Monipolvisen erittelyn taustalla vaikuttavat niin laadullisen tutkimuksen historia kuin tutkimusta ohjaava filosofia. Jaottelu ”eri leireihin” voi myös juontua kussakin laadullista tutkimusta koskevassa näkemyksessä keskeisinä pidetyistä piirteistä. Nämä eri näkökulmat voidaan mieltää erilaisiksi laadullisen tutkimuksen perinteiksi. (Tuomi & Sarajärvi 14, 2018.)

Toisaalta laadullisen tutkimuksen perinnejaoittelu on tänä päivänä yhä enemmän historiallinen kuriositeetti, joka voi toki auttaa ymmärtämään laadullista tutkimusta kokonaisuutena. Tuomen & Sarajärven (2018, 15) mukaan laadullisen tutkimuksen kenttä muuttuu vastedeskin sitä sekakoosteisemmaksi, mitä yleisemmiksi post-etuliitteiset ja konstruktivistiset tieteenfilosofiset näkemykset vakiintuvat. Näin luvun alussa esitetty yleistys laadullisesta tutkimuksesta kohteen laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä ymmärtävänä tutkimuksena on tälle pro gradulle paitsi riittävä, myös perusteltu lähtökohta.

Tässä tutkielmassa, kuten laadullisessa tutkimuksessa ylipäätään, ei ole tarkoitus muodostaa tulosten kautta selityksiä, jotka edustaisivat jotain yleistä lainalaisuutta. Tavoitteena on selittää yksittäistapaus tai sitä valottava aineisto, vaikkakin kehitetty selitysmalli toki *voi* päteä myös toisenlaisiin tapauksiin. Fokus on joka tapauksessa ilmiön paikallisessa selittämisessä: yritetään tehdä ymmärrettäväksi jokin tietty kulttuurisesti ehdolliseksi käsitetty asia. Aineiston ajatellaan tässä mielessä valottavan jonkin ”singulaarisen, loogisesti sisäisesti eheän kokonaisuuden rakennetta”. (Alasuutari 2011, 38–39; 55.)

Tämän tutkielman suhteesta teoriaan ja empiriaan sanottakoon lyhyesti, että koska kyseessä on tieteellinen tutkimus, sen lähtökohta on teoreettinen. Kuten Tuomi & Sarajärvi (2018, 24–25) asian ilmaisevat, tämä(-kin) tutkimus sisältää ”Ihmismielen suorittamaa henkistä tarkastelua”. Oli kyseessä sitten laadullinen tai määrällinen tutkimus (tässä tapauksessa laadullinen), se ei voi olla teorianonta, mikäli se haluaa kutsua itseään tutkimukseksi.

Teorialla ei kuitenkaan tämän tutkielman puitteissa tarkoiteta jotain tiettyä ”tieteellistä teoriaa” tai hypoteesia, jota yritettäisiin esimerkiksi tutkimusaineiston avulla testata. Sen sijaan kyse on tutkimuksen teoreettisesta viitekehystä, joka tiivistetysti tarkoittaa tässä yhteydessä tutkimuksen metodologiaa ja sitä, mitä tutkittavasta ilmiöstä ennestään tiedetään. (Em.)

Tutkittavaa ilmiötä tarkastellaan tässä tutkielmassa empiirisesti, eli aineiston keräämiseen ja analysointiin käytettyjä menetelmiä korostaen. Analyysissa painottuu, kuinka valittu metodi ohjaa edellä mainittua ihmismielen suorittamaa henkistä

tarkastelua. Tutkimuksen argumentaatio perustuu näin aineiston empiriseen analyysiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 25–27.)

Todettakoon lopuksi vielä sen verran, että tutkijana itse allekirjoitan laadullisen tutkimuksen taustalta tutkimusperinteestä ja tieteenfilosofiasta riippumatta löytyvän käsityksen todellisuuden luonteesta. Ontologisen realismin hengessä siis kuvittelen, että on olemassa subjektista erillinen ja riippumaton todellisuus. Sen sijaan sosiaalinen todellisuus, jota tässä tutkielmassa tutkitaan, on ihmismielestä riippuvainen kaikkine merkityksineen, tulkintoineen ja muine rakennelmineen. Tämä tutkielma tarkastelee nimenomaan ihmismielen luomaa merkitystodellisuutta Mustan Laatikon journalistisesta läpinäkyvyydestä. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2018, 70.)

Lisäksi ajattelen, että oma ymmärrykseni todellisuudesta ja siten käsillä olevasta tutkimusasetelmasta on subjektiivinen. Oli käytetty metodi siis mikä hyvänsä, riippuvat sillä tehdyt havainnot ja saadut tulokset nimenomaan metodista itsestään sekä sen käyttäjästä. Tuloksiin vaikuttaa, mitä yksilö tutkittavasta ilmiöstä ajattelee, mitä merkityksiä ilmiölle annetaan ja mitä välineitä tutkimuksessa käytetään. En näin ollen usko, että puhtaan objektiivista tietoa olisi olemassa. (Ks. Em., 25.)

3.1.2 Laadullinen sisällönanalyysi

Tässä tutkielmassa suhtaudutaan käsillä olevaan tutkimusongelmaan siinä mielessä käytännöllisesti, että tavoitteena on ollut löytää ongelman ratkaisemiseen parhaiten soveltuva menetelmä. Tutkimuksen metodiikka siis kumpuaa ratkaisun etsimisestä ongelmaan eikä niinkään omasta todellisuuskäsityksestäni ja tieteenfilosofisesta orientaatiostani. Tutkimuksen suhde metodiikkaan on näin ollen ikään kuin eklektinen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 76–77.) Pyrin siis säilyttämään suhteeni tutkimusongelmaan jotakuinkin käytännönläheisenä. Olemassaolon ja tietämisen syvällisempi problematisointi ja pohdinta jätetään filosofien harteille.

Laadullinen sisällönanalyysi sopii metodina ensinnäkin tähän lähtökohtaan hyvin. Menetelmä ei sitoudu tiukasti johonkin tiettyyn tutkimusperinteeseen tai tietokäsitykseen. Näin siihen voidaan melko vapaasti soveltaa erilaista teoreettista ja epistemologista ajattelua. Sisällönanalyysille ei ole myöskään löydettävissä yhteisiä sääntöjä, eikä sitä ohjaa mitkään erityiset metodologiset käsitteet. Jaana Vuoren (2021) mukaan poikkeuksen *tähän sääntöön* tosin muodostaa grounded teoria (engl. *grounded theory*) -viitekehyyksen pohjautuva laadullinen sisällönanalyysi, joka on aina tiukasti aineistolähtöistä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103; Vuori 2021.)

Mitä tässä tutkielmassa käytetyn menetelmän takana piilevään tieteenfilosofiseen ajatteluun tulee – vaikka tutkimus ei tässä suhteessa ”tunnustakaan väriä” – voidaan sen sanoa olevan grounded teoriaa muistuttavaa ja ehkä siitä innoittunutta. Suurimpana erotuksena lienee, ettei tämän pro gradu -tutkielman puitteissa ole tarkoitus muodostaa tutkittavasta ilmiöstä uutta kokonaisvaltaista teoriaa. Pyrkimys on sen sijaan tulkita, mitä Mustan Laatikon tuottajat ajattelevat live-journalismin läpinäkyvyydestä ja kuinka nuo tulkinnat suhteutuvat journalistisen läpinäkyvyyden ja live-journalismin yleisempään viitekehyykseen.

Omaan tutkijan positiiooni sopivan metodologisen notkeutensa lisäksi laadullinen sisällönanalyysi sopii myös kuvatus tutkimusongelman ratkaisuun. Sisällönanalyysissa fokus on asioissa, aiheissa ja teemoissa, joista aineisto kertoo: mitä esimerkiksi haastateltavat sanovat. Menetelmää voi käyttää kirjoitettujen tekstien, haastattelujen,

nahoitetun puheen tai vaikkapa tekstiä, ääntä ja kuvaa yhdistävien aineistojen analyysiin. (Vuori 2021.) Tiivistäen laadullisella sisällönanalyysillä voidaan tarkastella dokumentteja järjestelmällisesti. Dokumentin määritelmä on tässä yhteydessä varsin väljä. Sillä tarkoitetaan lähes mitä tahansa kirjalliseen muotoon saatettua materiaalia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117.)

Laadullisessa sisällönanalyysissä tekstistä etsitään ennen kaikkea merkityksiä. On sekä tämän tutkielman että siinä käytetyn metodin näkökulmasta siis toisarvoista, kuinka näitä merkityksiä tekstissä tuotetaan. Aineiston kielelliset tai muut mahdolliset ilmaisulliset muodot eivät ole tässä tutkielmassa systemaattisen analyysin kohteena. Tällaisiin kysymyksiin ovat erikoistuneet muut laadullisen aineiston analyysimenetelmät, kuten diskurssianalyysi. (Em.)

3.1.3 Teemahaastattelu

Tämän tutkielman tutkimusongelman ratkaisemisen kannalta olisi ihanteellisinta, jos olisi olemassa jokin instrumentti live-journalismin läpinäkyvyyden mittaamiseksi. Koska näin ei kuitenkaan ole ja live-journalismi sekä siinä mahdollisesti esiintyvä läpinäkyvyys ovat tutkijan näkemyksen mukaan sosiaalisia konstruktioita, jotka rakensivat merkitystulkintoista ja näitä tulkintoja ohjaavista säännöistä (Alasuutari 2011, 59–60), tulee ongelmaa lähestyä muuta kautta. Tässä tutkielmassa fokus on ihmismielen luomassa merkitystodellisuudessa, tarkemmin sanottuna Mustan Laatikon tuottajien käsityksissä tuottajensa journalistisesta läpinäkyvyydestä. Tämän ihmisjoukon ajatusten valikoitumisesta tutkimuskohteeksi kerrotaan tarkemmin luvussa, jossa kuvaillaan tutkimusaineistoa.

Oli tutkimuksessa käytetty metodi mikä hyvänsä, tulisi sen palvella tutkimuksen tarkoitusta. Koska tämän tutkimuksen mielenkiinnon kohteena ovat tietyn, rajatun ihmisjoukon ajatukset, on tutkija katsonut kysymisen ihmisiltä itseltään parhaaksi tavaksi saada näistä ajatuksista tietoa. Tutkija on siis pyrkinyt valitsemaan metodinsa tutkimusongelman kautta eikä niin, että on ensin päättänyt tehdä haastatteluja ja sitten miettinyt, mitä niillä voisi tehdä. (Ks. Eskola, Lätti & Vastamäki 2018, 28.)

Ihmisten haastattelu on perin yleinen tapa tuottaa tutkimusaineistoja (Hyväriinen, Suoninen & Vuori 2021). Käytännössä riippuu paljolti haastattelijan esittämistä kysymyksistä ja niiden sisältämistä rajauksista, muotoiluista sekä tyylistä, minkälaisia vastauksia aineistoon lopulta saadaan. Haastattelijan vaikutusta ei kuitenkaan ole syytä pitää ongelmana, sikäli kuin asialle ylipäätään olisi tehtävissä mitään silloin, kun tavoitteena on hankkia nimenomaan laadullista aineistoa. (Em.)

Haastattelututkimuksen esiinmarssin aikoihin toisen maailmansodan jälkeen toki ajateltiin, että rajatulla metodilla olisi mahdollista hankkia ”vakioituja, objektiivisiä ja mitattavia tuloksia”. Tällöin ihmisiltä ei kysytty, kuinka he maailmaansa jäsentävät, vaan miten he reagoivat tutkijoiden valitsemiin sanoihin ja muotoiluihin. Ihanneena oli, että haastateltaville esitettiin aina samat kysymykset samassa muodossa ja vastausvaihtoehdot oli rajattu ennalta. Näin pyrittiin minimoimaan haastattelijan vaikutus olemattomiin. (Em.)

Tänä päivänä kuvatun kaltaista metodia voitaisiin kutsua vaikkapa strukturoiduksi lomakehaastatteluksi. Sen avulla hankittua aineistoa pystytään kyllä monin tavoin laskemaan ja mittaamaan, mutta esimerkiksi haastateltavien ymmärrys kysymysten merkityksestä jää usein pimentoon. Tämän tyyppiin ”ajattelun sisälle” meneviin ongelmanasetteluihin ratkaisuksi on kehitetty laadullisia

haastattelumenetelmiä. Niiden taustalla on ajatus, että haastateltavien on saatava vastata kysymyksiin niin laajasti ja omin sanoin kuin on tarpeen. Esimerkiksi puolistrukturoidun haastattelun ajatus on juuri tällainen. Siinä kysymykset laaditaan ennakkoon ja ne voidaan esittääkin samassa järjestyksessä sekä muodossa jokaiselle haastateltavalle, mutta vastaamisen tapa on vapaa. Vuorovaikutus haastattelijan ja haastateltavan välillä nähdään laadullisessa haastattelussa ennen muuta rikkautena eikä esimerkiksi tutkimuksen validiteettia tai reliabiliteettia heikentävänä seikkana. (Em.)

Tässä tutkielmassa ollaan kiinnostuneita Mustan Laatikon tuottajien käsityksistä live-journalismin läpinäkyvyydestä, joten tutkimusaineiston on kuvattava näitä käsityksiä mahdollisimman monipuolisesti. Jotta haastateltavien ajatteluun on päästy käsiiksi, on tutkimusaineiston hankintaan käytetty vain osittain strukturoitua laadullista haastattelua. Haastattelujen rakenne on nivoutunut tiettyjen teemojen ympärille, ja haastateltavilta on kysytty vapaasti muotoillen kysymyksiä näistä teemoista. Lisäksi haastateltavien ajattelu on haastatteluissa viritelty kysymysten lisäksi yhden Musta Laatikko -tuotannon esitysten käsikirjoituksilla. Haastattelujen toteuttamisesta ja rakenteesta kerrotaan tarkemmin seuraavassa luvussa.

Edellä esitetty kuvaus asettaa tässä tutkielmassa käytetyn aineistonkeruumenetelmän teemahaastattelun ja niin sanotun virikehaastattelun välimaastoon. Vaihtoehtoisesti menetelmää voi myös kutsua näiden kahden haastattelutavan yhdistelmäksi, vaikkapa virikeavusteiseksi teemahaastatteluksi. Tutkijan itse keksimän termin ja kaikkien muiden haastattelutapoja kuvaavien nimitysten käyttöarvo on lähinnä siinä, että ne ohjaavat lukijaa paremmin ymmärtämään, mitä tutkija on yrittänyt tehdä. Siinänsä jonkun tietyn nimen löytäminen omalle haastattelutyylille ei ole tutkimuksen olennaisin asia. Lokeroinnin sijaan yritetään keskittyä metodin kuvaamiseen eli siihen, kuinka haastattelut on suunniteltu ja toteutettu. (Ks. Em.; Eskola, Lätti & Vastamäki 2018, 30.)

3.2 Aineistonkeruu

Tässä luvussa kerrotaan, minkä todellisuuden osa-alueen kautta tämän tutkielman ongelmanasettelua, Mustan Laatikon journalistista läpinäkyvyyttä, on lähestytty. Aiemmissa luvuissa esitettiin, että tutkijana ajattelen käsiteltävän ilmiön olevan osa sosiaalista todellisuutta, joka rakentuu ihmismielen kautta subjektiivisesti. Edelleen kerrottiin, kuinka tähän todellisuuteen on yritetty päästä kiinni haastattelemalla Mustan Laatikon tuottajia. Tämän luvun tarkoitus on siten kertoa, miksi tutkimusaineistoksi valikoitui juuri tuon ihmisjoukon haastattelut, miten tämä aineisto kerättiin ja minkälaisia haastattelutilanteet olivat.

3.2.1 Haastateltavien valikoituminen

Laadullisessa tutkimuksessa yritetään muodostaa kuvaus, ymmärrys tai tulkinta jostakin ilmiöstä. Tällöin aineiston kokoa tärkeämpää on sen laatu. Aineiston perusteissa ihmisten haastatteluihin tulisi erityisesti miettiä, onko heillä tarpeeksi kokemusta ja tietoa tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajarvi 2018, 98.)

Mustan Laatikon tuottajat valikoituivat haastateltaviksi juuri siksi, että heillä on todennäköisesti laajin ja kattavin kokonaiskuva sekä näkemys Mustan Laatikon

esitysten tekemisestä. Siinä missä yksittäiset toimittajat ja kuvaajat saattavat olla mukana tuotannoissa kerran esiintyjien ominaisuudessa, rakentavat tuottajat esityksiä kerta toisensa jälkeen. (Kuukkanen 2020, 23.) Laajan kokemuksensa ja ymmärryksensä ansiosta tuottajat pystyivät käsittelemään Mustaa Laatikkaa kokonaisuutena ja tekemään havaintoja laajemmalla alueella kuin virikkeinä toimineista käsikirjoituksista, vaikka päähuomio niissä olikin. Tämä on selvä etu verrattuna siihen, että esimerkiksi allekirjoittanut tutkija olisi analysoinut käsikirjoituksia yksin tai pyytänyt satunnaisia ”yleisön edustajia” tarkastelemaan dokumentteja journalistisen läpinäkyvyyden näkökulmasta.

Mustan Laatikon tuottajia on myös haastatellut omassa pro gradussaan Tatu Kuukkanen osana Live-journalismin voima -tutkimushanketta. Kuukkasen näkökulmana on ollut tutkia, kuinka Mustan Laatikon esitykset rakentavat journalismia laavalla elävälle yleisölle, miten esityksiä tuotetaan ja kuinka live-journalismin yleisösuhte muodostuu. (Kuukkanen 2020, 4.)

Ilmiötä tutkitaan siis näissä kahdessa tutkielmassa eri puolilta, mutta tutkimusten aineisto on kerätty samoilta ihmisiltä. Näin voisi ajatella, että tutkielmat asettuvat tietyllä tavalla osaksi samaa tieteellistä keskustelua live-journalismista, ovat jossain määrin vertailtavissa ja ylipäätään vahvistavat tutkimushankkeen eheyttä.

Tähän tutkielmaan haastateltiin lopulta neljää Mustan Laatikon tuottajaa. Heistä kolme on ollut mukana Mustan Laatikon tekemisessä vuodesta 2016 alkaen. Neljäs haastateltava tuli mukaan tuottajaksi vuonna 2017.

3.2.2 Haastattelujen toteutus

Haastateltaviin otettiin ensimmäisen kerran yhteyttä Slack-pikaviestintäsovelluksen kautta maaliskuun 2021 lopussa. Sekä tutkija että haastateltavat kuuluvat samaan Live-journalismin voima -tutkimushankkeen keskusteluryhmään kyseisessä sovelluksessa. Yksityisviestein sovelluksen kautta lähetetyt haastattelupyynnöt tuntuivat luontevalta tavalta lähestyä tuottajia. Haastattelupyynnöt lähetettiin kaikkiaan viidelle tuottajalle, joista yksi ei vastannut pyyntöön. Neljä muuta suostuivat haastatteluun.

Voi perustellusti kysyä, vaikuttiko haastateltavien ja tutkijan kytkeytyminen samaan tutkimushankkeeseen jotenkin tämän tutkielman tekemiseen. Lyhyt vastaus kuuluu, että vaikutti. Vaikutus oli kuitenkin luonteeltaan ennen muuta tekninen. Kytös helpotti haastateltavien löytämistä ja ennen kaikkea yhteydenottoa heihin. Se myös luultavasti madalsi haastateltavien kynnystä osallistua tutkimukseen. Sinänsä tutkija ja haastateltavat eivät juurikaan tunteneet toisiaan ennen tutkimusta kuin nimeltä. Yhden haastateltavan kanssa tutkija oli jutellut kasvokkain syksyllä 2019 Musta Laatikko 14:n jälkeen Tampereen Työväenteatterin lämpiössä. Hänen, kuten kenenkään muunkaan haastateltavan kanssa, ei juteltu tähän tutkimukseen osallistumisesta ennen varsinaisia yhteydenottoja asian tiimoilta.

Itse haastattelut toteutettiin Zoom-pikaviestintäohjelman välityksellä videopuheluina. Syynä etäyhteyden käyttöön oli vallitseva koronaviruspandemia, jonka vuoksi matkustamista ja ihmisten kasvokkaista tapaamista on syytä ollut vielä keväällä 2021 välttää. Jos etäyhteydessä olisi ilmennyt ongelmia, oli varasuunnitelmana tehdä haastattelut puhelimitse. Yhteydet toimivat kuitenkin hyvin kautta linjan. Haastattelut kestivät noin tunnista kahteen tuntiin: kolme ensimmäistä haastattelua olivat

jokainen vähintään puolentoista tunnin mittaisia, neljäs ja viimeinen haastattelu kesti hieman yli tunnin.

Haastattelut nivoutuivat kolmen tutkijan muodostaman teeman ympärille. Teemat olivat 1) käsitteiden määrittely, 2) Musta Laatikko ja 3) **journalistinen läpinäkyvyys Mustan Laatikon esityksissä**. Teemoista ensimmäinen ja toinen olivat lähtökohtaisesti haastateltavien ajattelua virittäviä, eikä niiden tuottamia sisältöjä otettu lopulliseen laadulliseen analyysiin mukaan. Poikkeuksen olisivat muodostaneet tilanteet, joissa jommassakummassa teemassa olisi noussut selkeästi esiin kolmannen teeman piiriin kuuluvia asioita. Tällaisia olisivat olleet tapaukset, joissa haastateltava olisi alkanut kertoa omia käsityksiään Mustan Laatikon esitysten läpinäkyvyydestä kolmannen teeman ulkopuolella. Näin ei yhdessäkään haastattelussa tapahtunut.

Haastateltaville ei kerrottu etukäteen, mitä teemoja tai kysymyksiä haastateluissa tulnaisiin tarkasti käsittelemään. Yleisenä haastattelun aiheena heille kerrottiin ainoastaan, että tarkoitus olisi käsitellä live-journalismin journalistista läpinäkyvyyttä Mustan Laatikon esitysten kautta. Haastattelurunko oli rakennettu edellä kuvattujen kolmen teeman ympärille, ja jokaisesta teemasta oli kirjoitettu valmiiksi ylös sellaiset kysymykset, jotka haluttiin haastateluissa esittää (Ks. Liite 1). Mitään tarkkaa järjestystä kysymyksille ei ollut lyöty lukkoon, vaikka haastattelut lähtökohtaisesti etenivätkin järjestyksessä ensimmäisestä teemasta eteenpäin päättyen kolmannen teeman käsittelyyn.

Ei kuitenkaan ollut mikään ongelma, vaikka joku kysymys olisi noussut esiin käsiteltäessä teemaa, jonka yhteyteen haastattelija ei ollut sitä alun perin suunnitellut. Myöskään kokonaan uusien kysymysten esittämistä ja haastattelun kulkemista ennalta määrittelemättömään suuntaan ei rajoitettu. Ajatus oli antaa keskustelun soljuja vapaana mutta niin, että haastattelija toi sen lopulta aina takaisin johonkin teemaan.

Haastattelujen kolmas tema käsitteli suoraan esitysten läpinäkyvyyttä, ja oli siten tämän tutkielman kannalta keskeisin⁴. Haastateltavia pyydettiin kuvailemaan, kuinka journalistinen läpinäkyvyys – siten kuin he tämän termin itse ymmärsivät – mahdollisesti ilmenee Musta Laatikko 14:n käsikirjoituksissa. Jokainen haastateltava oli etukäteen tutustunut kyseisen tuotannon käsikirjoituksiin ja tehnyt niistä muistiinpanoja.

Tutkija ei ohjannut tätä käsikirjoitusten kautta tapahtunutta läpinäkyvyyden kuvailua mitenkään, vaan antoi haastateltaville siihen vapaat kädet. Edellisessä kahdessa teemassa haastateltavien ajattelua oli viritelty journalistisen läpinäkyvyyden alueelle muun muassa pyytämällä heitä määrittelemään, mitä käsite heidän mielestään tarkoittaa. Kolmannessa teemassa apukysymyksiä tai lisätarkennuksia ei enää käytetty, elleivät haastateltavat itse halunneet tarkentaa jotain asiaa kysymällä sitä tutkijalta. Jokainen haastateltava esimerkiksi kysyi, tulisiko virikkeinä toimineita käsikirjoituksia käydä läpi jossain tietyssä järjestyksessä. Vastaus tähän oli yksiselitteinen ei. He saivat lisäksi halutessaan ottaa esimerkkejä muistakin Mustan Laatikon tuotannoista. Käytännössä lähes kaikki haastateltavat kuitenkin kuvailivat läpinäkyvyyttä ainoastaan virikkeeksi annettujen käsikirjoitusten kautta.

⁴ Haastattelujen ensimmäisen teeman yhteydessä haastateltavia pyydettiin määrittelemään, miten he ymmärtävät ja minkälaisia merkityksiä he antavat käsitteille *Musta Laatikko*, *live-journalismi* ja *journalistinen läpinäkyvyys*. Toisessa teemassa kysyttiin, kuinka Mustan Laatikon tuotannot rakentuvat, mitä asioita esitysten suunnittelussa painotetaan ja minkälaisia esitysten halutaan olevan. Näitä teemoja ei otettu mukaan laadulliseen analyysiin.

Musta Laatikko 14 esitettiin lokakuussa 2019 Helsingissä, Turussa ja Tampereella. Kuten kaikki Mustan Laatikon tuotannot, myös tämä koostui yhteensä kahdeksasta esityksestä, joista jokaiselle oli oma käsikirjoituksensa. Käytännössä tällainen käsikirjoitus on samaan aikaan sekä journalistinen juttu että esityksen puheosuus tekstimuotoon kirjoitettuna. Esiintyjä puhuu käsikirjoituksessa olevan journalistisen jutun sanasta sanaan. Käsikirjoituksissa on jonkin verran vaihtelua siinä, kuinka paljon niihin on merkitty muistiinpanoja esiintyjää varten, kuten mitä asioita puheessa tulisi painottaa tai missä kohtaa pitää minkäkin pituisia taukoja. Tekstit ovat joka tapauksessa siinä suhteessa samanlaisia, että jokainen niistä sisältää vähintään tekstimuodossa sen asian, jonka esiintyjä lavalla yleisölle puhuu. Näin ollen tuotannon eri käsikirjoitusten voidaan katsoa olevan dokumentteja yhdestä ja samasta ilmiöstä: live-journalistisesta jutusta.

Samana tuotannon käsikirjoituksia käyttivät osana aineistoaan Juho Ruotsalainen ja Mikko Villi tutkimuksessaan *'A Shared Reality between a Journalist and the Audience': How Live Journalism Reimagines News Stories* (2021). Artikkelin on tämän pro gradun tavoin osa Live-journalismin voima -tutkimushanketta. Tässä kohden on tosin painotettava, että Ruotsalaisen ja Villin tutkimuksessa käsikirjoitukset olivat nimenomaan tutkimusaineiston roolissa. Tässä pro gradu -tutkielmassa puolestaan aineistona käytetään Mustan Laatikon tuottajien haastatteluja, joissa Musta Laatikko 14:n käsikirjoitukset ovat toimineet ainoastaan virikkeinä. Laadullisen sisällönanalyysin kohteena eivät ole tässä tutkimuksessa käsikirjoitukset, vaan tuottajien haastatteluissa tekemät havainnot niistä.

Tämä ero on syytä tehdä selväksi, jottei synny väärinkäsitystä, että näissä kahdessa tutkimuksessa olisi perehdytty samaan aineistoon eri näkökulmista. On ehkä olennaista ainoastaan tutkimushankkeen sisäisen eheyden kannalta, että osatutkimuksissa on käytetty käsikirjoituksia samasta tuotannosta, olkoonkin että käsikirjoitusten rooli tutkimuksissa on ollut täysin erilainen. Sinänsä tämän pro gradu -tutkielman näkökulmasta ei olisi ollut merkitystä, minkä Musta Laatikko -tuotannon käsikirjoituksia haastatteluissa olisi virikkeinä käytetty.

3.3 Aineiston analyysi

Jotta tuotetulle tutkimusaineistolle voisi tehdä jotain, kuten analysoida sitä, täytyy aineisto saattaa ensin käsiteltävään muotoon. Tässä luvussa kerrotaan, kuinka aineiston analyysi on tämän tutkielman puitteissa tehty. Ensin käydään läpi, millä perusteella aineistoa on litteroitu ja koodattu. Tämän jälkeen kuvataan, millä tavalla aineisto on järjestetty sellaiseen muotoon, että siitä voidaan vetää johtopäätöksiä. Varsinaiset analyysin tulokset on esitelty luvussa 4.

Sisällönanalyysillä on pyritty Tuomen ja Sarajärven (2018, 122) luonnehdintaa mukaillen järjestämään tutkimusaineisto tiiviiseen ja selkään muotoon kadottamatta siinä piilevää informaatiota. Pelkän informaatiosta kiinni pitämisen lisäksi tarkoitus on ollut myös lisätä aineiston informaatioarvoa luomalla sinänsä hajanaisesta aineistosta mielekästä, selkeää ja yhtenäistä tietoa. Ajatus on, että jos tutkimusaineisto muodostaa jonkinlaisen kuvauksen tutkitusta ilmiöstä, analyysin tarkoitus on kuvata tuota ilmiötä sanallisesti ja mahdollisimman selkeästi. Edelleen aineiston

selkeyttämisellä tähdätään siihen, että tutkittavasta ilmiöstä voidaan tehdä luotettavia johtopäätöksiä. (Em.)

Todettakoon vielä, että tutkimusaineistoa ei ole tässä tutkielmassa erikseen sisällöllisesti eritelty, vaan sille on suoritettu ainoastaan laadullinen analyysi. Erittely on aineiston kvantifiointia jostakin näkökulmasta, kun taas sisällön laadullisessa analyysissä pyritään kuvaamaan aineistoa sanallisesti. Käsillä oleva pro gradu keskittyy siis ainoastaan jälkimmäiseen analyysitapaan. (Ks. Tuomi & Sarajarvi 2018, 118–121.) Tutkimusongelman ja toisaalta aikaresurssin rajallisuuden kannalta ei ole katsottu mielekkääksi lähteä vaikkapa laskemaan, kuinka monta kertaa jokin käsitys live-journalismin läpinäkyvyydestä aineistossa esiintyy ja tekemään tällaisen tarkastelun pohjalta ikään kuin määrällistä analyysia laadullisen tarkastelun ohella tai sen tueksi.

Tämän tutkimuksen näkökulmasta aineiston analyysin määrällinen vaihe olisi ollut lähinnä pelkkä kuriositeetti. Lukujen takaa kun paljastuu yleensä vain miksi-kysymyksiä, joihin vastaamiseksi lähtökohta pitäisi olla toisenlainen kuin tässä tutkielmassa: sen sijaan, että kuvattaisiin minkälaista journalistista läpinäkyvyyttä Mustan Laatikon esitykset edustavat, tulisi esimerkiksi keskittyä selittämään, *miksi* tuo tai tämä kuvaus läpinäkyvyydestä esiintyy niin ja niin monta kertaa aineistossa.

3.3.1 Aineiston litterointi ja koodaaminen

Tätä tutkimusta varten tehdyt teemahaastattelut litteroitiin jokainen ensin erikseen tekstimuotoon. Litterointien tarkkuus kumpusi tutkimusongelmasta: koska tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita haastateltujen ihmisten käsityksistä ja ymmärryksestä tietystä ilmiöstä, tuli litteraatioista käydä selväksi heidän puheensa sisältö. Puheessa esiintyneet tauot, takeltelut ja muut vastaavat yksityiskohdat jätettiin litteraatioista pois. Huomio oli haastatteluja litteroidessa siinä, että haastateltujen ihmisten esittämät asiat tulivat tekstien kautta ymmärretyksi. (Vrt. Kallio 2021.)

Kun aineisto oli litteroitu, piti siitä rajata kaikki tutkimusongelman kannalta epäolennainen materiaali pois. Tehtävä osoittautui luultua haastavammaksi, koska aineiston kautta olisi ollut mahdollista tarkastella tutkimusongelmaa lukuisista eri näkökulmista. Rajaamisen helpottamiseksi tukeuduttiin siten mieluummin yksityiskohdaksiin tutkimuskysymyksiin kuin luonteeltaan abstraktimpaan tutkimusongelmaan:

- Miten Mustan Laatikon tuottajat ymmärtävät läpinäkyvyyden esityksissään?
- Minkälaisia merkityksiä he tälle läpinäkyvyydelle antavat?

Tutkimuskysymykset ohjasivat rajaamaan analyysin kohteeksi otettavaa aineiston osaa niihin asioihin, joista puhuttiin teemahaastattelujen kolmannessa teemassa. Tämä oli siis teema, jossa haastateltavia pyydettiin luonnehtimaan Mustan Laatikon journalistista läpinäkyvyyttä virikkeenä toimineiden käsikirjoitusten kautta. Sinänsä rikkaasta ja monipuolisesta kokonaisuaineistosta rajattiin kaikki muu analyysin ulkopuolelle. Vain haastattelujen kolmas teema jäi siis jäljelle. Siitä sitten pyrittiin toki saamaan irti kaikki mahdollinen, mikä tutkimuksen kannalta tuntui olennaiselta. (Ks. Tuomi & Sarajarvi 2018, 104.)

Kun aineisto oli näin rajattu, ryhdyttiin sitä koodaamaan eli tunnistamaan ja nimeämään aineistosta sisällöllisiä elementtejä (Vuori 2021). Koodaus oli siinä mielessä

aineistolähtöistä, että koodit eivät perustuneet mihinkään tutkijan ennalta päättämiin käsitteisiin tai teorioihin vaan siihen, millä tavalla haastateltavat aineistossa puhuivat ja tekivät havaintoja esitysten journalistisesta läpinäkyvyydestä. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2018, 108; Vuori 2021).

Tutkittavana oleva aineisto oli tuotettu niin, että haastateltavat olivat itse omin sanoin kuvailleet, millä tavalla läpinäkyvyys heidän mielestään Mustan Laatikon käsikirjoituksissa ilmeni. Tutkija ei siten ollut ohjannut heidän vastauksiaan muuten kuin orientoimalla haastateltavien ajattelua yleisesti journalistisen läpinäkyvyyden alueelle. Haastateltavat siis tiesivät, että heidän tuli etsiä käsikirjoituksista journalistista läpinäkyvyyttä ja sen merkityksiä, mutta heille ei ollut ainakaan tutkija kertonut, mitä tällä läpinäkyvyydellä mahdollisesti tarkoitetaan.

Havaintoyksikköjä koodatessa yritettiin siis pysyä mahdollisimman lähellä sitä, mitä itse aineisto Mustan Laatikon esitysten journalistisesta läpinäkyvyydestä sanoi. Tässä vaiheessa ei ollut merkitystä kuin aineiston teemoittelun kannalta sillä, *mitä* nuo aineiston tutkijalle kertomat seikat ilmiöstä olivat. Teknisesti koodaaminen tehtiin eri värisillä korostuskynillä sen mukaan, millä tutkijan tulkitsemalla tavalla läpinäkyvyys aineistossa esiintyi.

Aineistoa ei siis koodattu kahdessa vaiheessa ensin sen mukaan, missä kaikissa kohdissa puhuttiin jollain tavalla esitysten journalistisesta läpinäkyvyydestä, minkä jälkeen nämä osiot olisi vielä viety erilleen kaikesta muusta aineistosta ja tämä korpus koodattu sitten tarkemmin. Sen sijaan koodatessa aineistosta journalistista läpinäkyvyyttä koskevia käsityksiä tehtiin jo karkeaa teemoittelua sen perusteella, mitä eri läpinäkyvyyden muotoja aineistosta oli tutkijan mielestä havaittavissa. Nämä karkeat teemat koodattiin eri väreillä. Lopullisessa analyysissä muodostetut teemat erosivat vielä tästä koodaamisen aikana suoritetusta teemoittelusta muun muassa havaintojen yhdistelyn ja kaikkiaan jatkuvan tulkinnan seurauksena.

Vaikka havaintoja pyrittiin tekemään mahdollisimman aineistolähtöisesti, on taustalla kuitenkin vaikuttanut yleisenä johtoajatuksena journalistisen läpinäkyvyyden käsite. Kuten edellä todettiin, tämä käsite on myös ohjannut haastateltavien ajattelua ja havainnointia, olkoonkin että heille ei ”tuputettu” siitä mitään valmiita määritelmiä. Tässä mielessä analyysissä käytetty päättelyn logiikka lienee ollut jollain tavalla abduktiivista, eli ”lopputuloksesta lähtevää” (Tuomi & Sarajärvi 2018, 114). On siis ollut johtoajatus, journalistinen läpinäkyvyys, jonka perusteella sekä haastateltavat että tutkija ovat tehneet havaintojaan.

Vaikka laadullista analyysia usein jaotellaan päättelyn logiikan perusteella induktiiviseen (yksittäisestä yleiseen) sekä deduktiiviseen (yleisestä yksittäiseen) päättelyyn ja nämä päättelyn muodot sitten liitetään aineistolähtöiseen sekä teorialähtöiseen analyysiin, on jako harvoin näin yksiselitteinen. Esimerkiksi puhtaan induktion mahdollisuus on asetettu Tuomen ja Sarajärven (2018, 107) mukaan tieteellisessä tutkimuksessa ylipäätään kyseenalaiseksi: ajatellaan, että uutta teoriaa jostain ilmiöstä ei yksinkertaisesti voida synnyttää ainoastaan havaintojen pohjalta. Vaikka tämä ”uusi teoria” jossain tapauksessa perustuisikin pelkkiin aineistolähtöisiin havaintoihin, on ”pelkkien” havaintojenkin teoriapitoisuus yleisesti hyväksytty periaate. Niin sanottuja puhtaita havaintoja ei tässä ajattelussa ole olemassakaan. Tutkimuksessa käytetyt käsitteet, menetelmät ja tutkimusasetelma ovat tutkijan valitsemia, ja ne vaikuttavat tavalla tai toisella tutkimuksen tuloksiin. Abduktiivinen päättely tuleekin

laadullisen tutkimuksen analyysiprosessissa avuksi useammin kuin myönnetään (Em., 109; 114).

3.3.2 Aineiston teemoittelu

Koodaamisen tarkoitus oli löytää aineistosta kaikki ne kohdat, joissa haastateltavat kuvailivat Mustan Laatikon esitysten käsikirjoituksissa ilmenevää journalistista läpinäkyvyyttä jollakin tavalla. Kuten edellä kerrottiin, aineistoa järjesteltiin jo tässä koodausvaiheessa alustavasti sen mukaan, mitä erilaisia käsityksiä läpinäkyvyydestä siinä tutkijan tulkinnan mukaan esiintyi. Voidaan ajatella, että journalistinen läpinäkyvyys Mustan Laatikon esityksissä on ollut tätä jäsentelyä ohjaava aihe, pääteema. Aineistosta valittiin tarkempaan syyniin siis vain ne kohdat, joissa tähän teemaan viitataan. Mikäli teemoittelu ymmärretään tutkimusongelman kannalta olennaisten aiheiden paikantamiseksi aineistosta, on teemoittelu alkanut tässä tutkimuksessa osittain jo koodausvaiheessa. (Vrt. Juhila 2021.)

Tässä tutkielmassa käytetään luokittelun asemesta termiä aineiston teemoittelu, koska teemoittelussa painottuu, mitä kustakin teemasta on sanottu. Luokittelu on tätä yksinkertaisempi aineiston järjestämisen tapa, jota Tuomen & Sarajärven (2018, 105) mukaan pidetään jopa kvantitatiivisena analyysinä sisällön teemoin. Alkeellisimmillaan tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että aineistosta määritellään luokkia ja lasketaan, kuinka monta kertaa kukin luokka aineistossa esiintyy. Kuten tämän luvun yläluvussa todettiin, aineiston määrällinen tarkastelu ei ole tämän tutkielman näkökulmasta kiinnostavaa.

Teemoittelussa on yksinkertaistaen kyse laadullisen aineiston pilkkomisesta osiin ja näiden osien ryhmittelystä eri aihepiirien mukaan. Ajatuksena on etsiä aineistosta tiettyä teemaa kuvaavia näkemyksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105–2017.) Tässä tutkielmassa laadullisen sisällönanalyysin tarkoituksena oli etsiä aineistosta Mustan Laatikon esitysten journalistisen läpinäkyvyyden teemaa kuvaavia näkemyksiä.

Kun kaikki tätä teemaa kuvaavat näkemykset oli koodattu aineistosta esiin, ne asetettiin Excel-taulukkolaskentaohjelmassa allekkain. Tämän jälkeen nämä näkemykset – tekstin alkuperäisilmaukset – pelkistettiin. Sitten samaa asiaa kuvaavat pelkistetyt ilmaukset yhdistettiin samoihin alaluokkiin. Ilmauksia yhdistävänä tekijänä pidettiin siis niiden samankaltaisuutta. Alaluokat nimettiin niin, että ne kuvaisivat sisältöään mahdollisimman tyhjentävästi. Analyysia jatkettiin siten, että nämä alaluokat yhdistettiin lopulta viiteen yläluokkaan, joille annettiin niin ikään sisältöä kuvaavat nimet. Kaikki luokat yhdistäväksi luokaksi muodostui analyysin pääteema ja johtajatus: live-journalismin journalistinen läpinäkyvyys Mustan Laatikon esityksissä.

Tämä laadullisen sisällönanalyysin malli noudattelee Tuomen ja Sarajärven (2018, 114) esittelemää ”Aineiston pelkistämistä, ryhmittelyä, alakategorioiden, yläkategorioiden, pääkategorioiden ja yhdistävien kategorioiden luomista”, joka viittaa yhdysvaltalaiseen tutkimusperinteeseen. Tiivistetysti kyseessä on kolmivaiheinen sisällönanalyysin prosessi, jossa aineisto 1) redusoidaan eli pelkistetään, 2) klusteroidaan eli ryhmitellään ja 3) abstrahoidaan eli muodostetaan aineistosta teoreettiset käsitteet. (Em., 122.)

Kuvatun ala- ja yläluokkiin perustuvan aineiston teemoittelun sekä käsitteiden yhdistämisen tarkoituksena on ollut tuottaa johtolankoja tutkimusongelman ratkaisemista varten. Seuraavassa luvussa analyysin tulokset esitetään tarkemmin. Luvussa 5 puolestaan yritetään vetää johtopäätöksiä siitä, millä tavalla tehty sisällönanalyysi

vastaa tutkimusongelmaan: minkälaista journalistista läpinäkyvyyttä Mustan Laatin esityksissä on.

4 LÄPINÄKYVYYDEN TEEMAT AINEISTOSSA

Tuomen ja Sarajärven (2018, 122) mukaan tutkimustenaistoon laadullinen käsittely perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan, joiden avulla aineisto ensin hajotetaan osiin, käsitteellistetään ja kootaan jälleen uudella tavalla loogiseksi kokonaisuudeksi. Tämän luvun tarkoitus on havainnollistaa, kuinka tuo prosessi on tässä tutkimuksessa edennyt sekä kertoa, minkälaisia tuloksia se tuotti. Pyrkimys on osoittaa empiirisin esimerkein paitsi analyysin lopputulos, myös polku, jota pitkin tuloksiin on kuljettu (Taulukko 1). Taulukon esittelyn tarkoituksena on kuvata, kuinka aineistosta muodostetut teoreettiset käsitteet syntyivät aina alkuperäisten ilmausten redusoimisesta kaikki ilmaukset yhdistävään kategoriaan, live-journalismin läpinäkyvyyteen. Kokonaisuudessaan analyysin kuvaava taulukko on niin suuri, että sitä ei ole sisällytetty tutkimusraporttiin. Taulukon saa halutessaan nähtäväksi pyytämällä sitä allekirjoitaneelta tutkijalta. Samoin koko alkuperäisen tutkimusaineiston eli temahaastattelujen litteroinnit saa pyydettäessä nähtäväkseen.

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Yhdistävä luokka
"No sit se kertoo kaikki kimmellukset ja matkat ja muut, ja sit se pääsee sinne perille, ja sit se seisoo pellonlaidassa, mikä on täynnä ruumiita. Ja sit ku se ottaa askeleen taaksepäin ottaakseen valokuvaa, se seisoo jonkun käden päällä. Se on niin rajua, autenttista, ja tietyllä tavalla siinä ei olla missään helikopteriperspektiivissä eikä missään, vaan ollaan raa'assa kenttätodellisuudessa, uutistoimittaja sotakentällä käytännössä sotaoloissa raportoimassa"	Jutunteon kulis-seihin vieminen; toimittajan työn arkeen vieminen	Juttuprosessin avaaminen	Jutunteon ja journalistisen työn avaaminen	Live-journalismin läpinäkyvyys
"Tässähän tulee tää, että me on tehty niinku vuositolkulla töitä, et 'Vaikka teimme Mikon kanssa syväasukelluksen jengiläisten maailmaan, ei meillä ole viisasten kiveä siihen, mit jengeille pitäisi tehdä'. (...) Tämmönen, et 'Me ei tiedetä kaikkea, mut me tunnetaan tää asia niin hyvin, että tämä me uskalletaan sanoa'. Mun mielestä ihan läpinäkyvä, tosi vaikean teeman puntarointi.	Mikä jäi saamatta selville; mitä ei tiedetä; mitä toimittajaa ajattelee; toimittajan asiantuntijuus	Oman toiminnan kriittinen tarkastelu	Oman toiminnan kriittinen tarkastelu	
"Ja tossakin se, että 'Kuka mä oon tästä puhumaan, miks teidän pitäis mua kuunnella? No, sen takia, että olen ikään kuin, yritän tehdä tiivistyksen ja yhteenvedon siitä, mitä mä olen näiden kymmenien vuosien aikana oppinut'."	Toimittajan asiantuntijuus; aiheen tuntemus	Mihin toimittajan asiantuntijuus perustuu	Esiintyjän uskottavuus (Eetos)	
"Rio edusti tässä koko Hesarin kuvaajaa ja avas kaikkien kuvaajien ajatuksia, mitä ne kuvaajat oli halunneet tällaisen Suomi-sarjan kuvilla kertoa."	Miksi on haluttu kertoa; ketkä kertovat	Miksi juttu on tehty	Miksi juttu on tehty (Motivaatio)	
"sit vielä loppuun toi 'Itse ajattelen, että Krimin miehitys (...) eivät olleet merkkejä Venäjän noususta, mutta eivät myöskään Venäjän vajoamisesta fasismiin'. Et tavallaan niinku tehdään läpinäkyväksi myös sitä, et mitä toimittaja niistä kokonaisuutena asiantuntijana kelaa."	Toimittajan mielihetken kertominen	Mitä toimittaja ajattelee	Esiintyjän ajatusten ja tunteiden kuvaaminen (Subjektivisuus)	

Taulukko 1. Laadullisen sisällönanalyysin eteneminen alkuperäisistä ilmauksista pelkistettyihin ilmauksiin, niiden alaluokkiin, yläluokkiin ja lopulta yhdistävään luokkaan.

Huomautettakoon vielä, että tässä luvussa kuvatut laadullisen sisällönanalyysin tulokset eivät vielä ole täydellinen vastaus käsillä olevaan tutkimusongelmaan. Ne ovat enemmän juuri johtolankoja, joita tulkitsemalla pyritään pääsemään havaintojen ”taakse”: selvittämään, mitä nämä havainnot oikeastaan tarkoittavat. Analyysin avulla tutkimusaineisto on siis saatu sellaiseen muotoon, että siitä ylipäättään voidaan vetää johtopäätöksiä. (Vrt. Alasuutari 2011, 78–79; Tuomi & Sarajärvi 2018, 117.) Tätä tulkintaa tehdään ja johtopäätöksiä vedetään varsinaisesti vasta luvussa 5.

Seuraavaksi esitellään laadullisen sisällönanalyysin tuloksena tutkijan tulkinnan kautta syntyneet viisi teemaa, jotka kuvaavat journalistista läpinäkyvyyttä Mustan Laatikon esityksissä.

4.1 Jutunteon ja journalistisen työn avaaminen

Journalistinen läpinäkyvyys ilmenee aineiston perusteella Mustan Laatikon esityksissä ensinnäkin niin, että esiintyjät kertovat puheissaan konkreettisella tavalla joko yksittäisen juttuprosessin vaiheista tai yleisemmällä tasolla omasta työstään. Tämä kahtiajako ilmenee aineistossa niin, että haastateltavat puhuvat selkeästi jonkun tietyn juttuprosessin kuluisseihin viemisestä tai sitten toimittajan työstä yksittäistä juttua yleisemmällä tasolla. Kategoria muodostui näin kahdesta alaluokasta, joille annettiin analyysissä nimet ”Juttuprosessin avaaminen” ja ”Toimittaja kertoo työstään”. Eli yhdessä nämä kaksi alaluokkaa muodostivat yläluokan ”Jutunteon ja journalistisen työn avaaminen”.

Juttuprosessin avaaminen esiintyy aineistossa esimerkiksi tällaisina haastateltavien antamina kuvauksina:

H1: Sitä kautta tulee näyttäneeks omaa perspektiiviään ja näkökulmaansa tähän aiheeseen. Hän vie vähän kulisseihin, tällaiseen, missä tärkeet poliitikot piirtelee paperille jotain ananaksia ja ruudukoita (...) omia sote-mallejaan. Mä ajattelisin, että tällaiset lippulaput, nekin on läpinäkyvyyttä siinä, nehän on niinku arkista työtä, ja sit se on tavallaan aika hätäkähdyttävä, et 'ai, tolleenks ne näitä miettii ja näin ne näitä toimittajalle demonstroii'. Eli siinä oli mun mielestä vahvasti sitä, et pääsy kulisseihin, eksklusiivisuus, tämmösten lippulappujen näyttäminen, kautta.

(...)

H2: Ja toisaalta onhan tää jotenki, raadollisen rehellistä tää, jossa se kuvaa tätä että yks niistä matkustaa sinne Donetskiin. Et tehdään kansainvälistä yhteistyötä ja sit yks toimittaja matkustaa vuorollaan takakontissa ja kaikkee muuta. Kyllähän tässä tehdään läpinäkyväks, et kauhea pyrkimys on kuvata asioita, saada, kertoa asioita. Nää on sellaisia, jotka ei niissä jutuissa ikinä näy, mut me voidaan Mustassa Laatikossa ikään kuin avata.

(...)

H3: Ne oli kaks sellasta tosi makeeta, hienoa, vanhaa kirjaa, mitkä Kalle oli hakenut tuolta jostain Sörnäisten arkistosta. Meillä oli ne toimituksessa, ja tähän päädyttiin sanomaan, että 'Mä kävin hakemassa nämä lainaan'. Ne on harvinaisuuksia, ja tää haluttiin tähän mukaan, koska niillä katsottiin olevan sellainen, vaikka se on pieni asia, niin 'Näin tietoa saadaan'. Nää ei ole mitenkään julkisesti saatavilla, vaan ne pitää varta vasten tietää ja löytää

ja hakee. 'Tunnen nämä tutkimukset, koska hain ne kirjat ja otin selvää, tein työni ja nyt jaan tietoni.' Semmonen perus, että 'Näin teen työtäni ja näin tiedän sen, minkä tiedän'.

(...)

H3: Täähän on läpinäkyvyyttä, mut sit tunnelma muuttuu: 'Se oli kauheimpia näkyjä, joita olen työssäni kohdannut'. Se on totaalinen muutos äskeiseen kepeään matkantekoon. Siellä on kone tullut tonttiin, kolmesataa ihmistä kuolleena makaa palaneena pellolla. Sit Pekka on meidän silmät ja korvat: 'Minä siellä olin, minä näin ja minä muistan'.⁵

Tämän alaluokan sisältämille kuvauksille oli yhteistä, että niissä haastateltavat mielsivät esiintyjien vievän yleisön itse paikalle konkreettisiin tilanteisiin, joissa toimittajat ovat jotain tiettyä juttuaan tehneet. Tai sitten esiintyjien katsottiin kertovan konkreettisesti, mitä muita työvaiheita juttuprosessi on pitänyt sisällään, kuten kuinka jutussa esitetyt tiedot on käytännössä hankittu. Toisinaan nämä kaksi jutun kulisseihin viemisen tapaa kulkivat käsikädessä:

H4: Mietin, et miten näissä se läpinäkyvyys syntyy. Tietenkin just kertomalla, et miten se juttu on tehty, tekotapojen avaamisella. Esimerkiksi Teijalla oli, että se odottaa siellä valio-kunnan oven takana ja istuu Rinteen kanssa kahvilaan ja Rinne piirtää sille ananaksen. Siinä tavallaan se avas, miten se on niitä tietoja hankkinut.⁶

Edellä esitellyt sitaatit ovat esimerkkejä journalismin läpinäkyvyydestä, jota Karlsson (2010, 537–538) on kuvannut *paljastavaksi läpinäkyvyydeksi* (engl. *disclosure transparency*). Tällainen läpinäkyvyys tarkoittaa sitä, missä määrin uutisten tekijät ovat avoimia siitä, *miten* uutisia tuotetaan. Tämänäyttöinen läpinäkyvyys liittyy journalististen rutiinien havaittavaksi tekemiseen ja standardien kertomiseen yleisölle. Karlssonin mukaan paljastava läpinäkyvyys edellyttää ”yhteistä maaperää” uutisten tuottajien ja kuluttajien välillä, mutta se ei mahdollista varsinaista yleisön osallistumista juttuprosesseihin. Voidaan ajatella, että uutisointiin liittyvien valintojen, päätösten ja prosessien selittäminen on hyvin tyypillinen tapa ymmärtää läpinäkyvyyttä. (Em.)

Tai Kuutin (2012, 70) ”journalistisen transparenssin” jaottelussa tämänäyttöinen läpinäkyvyys edustaa *työprosessin läpinäkyvyyttä*. Sillä viitataan tehtyjen aihevalintojen, harjoitettujen lähdekäytäntöjen ja painotusten sekä esitystapojen avaamiseen yleisölle. Myös Phillips (2010, 373–374) on peräänkuuluttanut journalismin sitoutumista läpinäkyvyyteen nimenomaan käytettyjen tietolähteiden avaamisen kautta. Domingon & Heikkilän (2012, 276) hahmottelemassa journalismin vastuuvollisuuden typologiassa tämänäyttöiset käytännöt ovat *tuotannon läpinäkyvyyttä*. Sillä tarkoitetaan, että mediat tarjoavat jonkinlaista oleellista lisätietoa julkaisemistaan jutuista. Lisäinformaatio voi olla esimerkiksi alkuperäisten tietolähteiden avaamista yleisölle jollakin tavalla. Tai se voi olla juttuihin liittyvän toimituksellisen arvioinnin ja pohdinnan selittämistä.

Tässä luvussa kuvattuun yläluokkaan kuulunut toinen alaluokka, ”Journalistisen työn avaaminen”, viittaa puolestaan haastateltavien luonnehdintoihin, joissa he näkivät esiintyjien kertovan toimittajan työstä yksittäistä juttua yleisemmällä tasolla. Eräs tuottaja totesi, että jokaiseen Musta Laatikko -tuotantoon tavallisesti halutaan yksi tällainen ”Toimittaja kertoo työstään” -tyyppinen esitys:

⁵ Otteita tutkimuksen anonymisoidusta tutkimusaineistosta.

⁶ Ote tutkimuksen anonymisoidusta tutkimusaineistosta.

H2: Meillä on jokaisessa esityksessä, ei sillä oo mitään vakiintunutta nimeä, mutta aina me puhutaan siitä, että 'mikäs meillä on tällä kertaa se, että toimittaja kertoo työstään -slotti'. Et aina sellainen on. Ja se edustaa ehkä sitä heavyinta [raskainta] päätyä siitä läpinäkyvyydestä. Mä ajattelen, että tässä tapauksessa se on varmaankin se Pekka Hakalan lento-onnettomuuskeissi. Sitten vaikka uusimmassa, siinä 15:ssä on sellainen, joka käsittelee fixereiden roolia journalismin tekemisessä. Meillä on ollut juttu, jossa käsitellään otsikoinnin merkitystä siihen, miten se lisää tai vähentää juttujen vetävyyttä. Et meillä on aina vähintään yks tosi selkee 'toimittaja taustoittaa työtään ja journalismia' -slotti meidän esityksissä. Se lähtökohta on aika puhtaasti se, että kerrotaan toimittajan työstä.⁷

Yllä oleva sitaatti kuvastaa hyvin myös sitä, kuinka tuottajat pystyivät tekemään havaintoja esitysten journalistisesta läpinäkyvyydestä laajemmalla alueella kuin vain haastattelujen virikkeinä toimineista käsikirjoituksista. Silloin tällöin tuottajat myös antoivat samalle tilanteelle keskenään erilaisia merkityksiä:

H2: Se kuvaa heti tässä alussa sitä, miten se seisoo eduskuntatalossa sosiaali- ja terveystieteiden osaston oven takana. Mun mielestä se on esimerkki tietyllä lailla läpinäkyvyydestä. Tehdään näkyväksi sitä, missä toimittajat työskentelee, miten ne työskentelee, et tossa se niinku seisoo, ja ollaan siellä paikalla, et ei olla minkään tiedotteiden varassa. Tehdään näkyväksi, että ollaan läsnä, seurataan, eletään niitä tilanteita.⁸

Tässä sitaatissa haastateltava on tehnyt tilanteesta erilaisen tulkinnan kuin muut. Sinänsä hänkin näkee tilanteen olevan esimerkki läpinäkyvyydestä, jossa toimittaja avaa työtään yleisölle. Mutta sen lisäksi, että tämä on konkreettinen esimerkki yhden juttuprosessin avaamisesta, haastateltava tulkitsee sen edustavan myös laajempaa läpinäkyvyyden muotoa, jossa avataan yksittäisen tilanteen kautta journalismin toimintatapoja yleisemmin. Analyysissa tämäntyyppiset käsitykset siis edustavat alaluokkaa "Toimittaja kertoo työstään".

Tämäntyyppistä journalismin, toimittajan työn tai median toiminnan yleisemmän tason avaamista Kuutti (2012, 70) kutsuu *institutionaaliseksi läpinäkyvyydeksi*. Sillä viitataan median toimintaan ja asemaan liittyvään avoimuuteen yleisesti sekä yksittäistapauksissa. Domingon ja Heikkilän (2012, 275) jaottelussa tällainen on puolestaan tulkittavissa *toimijan läpinäkyvyydeksi*. Siihen kuuluu muun muassa mediaorganisaation omistussuhteiden ja muiden kytkösten kertominen yleisölle.

4.2 Oman toiminnan kriittinen tarkastelu

Toinen tapa, jolla journalistinen läpinäkyvyys aineistossa esiintyy, on nimetty "Oman toiminnan kriittiseksi tarkasteluksi". Haastateltavat kuvasivat tämän näkyvän esityksissä joko laajemmin median toiminnan kritiikkinä tai yksittäisen toimittajan itsekritiikkinä sekä niin, että avattiin yleisölle, mikä jäi jutunteossa saamatta selville:

H1: Tässä esityksessä ei ehkä sellasta, jossa ois suoraan reflektoitu mediaa ja median toimintaa, ollut, itsekriittisesti tai yleiskriittisesti. Eikä niitä välttämättä aina olekaan, eikä välttämättä mun mielestä aina pidäkään olla. Mut jos on joku juttu, joka selkeesti käsittelee journalismia myös, niin sit se pitää hyödyntää musta maksimiin asti.

⁷ Ote tutkimuksen anonymisoidusta tutkimusaineistosta.

⁸ Ote tutkimuksen anonymisoidusta tutkimusaineistosta.

(...)

H1: Joskus se voi olla sitä, että suorastaan reflektoidaan reippaammin koko median toimintaa ja omaa toimintaa.

(...)

H3: Sitten tossa on tällaista itsekritiikkiä: 'Malesialaiskoneen ampumisesta tuli käännekohta, minkä ymmärsin vasta myöhemmin'. Jälleen omakohtaista pohdintaa, mut se ei oo se pääasia. Tää ei ole kolumnimainen, mut tässä on itsereflektiota tässä lopussa.

(...)

H2: Ja hienoa tossa esityksessä oli mun mielestä se, että siellä ihan lopussakin, jonkun mielestä se voi olla vähän sellainen downeri [masentava juttu], mut ite aattelen, että se on hienoa läpinäkyvyyttä. Et ne haluaa selvittää tätä, käyttää kolme vuotta aikaa siihen, ite kertoo tossa, ja siltikää, ne kertoo, että kaikkea ne ei ymmärtänyt tai saanut selville. Et ku puhutaan siitä toimittajan norsunluutorniin nousemista, niin ei todellakaan, vaan tunnustetaan se, et 'joo, vieläkään ei ihan käy selväks, et ei se ymmärrys lähde. Myönnetään, että emme tiedä kaikkea, emme väitä kaikkea. Mitä ei tavallaan koskaan voi normaalissa lehti jutussa sanoo, mut Mustan Laatikon läpinäkyvyys mahdollistaa myös sen sanomisen, että 'emme saaneet selville'. Et jutussahan sitä ei vaan kerrottais sitä asiaa, niinku normaalissa jutussa. Mut me voidaan tehdä tää näkyväks.⁹

Kuutti (2015, 132; 2012, 70) painottaa, että journalistien olisi syytä pysähtyä miettimään jokaisen jutun kohdalla, sisältyykö siihen jotain sellaista, joka olisi syytä erikseen kertoa yleisölle. Itsekriittinen oman toiminnan tarkastelu on hänen jaotteluun mukaillen journalistisen työprosessin läpinäkyvyyttä. Toimittajien olisi Kuutin mukaan hyvä kertoa käytettyjen menetelmien lisäksi sellaisistakin kysymyksistä, jotka jäivät jutunteon aikana vaille vastauksia. Ylipäätään toimittajat voisivat kertoa kaikesta siitä, mikä oli juttuprosessin aikana hankalaa ja kuinka he pyrkivät selättämään nämä esteet. Oman toiminnan kriittinen tarkastelu voidaan myös nähdä Kuutin määrittelemänä journalismin institutionaalisenä läpinäkyvyytenä silloin, kun arviointi kohdistuu median tai journalismin toimintaan laajemmin. (Em.)

Karlsson (2010, 537–538) näkee journalistisen itsekritiikin olevan hänen määrittelemänsä paljastavan läpinäkyvyyden alueella. Hän lukee siihen kuuluvaksi "suorasanaisuuden" juttuprosessin aikana tehdyistä virheistä. Avoimuus virheiden tunnistamisesta ja niiden korjaamisesta sekä tällaisen läpinäkyvyyden tärkeys on Karlssonin mukaan entisestään korostunut digitaalisen mediakulttuurin aikakaudella. Yleisölle olisi esimerkiksi syytä itsekriittisesti avata, kuinka välitön, reaaliaikainen, ympäri vuorokauden pyörivä uutissykli vaikuttaa journalismin sisältöihin. (Em.)

Yllä olevista sitaateista käy jälleen ilmi, kuinka tuottajat pystyivät haastatteluissa pohtimaan Mustan Laatikon journalistista läpinäkyvyyttä laajasti kokonaisuutena, joka kattaa kaikki tuotannot. Käytännössä tämä tuli esille niin, että sellaisestakin läpinäkyvyydestä, jota ei juuri Musta Laatikko 14:ssä heidän mielestään ollut, pystyttiin silti tekemään havaintoja. Näin tutkimusaineistosta tehtyjen havaintojen voidaan ainakin joillain varauksilla sanoa pätevän myös muihin Mustan Laatikon tuotantoihin.

⁹ Otteita tutkimuksen anonymisoidusta tutkimusaineistosta.

4.3 Esiintyjän uskottavuus (Eetos)

Kolmas tapa, jolla Mustan Laatikon journalistinen läpinäkyvyys aineistossa ilmenee, liittyy siihen, kuinka esiintyjät perustelevat omaa asiantuntijuuttaan ja sitä, miksi juuri he ovat lavalla puhumassa. Alaluokka sai analyysissä nimen ”Mihin toimittajan asiantuntijuus perustuu”, mutta yläluokaksi nimettiin ”Esiintyjän uskottavuus (Eetos)”. Eetos läpinäkyvyyteen liittyvänä käsitteenä nousi esiin aineistossa kerran:

H1: Se on juuri se motivointi ja eetos, puhujan eetos, ne on tosi tärkeitä. Se on tietyllä tavalla osa sitä läpinäkyvyyttä kyllä.¹⁰

Esiintyjän uskottavuus eli eetos annettiin koko yläluokan nimeksi, sillä se kuvaa tutkijan mielestä hyvin kaikkia niitä tapoja, joilla esiintyjät aineiston mukaan perustelevat asiantuntijuuttaan puhua juuri niistä aiheista, joista he kulloinkin puhuvat. Eetoksen käsite tulee Aristoteleen Retoriikka-teoksesta ja siinä esittelystä puheiden vaikutuskeinojen kolmijaosta *logokseen, ethokseen ja pathokseen*. Tässä jaottelussa *ethos* (suomeksi eetos) viittaa tapoihin, joilla puhuja ilmentää omaa luonnettaan ja uskottavuuttaan. (Kaakkuri-Knuutila 2013, 233).

Aineistossa puhujan eetos näkyy siten, että haastateltavat katsovat esiintyjien perustelevan uskottavuuttaan yleisölle niin, että esiintyjät kertovat, mihin heidän asiantuntijuutensa tietystä aiheesta perustuu. Asiantuntijuuden perustelu saattoi olla hyvinkin konkreettista tai sitten enemmänkin kontekstisoivaa:

H1: Sit tää pitkä kokemus sote-raportoinnissa, et se kontekstualisoi sitä esitystä vahvasti.

(...)

H1: Tavallaan Helsingin Sanomat, Helsingin Sanomien kaupunkitoimituksen esimies pohdimassa kaupunkipoliittisia visioita historian kautta rakentamalla sillan tähän päivään. Vaikka se ei ollut alleviivaavasti, mun mielestä se läpinäkyvyys oli siinä.

(...)

H2: Sit taas joku Juuso Määttäsen rap-esitys tuottaa läpinäkyvyyttä taas sillä lailla, että meillä seurataan räppiä. Se tekee läpinäkyväksi sitä, että meillä on toimittaja, jonka ammattitaitoon kuuluu tällainen asia. Tehdään journalismin tällaista perusrakennetta näkyväks.

Tällainen journalistien henkilökohtaisen ammattitaidon avaaminen on osittain tulkittavissa Karlssonin paljastavaksi läpinäkyvyydeksi. Hän toteaa siihen kuuluvan myös ”mediatyöläisten” henkilökohtaisten mieltymysten ja motiivien kertomisen yleisölle. (Karlsson 2010, 537–538.) Vahvemmin tällaista läpinäkyvyyttä voisi kutsua kuitenkin Domingon & Heikkilän typologian määrittelemäksi toimijan läpinäkyvyydeksi. Se viittaa muun muassa käytäntöihin, joissa yleisölle jaetaan kontekstivoivaa tietoa ihmisistä, jotka uutisia tekevät. Kontekstivoivaa tietoa voi olla esimerkiksi sen kertominen, minkälaista laajempaa asiantuntijuutta yksittäisellä journalistilla on laati-mansa jutun aihepiiristä. (Domingo & Heikkilä 2012, 537–538.)

¹⁰ Ote tutkimuksen anonymisoidusta tutkimusaineistosta.

Cunningham (2003, 31–32) puolestaan toteaa, että ”pelkkään objektiivisuuteen” tukeutumisen sijaan toimittajille pitäisi antaa mahdollisuus perehtyä asioihin ja kehittää aiheisiinsa asiantuntijuutta. Tätä syvällistä ymmärrystä täytyisi myös oikeasti käyttää ilmiöiden selittämiseen ja niiden eri puolien sekä niihin liittyvien väittämien arvioimiseen. Hänen mukaansa aiheiden yksityiskohtainen tunteminen mahdollistaa valistuneiden arvioiden ja mielipiteiden ilmaisemisen journalismissa. Näin ”pinnallisesta objektiivisuudesta”, joka puhtaimmillaan ja ehkä pahimmillaan pelkistyy eri tahojen esittämien väittämien vuoropuheluksi (tai kakofoniaksi), päästään potentiaalisti syvemmälle kohti asioiden todellista tilaa. (Em., 25–26.)

H3: Se on seurannut tätä pitkään ensinnäkin, se käy näitten ihmisten kanssa jatkuvasti keskusteluja. Tässä on vuosien, tää ei ole diletantin nokkimista sieltä täältä, vaan eduskunta-toimittajan vuosikausien seuraamista.

(...)

H3: Siirrytään yleisemmälle tasolle, et mitä tiedetään siitä alas ampumisesta. Siinä Pekka käyttää hyväkseen, et se seuras tätä pitkään ja se käy läpi salaliittoteoriat, käy läpi miten Venäjän media tätä, pilkkoo atomeiks, et miten Venäjän media tätä käsitteli. Niinku tossa taas läpinäkyvyyttä, et kuka tahansa vois puhua tästä Mihail Leontjevistä, mutta Pekka sanoo, et 'Mä soitin tälle'. 'Soitin ohjelman jälkeen Leontjevälle ja kysyin, onko hän nyt toimittaja vai sotilas propagandasodassa'. Ja sit et se vastaa noin nihilistisesti. Tollanen läpinäkyvyys, et 'Olin pellolla, sen jälkeen soitan Venäjän television propagandatsaarille'. Se on kovaa todistusvoimaa: 'Minä soitin ja keskustelin ja olin siellä pellolla'. Et 'Mä pystyn tästä aiheesta puhumaan'.

(...)

H4: Ja sitten Jannen ja Mikon rikollisuusesityksessä ne avas sitä, että 'Me on kolme vuotta tehty tätä kirjaa ja kahlattu kymmeniätuhansia esitutkinta-aineistoja ja tuomioita, kymmeniätuhansia sivuja matskuu läpi. Sen lisäksi me haastateltiin jengiläisiä, me haastateltiin niiden perheitä'. Siinä mun mielestä tehtiin läpinäkyväks sitä, että nää jampat ei nyt joltain mutupohjalta täällä jutustele jostain rikollisuudesta, vaan ne on tehny valtavan kattavan journalistisen työn."¹¹

4.4 Miksi juttu on tehty (Motivaatio)

Neljäs tapa, jolla Mustan Laatikon journalistinen läpinäkyvyys aineistossa ilmenee, on puhujien motivaation avaaminen. Tällä tarkoitetaan sitä, että haastateltavat tulkitsivat esiintyjien kertovan yleisölle, miksi jokin juttu on tehty, mikä heitä itseään on motivoinut: mikä on kiinnostanut tai miksi he ylipäättään puhuvat siitä aiheesta, josta puhuvat. Kuten eetos, myös motivaatio nousi käsitteenä aineistosta esiin:

H1: Siinähan oli aika paljon sitä motivointia, et miks me halutaan kertoa, mikä se meidän kysymyksenasettelu oli, mitä me haluttiin tietää tästä ammattirikollisten elämästä ja maailmasta, ja ehkä niiden läheistenkin maailmasta.

(...)

¹¹ Otteita tutkimuksen anonymisoidusta tutkimusaineistosta.

H1: Sit siinä räppiesityksessä Juuso tavallaan rakensi sitä sen motivoinnin kautta. Et miks tästä on tärkeä kertoa, ja et tää on niinku iso ilmiö.

(...)

H2: Täällä on tällaisia virkkeitä, että 'halusimme Mikon kanssa selvittää...'. Et se motiivi asian selvittämiseksi on jotenkin ollut hyvin omakohtainen.¹²

Motivaation sanakirjamääritelmä on "motivointi, perustelu; vaikuttimet, syyt, perusteet" (Nykysuomen sivistyssanakirja 1993, 274). Tällaisenaan sana kuvaa yläluokan nimenä hyvin luonnehdintoja, jotka aineistossa esiintyivät ja jotka sijoitettiin analyyseissä tähän luokkaan:

H1: Mut siinä oli läpinäkyvyyttä just siinä, et ne kerto, et 'näin me ollaan tää kirja tehty ja näistä lähtökohdista, ja tää on meidän kysymyksenasettelu.'

(...)

H1: Sit siinä Rion puheessa oli tavallaan kuvaajan katse. (...) Et mitä ne on halunnu kertoa. Ne on halunnu tavallaan tällaisen pysäytyskuvan, 'Suomi 2010-luvun lopulla' tavallaan, näyttää sen, dokumentoida sen. Kuvan voima. Se oli kuvaajan katseen avaamista se läpinäkyvyys siinä esityksessä.

(...)

H1: "Toisaalta se on aika kiinnostavaa, että toimittajat kertoo, et 'me on haluttu, sit me mennään Kuopion vankilaan jututtaa tällaista kovan linjan murhaajaa, joka on tämmöinen jengipomo, ja me halutaan kertoa, mitä se oikein ajattelee, mitä se oikein miettii'."

Tällainen motivaation kuvaaminen on Karlssonin (2010, 537–538) esittämää journalismin paljastavaa läpinäkyvyyttä. Motivaation kertomisen voidaan nähdä olevan osa "uutisointiin liittyvien valintojen, päätösten ja prosessien" selittämistä. Lisäksi Karlsson nimenomaan toteaa, että "mediatyöläisten" mieltymysten ja *motiivien* kertominen yleisölle on hänen määritelmänsä mukaan paljastavaa läpinäkyvyyttä. (Em.)

Motivaation avaaminen voidaan myös nähdä olevan Domingon & Heikkilän määrittelemää journalismin tuotannon läpinäkyvyyttä. Toimittajan motivaation kertominen on nähtävissä osana yleisölle tarjottavaa, juttuihin liittyvää lisäinformaatiota. (Domingo & Heikkilä 2012, 275.)

H2: 'Me kuvaajat halusimme kertoa Suomesta toisella tavalla, halusimme mennä syvemälle kansan iholle, koska uskoimme, että valokuvat ja tarinat, jotka syntyvät ihmisten keskellä puhuttelevat enemmän kuin pirstakuvat poliitikoista'. Sit se kertoo, et monet näistä ideoista syntyi omista kokemuksista tai havainnoista.

(...)

H4: Sitten toinen on mun mielestä, mikä luo läpinäkyvyyttä, mistä just äskön puhuttiin, et miks juttu on tehty, miks se on tärkeä ja miks se on kiinnostava, miks se on ajankohtainen, miks mä puhun siitä tänään ja just nyt. Jannella ja Mikolla vaikka siinä rikollisuusjutussa oli, vaikka ne oli niinku, ne halus ymmärtää paremmin, siinä oli joku tämmöinen, et 'Me haluttiin tietää, millaiset tyypit näitä liivejä ja muita tunnuksia kantaa, ja miks näitä jengejä on perustettu ja minkä takia. Ja sit me vielä puhuttiin niiden perheiden kanssa, jotta me ymmärrettäis vielä paremmin'. Tai sit Kallella oli mun mielestä tämmöinen klassinen ydinkiteytys, et miks tää juttu oli tehty, siinä liikennejutussa: 'Liikenne on tärkeää. Se vaikuttaa

¹² Otteita tutkimuksen anonymisoidusta tutkimusaineistosta.

kaupungin kehitykseen enemmän, kuin moni luulee. Sekä bisnes että fiilis riippuvat liikenteestä'. Siinä on musta hyvin jotenkin kiteytetty se.

Tähän yläluokkaan siis sijoitettiin aineistosta kaikki ne Mustan Laatikon esitysten läpinäkyvyyttä koskevat luonnehdinnat, joissa nähtiin puhujien avaavaan jollain tavalla syitä, miksi jokin juttu on tehty tai mikä siinä on puhujaa kiinnostanut ja motivoinut eteenpäin.

4.5 Esiintyjän ajatusten ja tunteiden kuvaaminen (Subjektiiivisuus)

Viides ja samalla viimeinen journalistisen läpinäkyvyyden ilmentymä, joka tässä tutkielmassa Mustan Laatikon esityksistä löydettiin, on esiintyjän omien ajatusten ja tunteiden kuvaaminen yleisölle. Kattokäsitteenä tätä voisi kutsua myös esiintyjän subjektiiivisuuden esiin tuomiseksi; hänen henkilökohtaisen näkökulmansa ja oma-kohtaisen tulkinnan avaamiseksi.

Tähän luokkaan yhdistettiin siis aineistosta kaikki ne kohdat, joissa haastateltavat kuvailivat esiintyjien jollain tavalla tuovan omaa tulkintaansa puheissaan esiin. Tulkinnat saattoivat olla yksittäisiä ääneen lausuttuja mielipiteitä tai sisältää laveampaa pohdintaa esityksen aiheena olevasta ilmiöstä. Aineistossa tätä yläluokkaa edustavat muun muassa haastateltavien kuvaukset, joissa esiintyjien katsottiin tuovan ilmi oman mielipiteensä tai tulkitsevan jotain ilmiötä:

H2: No ehkä tää, tästä Kallesta tulee mieleen se, et ku tää totee täällä yhdessä kohtaa, kun se on näyttäny näitä suunnitelmia ja sit se totee "Eihän tässä ole mitään järkeä". Mun mielestä sekin on läpinäkyvyyttä, et voidaan tehdä näkyväksi se, että kyllähän meillä toimittajanakin on näistä asioista myös mielipiteitä, et silläkään lailla ei olla mitenkään, jotenkin... totta kai sekin vaikuttaa, ja myös toimittajana voi olla mieltä.

(...)

H2: Sit vielä loppuun toi 'Itse ajattelen, että Krimin miehitys - - eivät olleet merkkejä Venäjän noususta, mutta eivät myöskään Venäjän vajoamisesta fasismiin'. Et tavallaan niinku tehdään läpinäkyväksi myös sitä, et mitä toimittaja niistä kokonaisuutena asiantuntijana kelaa.

Pohtiessaan journalismin objektiivisuuden käsitteen uudelleenmäärittelyä Cunningham ehdottaa, että toimittajien kannattaisi "nöyrästi ja julkisesti" tunnustaa, että he ovat työssään huomattavasti subjektiivisempia ja vähemmän riippumattomia kuin objektiivisuuden aura antaa ymmärtää (Cunningham 2003, 31–32). Asian myöntäminen tuskin vähentäisi toimittajiin kohdistuvia syytöksiä heidän puolueellisuudestaan. Cunningham kuitenkin näkee, että tämänkaltainen avoimuus antaisi journalisteille mahdollisuuden puolustaa tekemisiään realistisemmista, vähemmän tekopyhistä lähtökohdista. Hän toteaa, että toisin kuin kriitikot ehkä ajattelevat, suurin osa valtavirtamedian toimittajista ei ole ideologiaa satureita ajamassa jotain agendaa. Pikemminkin he ovat epätäydellisiä ihmisiä yrittämässä suoriutua haastavasta työstään, joka sattuu olemaan ratkaisevan tärkeää demokraattisen yhteiskunnan kannalta. Huolimatta journalismin tärkeistä ja välttämättömistäkin yrityksistä minimoida toimittajien inhimillisyyttä, ei tosiasioita pääse pakoon. Uutisia tekevät ihmiset. (Em.)

H3: Tässä on tällainen oma tulkinta, että saako hallitus tämän uudistuksen toteutettua. 'Mä pelkään, että tulee kiire.' Sillä on oma näkemyksensä, mutta se ei ole pääasia tässä, vaan on yritetty rautalangasta avata sitä vuosikausien vääntöä, on näytetty maakuntakarttaa ja kaikkea muuta. Tää on toimittajan oma tiivistys, mutta se kuitenkin haluaa lisätä ymmärrystä ja taustaa eikä roiskia toimittajan omia näkemyksiä.

(...)

H3: Tässä on tosi paljon henkilökohtaisuutta. Sä kerrot Venäjästä välillä myös tosi makrotasolla, mut tän mun mielestä pysty, tai ainakin siitä yritettiin ankkuroida sellaista, että sä oot asunu Moskovassa monta vuotta, mitä sä ajattelet, mihin suuntaan Venäjä on menossa. Ja sitä todistellaan eri puolilta. Pekalla on, hän on konkaritoimittaja, historiallinen perspektiivi tähän yhdistää. Tää on hyvin henkilökohtainen (...).¹³

Toimittajan henkilökohtaisten ajatusten ja tunteiden kuvaaminen voisi myös olla vastaus Allenin (2008, 327–328) esittämään läpinäkyvyyden kritiikkiin. Hänen mukaansa läpinäkyvyys vaikuttaisi olevan yksi keino, jolla toimittajat ovat alkaneet ratkaista monimutkaisemmaksi muuttuvan todellisuuden raportoimiseen liittyviä ongelmia. Toimittajat ovat alkaneet yhä enemmän kuvata todellisuuden rakentumista myöntäen samalla, että journalismi joutuu väistämättä manipulaation kohteeksi yrittäessään kertoa tällaisesta maailmasta. Yhtenä esimerkkinä todellisuuden rakentumisesta ja manipulaatiosta Allen antaa niin kutsutut *pseudo-tapahtumat* ("näennäiset tapahtumat"). Niillä hän tarkoittaa nimenomaan mediaa varten räätälöityjä tapahtumia, eräänlaisia speaktaakkeleja, joilla pyritään välittämään etukäteen harkittuja viestejä. (Em.)

Allenin mukaan toimittajat kertovat yhä useammin yleisölleen, mikäli he ovat tietoisia jonkin tapahtuman pseudomaisesta luonteesta. Mutta tämä siirtää journalistin vastuun pois "totuuden" kertomisesta siihen, että hän kertoo yleisölleen tietävänsä uutisoinnin kohteena olevan tapahtuman olevan harhaanjohtava. Allen esittää, että näin toimiessaan journalisti ei enää ole vastuussa juttunsa harhaanjohtavuudesta. Toimittajan vastuu jutun totuudenmukaisuudesta siirtyy silloin, kun hän ei ota asiaan kantaa vaan "ainoastaan" kertoo, mistä syystä jokin tapahtuma on epäaito. Allen tulkitsee, että tällainen toiminta oikeuttaa harhaanjohtavien asioiden uutisoimisen tai jopa valehtelun. (Em., 328.)

Allen tekee johtopäätöksen, ettei pelkkä manipuloidun todellisuuden kuvaaminen sellaisenaan välttämättä riitä journalismille. Hän viittaa saksalaisfilosofi Jürgen Habermasin ajatteluun, jossa poliittiset pseudo-tapahtumat vaativat journalisteilta enemmän kuin vain myöntämisen, että tapahtumilla pyritään manipuloimaan toimittajia. Pseudo-tapahtumat vaativat, että toimittajat arvioivat itsenäisesti niiden validiteettia ja sisältämiä totuusväittämiä. (Allen 2008, 335–336.) Eli journalistien henkilökohtainen ajattelu tulisi myös tehdä läpinäkyväksi.

¹³ Otteita tutkimuksen anonymisoidusta tutkimusaineistosta.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä tutkielmassa pyritään löytämään jonkinlainen vastaus kysymykseen, minkälaista journalistista läpinäkyvyyttä Mustan Laatikon live-journalistisissa esityksissä on. Edellisessä luvussa esiteltiin tutkimusaineistolle tehdyn laadullisen sisällönanalyysin tulokset. Analyysin tuloksena syntyneitä viittä live-journalismin läpinäkyvyyden teemaa ei kuitenkaan vielä pidetä varsinaisesti tämän tutkimuksen tuloksina. Ajatus on enemminkin, että sisällönanalyysin avulla on saatu tuotettu tutkimusaineisto sellaiseen muotoon, että siitä voidaan yrittää vetää johtopäätöksiä. (Vrt. Tuomi & Sarajärvi 2018, 117.) Toisin sanoen tutkijan tekemät, analyysin kautta pelkistetyt havainnot aineistosta ovat johtolankoja: vihjeitä merkitystulkinnan tekemiseksi tutkittavasta ilmiöstä (Alasuutari 2011, 44–46).

Tämän luvun tarkoitus on muodostaa tulkintoja siitä, mitä aineistosta tehdyt havainnot tarkoittavat: mikä niiden merkitys on. Tutkijan tekemät tulkinnat pyritään osoittamaan mielekkäiksi suhteuttamalla niitä tutkitun ilmiön kokonaisuuteen. Tässä kontekstoinnissa nojataan yhtäältä journalismin läpinäkyvyyden teoriaan, toisaalta live-journalismin aiempaan tutkimukseen. Pyrkimyksenä on yrittää vastata kysymykseen: ”Kun juuri tämä aineisto vaikuttaisi sanovan näin, mitä se tarkoittaa?” (Alasuutari 2011, 87–88.)

Tässä luvussa siis pyritään muun muassa Hanna Vilkan (2018, 168–169) ajattelun hengessä tuottamaan tutkijan tekemistä havainnoista mahdollisesti uutta tietoa. Vilkan mukaan havainnoista tulee tieteellisesti merkityksellisiä, kun ne eritellään ja suhteutetaan teoriaan, käsitteisiin sekä aiempaan tietoon. Havainnoista siis tuotetaan tietoisesti ikään kuin uusia havaintoja tarkastelemalla niitä jostain uudesta näkökulmasta.

Jotta tästä uudesta tiedosta tulisi mahdollisimman ymmärrettävää, pyritään havainnoista saatuja tuloksia, päätelmiä ja tulkintoja tarkastelemaan muun tutkimuksen tuottaman tiedon kanssa. Ajatus on, että tämä tutkielma asettuisi näin osaksi yleisempää tieteellistä keskustelua live-journalismista. (Em.)

5.1 Henkilökohtaisuus on osa live-journalismia

Tämän tutkimuksen aineistosta nousseista live-journalismin läpinäkyvyyden teemoista kolme on johdettavissa lavalla esiintyvään toimittajaan henkilöön ja ihmiseen. Sekä esiintyjän uskottavuus eli eetos, esitettävän jutun motivaatio että esiintyjän ajatusten ja tunteiden kuvaaminen eli subjektiivisuus ovat palautettavissa puhujaan itseensä, hänen omakohtaisuuteensa ja inhimillisyyteensä.

Nämä kolme läpinäkyvyyden teemaa vaikuttaisivat aiemman tiedon valossa olevan orgaaninen ja tärkeä osa live-journalismia, vaikkei niitä välttämättä ole aina tulkittukaan nimenomaan läpinäkyvyyden käsitteen kautta. Esimerkiksi vuonna 2019 Mustan Laatikon yleisölle tehdyissä kyselyissä (N = 510) yleisö kuvasi lavalla esiintyvien toimittajien kasvojen näkemistä ja äänen kuulemista merkitykselliseksi (Hänninen 2020, 57). Yleisön mukaan live-journalismin konseptissa on keskeistä, että nimenomaan journalistit esiintyvät lavalla itse. Mustaan Laatikoon tullaan kuuntelemaan

journalistien puheenvuoroja sellaisista aiheista, jotka ovat toimittajille itselleen joko henkilökohtaisesti tai työn vuoksi merkityksellisiä. Yleisö koki, että esiintyjillä on vahva halu esiintyä ja kertoa juuri itse valitsemistaan aiheista. Mustan Laatikon yleisön suhtautuminen live-journalismia esittävään toimittajaan on näin samankaltainen kuin yleisön suhde esiintyvään taiteilijaan. Esiintyjän halutaan ajatella suhtautuvan molemmissa tapauksissa suoritukseensa intohimoisesti. Vastauksissa nousi esiin myös yleisön kiinnostus tuntea toimittajia paremmin: saada tietää, minkälainen ihminen juttujen takana on. Toimittajien näkemisen lavalla omana itsenään katsottiin myös lisäävän mahdollisuuksia tarkastella heidän luotettavuuttaan. (Em.)

Vastaavia havaintoja on tehty Isossa-Britanniassa kahden live-journalistisen tuotannon yleisökyselyistä (Adams 2020, 8–10). Valtaosa vastaajista piti toimittajien henkilökohtaista näkemistä ja kuulemista positiivisena kokemuksena. Heidän mukaansa toimittajien läsnäolo, läheisyys sekä ”eloisa ulosanti” tekivät uutisten vastaanottamisesta inhimillistä. Tähän liittyivät paitsi havainnot toimittajien kehon kielestä ja äänensävyistä, myös journalististen mielipiteiden ja faktojen takana olevan persoonan tuominen esiin. Kuten eräs vastaus kuului: ”Se [toimittajien näkeminen ja kuuleminen ilmielävänä] teki heistä oikeita ihmisiä lehden sivulla olevan kirjoituksen sijaan”. (Em.)

Mustan Laatikon esiintyjä pro gradussaan haastatelleen Esa Liljan (2020, 10–12) mukaan subjektiivisuus ja tunteiden käyttö ovat live-journalistisia erityispiirteitä. Esimerkiksi yhdysvaltalaisen Pop-Up Magazinen tuottaja Anita Bajedo on todennut, että nimenomaan subjektiivisuus ja tunteet ovat tärkeitä rakennuspaloja live-journalismissa. Samoja asioita on pohdittu Liljan mukaan runsaasti myös Mustan Laatikon tuotannoissa. Lilja asettaakin live-journalismin formaattina narratiivisen eli tarinallisen journalismin kentälle toteamalla, että narratiivisen journalismin vaatimukset sopivat kuvaamaan myös hyvää live-journalismia. Mustan Laatikon lisäksi myös kansainvälisissä live-journalistisissa tuotannoissa ajatellaan lajityypin jatkavan tarinallisen journalismin perinnettä. (Em. 10–12; 68.)

Tavoitellessaan tarinallista muotoa live-journalisminä käyttää useita narratiivisen journalismin keinoja, kuten kohtausten rakentamista, päähenkilöiden valintaa ja vahvaa kertojaääntä. Lisäksi Liljan mukaan juuri tunteita käytetään tarinallisessa journalismissa runsaasti (Em., 14; 68). Liljan tutkimuksessa haastatellut Mustan Laatikon esiintyjät kuitenkin korostavat, että tunteet ja subjektiivisuus ovat ennen muuta tehokeinoja. Ne nähdään työkaluina, joita esiintyjät puheissaan hyödyntävät. Tutkimukseen haastatellut live-journalistit liittävät subjektiivisuuden ja tunteiden käyttöön työkaluina voimakkaita varauksia. Niissä nähdään piilevän jopa merkittäviä vaaroja:

Sekä livejournalisteja että televisiotoimittajia vaikuttaisi ohjaavan suuri varovaisuus: tunteet kuuluvat journalismiin, mutta niitä on käytettävä harkiten. Samankaltainen varovaisuus kuuluu myös livejournalistien suhtautumisessa subjektiivisuuteen. Subjektiivisuus on livejournalismin ja tarinallisuuden suola, jonka tarkoitus on lisätä asian ymmärrettävyyttä ja samaistuttavuutta. Parhaimmillaan subjektiivisuus tarkoittaa livejournalismissa aitoutta ja rehellisyyttä, vilpittömää kertomisen halua. Subjektiivisuus on erityisen luontevaa silloin, kun livejournalisti avaa työtään: kertoo jutun synnystä ja pohtii tekemiään valintoja.¹⁴

Tehty tulkinta esiintyjien subjektiivisuudesta luonnollisena osana live-journalismia saa tukea myös Jaakko Lyytisen tekemästä live-journalismin elementtien erittelystä (Lyytinen 2020, 35–44). Hänen havaintonsa ja kokemuksensa perustuvat sekä

¹⁴ Lilja 2020, 69.

omakohtaiseen Mustassa Laatikossa esiintymiseen että esitysten tuottamiseen. Mikäli Mustan Laatikon ymmärretään kokonaisuutena edustavan ainakin tietäntyyppistä tapaa tehdä live-journalismia, voidaan Lyytisen erittely ulottaa koskemaan kaikkea selaista live-journalismia, joka tehdään samalla tavalla.

Hänen mukaansa live-journalismissa kaikkein tärkeintä on esitysten idea ja näkökulma, josta aihetta lähestytään. Esiintyjillä on välttämättä oltava jonkinlainen yhteys, henkilökohtainen suhde puheensa aiheeseen. Lyytisen mukaan esiintyjän autenttisuus ja uskottavuus palautuu lopulta siihen, minkälainen tämä suhde on. (Em., 36.) Henkilökohtainen ote aiheeseen ei kuitenkaan tarkoita, että esiintyjän täytyisi esimerkiksi paljastaa intiimejä yksityiskohtia omasta elämästään. Sen sijaan henkilökohtainen suhde puhujan ja aiheen välillä on Lyytisen mukaan selitettävissä antamalla yleisölle vastaukset seuraaviin kysymyksiin:

- Miksi tämä aihe on minulle erityinen?
- Miksi haluan kertoa teille tämän?
- Mikä on "lahjani" yleisölle?

Live-journalismissa ei ole Lyytisen mukaan tarkoitus esittää journalisteja suurien viisauksien tai kovan asiantuntemuksen levittäjinä. Lavalla esitetty journalismi sen sijaan korostaa juttujen takana olevien ihmisten haavoittuvuutta ja inhimillisyyttä. Live-journalismissa on lupa ja jopa tavoiteltavaa näyttää toimittajan tietämättömyys ja tekemät virheet. Siinä on Lyytisen käsityksen mukaan kyse aitoudesta, toimittajan esittämisenä virheitä tekevänä ihmisenä. Tämä vahvistaa ehkä nurinkurisesti yleisön ja toimittajan välistä luottamusta. (Em, 42.)

Tulkinta heijastelee käsillä olevan tutkimuksen aineistossa esitettyjä näkemyksiä läpinäkyvyydestä: live-journalismissa voidaan näyttää, etteivät toimittajat miellä itseään norsunluutornista huuteleviksi paasaajiksi:

H4: Sitten tavallaan ehkä neljäntenä omien kiinnostusten tai epävarmuuksien tai tämmösten juttuprosessin aikana tulleiden oivallusten tai mokauksien tai minkä tahansa auki puhuminen. Et tää oli vaikeeta, tää yllätti mut, tästä mä olin aluks eri mieltä, tai tätä ei oikeesti tiedetä, tai tää muutti mun ajattelua. Tämmösten asioiden, et se myös luo sitä avoimuutta. Vaikka just, että Hesari tai Hesarin toimittaja ei oo mikään norsunluutorni, missä tulee jotain jumalan sanaa. Niin tällaisista elementistä ainakin syntyy sitä läpinäkyvyyttä.¹⁵

Edellä kuvatun valossa voidaan todeta, että tässä tutkielmassa tutkimusaineistosta johdetut läpinäkyvyyden teemat tuntuisivat osittain liittyvän live-journalismin sisäiseen luonteeseen. Sekä puhujan uskottavuus, hänen esittämänsä jutun takana oleva henkilökohtainen motivaatio että tunteiden ja mielipiteiden kuvaaminen kumpuavat pitkälti siitä, että live-journalismi vaatii formaattina esiintyjiltä näitä elementtejä. Samalla ne tämän tutkielman valossa myös tekevät live-journalismista läpinäkyvää.

¹⁵ Ote tutkimuksen anonymisoidusta tutkimusaineistosta.

5.2 Teatteri on luonteva tie journalismin kulisseihin

Tämän tutkimuksen aineistosta nousseet kaksi muuta live-journalismin läpinäkyvyyden teemaa ovat ”Jutunteon ja journalistisen työn avaaminen” sekä ”Oman toiminnan kriittinen tarkastelu”. Näistä jälkimmäinen liittyy osittain myös edellisessä luvussa käsiteltyyn esiintyjän omakohtaisuuteen siinä tapauksessa, jos oman toiminnan kriittinen tarkastelu kohdistuu nimenomaan toimittajaan itseensä. Näin ei kuitenkaan aina ole, vaan live-journalismissa esitettävä kritiikki voi olla luonteeltaan myös laajempaa mediakritiikkiä, kuten tutkimusaineistosta käy ilmi:

H1: Tästä ehkä puuttuu sellainen puhe, jossa ois käsitelty vielä suoraviivaisemmin sitä, mitä media tekee.

(...)

H1: Joskus se voi olla sitä, että suorastaan reflektoidaan reippaammin koko median toimintaa ja omaa toimintaa.

(...)

H1: Tässä esityksessä ei ehkä sellasta, jossa ois suoraan refleктоitu mediaa ja median toimintaa, ollut, itsekriittisesti tai yleiskriittisesti. Eikä niitä välttämättä aina olekaan, eikä välttämättä mun mielestä aina pidäkään olla. Mut jos on joku juttu, joka selkeesti käsittelee journalismia myös, niin sit se pitää hyödyntää musta maksimiin asti.¹⁶

Kritiikki on brittiläistä live-journalismia tutkineen Lucia Vodanovicin (2020, 13) mukaan luonteva osa live-journalismin formaattia. Hänen mukaansa journalistiset live-tapahtumat, kuten tässä tutkielmassa määritelty live-journalismi, saavat yleisön sitoutumaan juttuihin hitaammin. Tämä antaa tilaa reflektiolle ja kritiikille sekä yleisölle mahdollisuuden ymmärtää journalismin tekemisen ja rahoittamisen eri muotoja. Myös alan haasteista on Vodanovicin mukaan luontevaa kertoa live-journalismissa.

Myös Lyytinen ajattelee, että journalistisen työn käytäntöjen avaaminen yleisön arvioitavaksi on live-journalismissa luontevaa ja jopa vääjäämätöntä. Live-journalismissa on hänen mukaansa tarkoitus näyttää nimenomaan sitä todellista työtä, jota journalismin takana on ja jota toimittajat tekevät. Juuri tässä uutisten tekemisen avaamisessa toimittajat ovat Lyytisen mielestä historiallisesti epäonnistuneet. (Lyytinen 2020, 42; 51). Samaa sanovat muun muassa Kovach & Rosenstiel (2014, 54; 104) puolustaessaan objektiivisuuden käsitettä läpinäkyvyyden muotona: ammattikuntana toimittajilla kyllä on käytössään monenlaisia työkaluja ja tapoja tehdä journalismia, mutta he eivät vain ole koskaan oikein osanneet selittää niitä muille.

Teatterin lavalla tämänkin kaltainen läpinäkyvyys tuntuisi onnistuvan. Sen puolesta puhuu osaltaan tämän tutkimuksen aineisto, mutta myös esimerkiksi Mustan Laatikon yleisökyselyt.

Lyytinen tulkitsee, että tämäntyyppinen journalismin avaaminen on osaltaan vaikuttanut siihen, että live-journalismi tuntuu yleisöstä niin autenttiselta. Mustan Laatikon yleisökyselyjen vastaajista 85 prosenttia oli täysin tai jotakuinkin samaa mieltä väittämästä, että ”Live-journalistiset jutut tuntevat autenttisemmilta kuin muut journalistiset formaatit”. (Lyytinen 2020, 51.)

¹⁶ Otteita tutkimuksen anonymisoidusta tutkimusaineistosta.

Myös Adamsin (2020, 10) kyselyissä brittiläisille live-journalismin yleisöille nousi esiin työn kulisseihin vieminen. Se nähtiin ensinnäkin osana yleisön saamaa käsitystä "totuudesta", jonka koettiin välittyneen esityksissä vuorovaikutuksen, läheisyyden ja "paljastamisen" kautta. Totuuden löytämiseen vaikutti yleisön kokemus luottamuksesta, rehellisyydestä ja "toimittajien työn paremmasta ymmärtämisestä".

Toimittajien työnkuvaan liittyivät lisäksi luonnehdinnat, joissa yleisö kertoi oivaltaneensa esitysten kautta, kuinka journalismi toimii. Tämä kuvattiin tapahtuneen muun muassa "Raottamalla verhoa, jotta oli mahdollista nähdä alan kulisseihin". Yksi vastaaja korosti "sisäisten toimintojen, politiikan tai sanomalehden päätöksenteon" avaamista yleisölle. (Em.)

Live-journalismin läpinäkyvyys ymmärrettynä nimenomaan juttuprosessien ja yleisemmin journalismin käytäntöjen avaamisena lähentelee läpinäkyvyyden teoreettisia malleja, joita tämän tutkielman viitekehyksessä on esitetty. Tässä mielessä live-journalismin läpinäkyvyys ilmentää esimerkiksi Kuutin (2012, 70) tekemää erittelyä, jossa "journalistinen transparenssi" on jaettu kahtia. Sillä viitataan hänen mukaansa joko journalismin institutionaaliseen läpinäkyvyyteen tai journalistiseen työprosessiin. Institutionaalinen läpinäkyvyys kattaa median toimintaan ja asemaan liittyvän avoimuuden yleisesti sekä yksittäistapauksissa. Tällaiseksi läpinäkyvyydeksi voisi laskea tämän tutkimuksen aineistossa esiintyvän mediakritiikin, joka on osa "Oman toiminnan kriittisen tarkastelun" teemaa.

Työprosessiin liittyvällä läpinäkyvyydellä Kuutti puolestaan tarkoittaa paitsi käytetyistä tiedonhankinta- ja muista menetelmistä kertomista, myös sen avaamista, mihin kysymyksiin ei jutunteon aikana saatu vastauksia. Ylipäätään jokaisen jutun kohdalla olisi Kuutin mukaan mietittävä, sisältyykö siihen jotain sellaista, joka olisi syytä erikseen selvittää yleisölle. (Kuutti 2015, 132; Kuutti 2012, 70.) Myös tällainen kuvaus journalistisesta läpinäkyvyydestä esiintyy tämän tutkimuksen aineistossa teemana "Jutunteon ja journalistisen työn avaaminen". Osittain se esiintyy esimerkiksi hankaluuksista ja tehdyistä virheistä kertomisen kautta myös teeman "Oman toiminnan kriittinen tarkastelu" kautta.

Summa summarum: tämän luvun tarkoituksena on ollut sitoa tutkimuksen laadullisen sisällönanalyysin tuloksia laajempaan kontekstiin. Tätä kautta analyysin tuloksia – tutkijan tekemiä havaintoja – on pyritty tulkitsemaan ja antamaan tulkinnan kautta merkityksiä ilmiölle, jota havainnot koskevat. Ilmiö on tässä tapauksessa live-journalismin läpinäkyvyys, ja sitä koskevia havaintoja on yritetty asettaa kontekstiin tutkielman teoreettisen viitekehysten ja live-journalismin muun tutkimuksen kautta.

Johtava ajatus on ollut muodostaa aineistosta miksi-kysymyksiä. Tässä luvussa on haettu vastausta lähinnä siihen, miksi live-journalismin läpinäkyvyys näyttäytyy tutkimusaineiston analyysissä juuri niiden viiden teeman kautta, jotka analyysissä muodostettiin. Yksi selitys live-journalismin läpinäkyvyydelle sellaisena ilmiönä kuin se tässä tutkimuksessa on käsitteellistetty, löytyy itse live-journalismin luonteesta. Formaatti vaatii siinä esiintyviltä toimittajilta ja kuvaajilta tiettyntyyppistä subjektiivisuutta, mikä heijastuu tämän tutkimuksen mukaan muun muassa journalismin läpinäkyvyytenä. Lisäksi live-journalismi vaikuttaisi tarjoavan luontevan alustan juttuprosessien avaamiselle ja mediakritiikille.

6 TUTKIMUKSEN ARVIOINTI

Tämän luvun tarkoitus on esittää pohdintoja ja näkökulmia tutkimuksen luotettavuudesta. Tätä arviointia on pyritty tekemään myös läpi tutkimusraportin. Erityisesti luvussa 3, jossa käsitellään menetelmiä ja aineistoja, on pohdittu käsillä olevan tutkimuksen luonnetta ja laatua sekä kerrottu, mitä tutkija on yrittänyt tehdä.

Luotettavuuden pohdinta lähtee ajatuksesta, että koska kaikessa tutkimustoinnassa tulisi pyrkiä välttämään virheitä, on yksittäisessä tutkimuksessa arvioitava tehdyn tutkimuksen luotettavuutta. Laadullisen tutkimuksen moninaisuudesta johtuen tutkimusotteen piiristä löytyy useita käsityksiä tutkimuksen luotettavuuteen liittyvistä kysymyksistä. Varauksin voidaan kuitenkin esittää kaikille laadullisen tutkimuksen perinteille yhteinen näkemys, jossa sanoudutaan irti puhtaan objektiivisen tiedon mahdollisuudesta. Näin on tämän tutkimuksenkin tekijä esittänyt ajattelevansa luvussa 3. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 158–159).

Käytännössä tämä tarkoittaa tässä tutkimuksessa sitä, että haastateltujen tuottajien kuvailut Mustan Laatikon journalistisesta läpinäkyvyydestä on ymmärretty heidän oman merkitystodellisuutensa tuottamiksi. Samoin tutkijan tekemät havainnot haastateltavien käsityksistä ovat väistämättä suodattuneet hänen oman kehyksensä läpi: onhan tutkija samalla sekä tutkimusasetelman luoja että sen tulkitsija. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 160.) Tutkija on toki yrittänyt olla tulkinnoissaan mahdollisimman puolueeton. Haastattelutilanteissa hän on myös pyrkinyt ohjaamaan haastateltavien ajattelua mahdollisimman vähän. Tämä näkyi muun muassa niin, että haastateltaville ei heidän kysyessäänkään kerrottu, mitä journalistisella läpinäkyvyydellä tutkimuksen yhteydessä tarkoitetaan. Sen sijaan oli haastateltavien oma tehtävä määritellä läpinäkyvyyttä.

Tosin tätä ajattelua olisi voinut viedä pidemmällekin ja olla ohjaamatta haastateltavien ajatuksia tutkimuksen aiheeseen ollenkaan. Tutkija olisi esimerkiksi voinut pyytää heitä kertomaan täysin vapaasti, mitä heillä nousee Mustan Laatikon esitysten käsikirjoituksista mieleen. Tulkinnan kehykseksi ei siis olisi annettu mitään konkreettisia työkaluja. Tällöin olisi voinut periaatteessa saada aivan erilaista tietoa haastateltavilta. Olisiko journalismin läpinäkyvyys esimerkiksi noussut esiin lainkaan? Tämän tyyppiseen virikeaineiston pohjalta tapahtuvaan vapaaseen assosiaatioon perustuva haastattelutilanne olisi tosin voinut venyä pituudeltaan kohtuuttoman pitkäksi. Entä mitä olisi tutkimusongelman kannalta tarkoittanut, jos läpinäkyvyys ei olisi noussut haastatteluissa lainkaan esiin?

Sinänsä tässä tutkimuksessa on oletettu, että live-journalismin mahdollinen läpinäkyvyys *on jollain tavalla* reaalisesti olemassa, vaikkei siitä olisikaan mahdollista saada objektiivista tietoa (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2018, 161). Tässä mielessä tutkimuksen tulokset ovat siis olleet riippuvaisia siitä, keneltä asiaa on kysytty ja kuka on tullut saatuja vastauksia. Mustan Laatikon tuottajilla on useamman vuoden kokemus live-journalismin tekemisestä ja esitysten luonteesta. Tämä on väistämättä mahdollistanut monipuolisempien havaintojen tekemisen käsikirjoitusten pohjalta kuin jos vaikka tutkija itse olisi analysoinut niitä.

Sama pätee siihen, jos ”satunnaisia ihmisiä” olisi pyydetty tekemään käsikirjoituksista havaintoja journalistisen läpinäkyvyyden pohjalta. Tavallisten kaduntallajien käsitys journalismin läpinäkyvyydestä voi esimerkiksi olla täysin erilainen kuin

Mustan Laatikon tuottajilla, jotka ovat pitkän linjan toimittajia. Tämä on syytä ottaa tutkimusta arvioitaessa huomioon: tulokset perustuvat nimenomaan ammattitoimittajien havaintoihin ja käsityksiin Mustan Laatikon journalistisesta läpinäkyvyydestä.

Lisäksi laadullinen sisällönanalyysi olisi voinut tuottaa esimerkiksi erilaisia teemoja riippuen siitä, olisiko analyysin tehnyt joku eri henkilö tai olisiko prosessia ohjannut jokin tietty teoria. Toisaalta tutkimuksen teoreettinen viitekehys on ohjannut analyysin tulosten tulkintaa tiettyyn suuntaan, mikä osaltaan vähentää johtopäätösten täyttä mielivaltaisuutta.

Tämä tutkimus on ensisijaisesti pyrkinyt selittämään sen kohteena olevaa ilmiötä. Omien hypoteesien todistelu tai ilmiön olemassaolon paljastaminen ei ole ollut päämääränä. (Vrt. Alasuutari 2011, 234–237.) Mikäli Mustaa Laatikkoa pidetään yhtenä esimerkkinä live-journalismin ilmentymästä, voidaan tämän tutkimuksen tuloksia pitää myös yhtenä perusteltuna esimerkkinä live-journalismin läpinäkyvyydestä. Tutkija on pyrkinyt osoittamaan, minkälaista polkua pitkin hän on tutkitun ilmiön paikallisena selityksenä esitettyihin tuloksiin päätenyt.

Todettakoon vielä, että ketään haastateltavaa ei tietenkään pakotettu osallistumaan tutkimukseen. Jokaiselle heistä lähetettiin etukäteen allekirjoitettavaksi tutkimuksen suostumuslomake ja nähtäväksi tutkimuksen tietosuojailmoitus. Ilmoituksesta kävi ilmi muun muassa tutkimuksen tarkoitus ja luonne sekä tutkimuksen tekijän yhteystiedot. Haastateltaville on annettu mahdollisuus esiintyä tutkimuksessa anonymisti.

7 LOPUKSI

Tässä pro gradu -tutkielmassa lähdettiin etsimään vastausta kysymykseen, minkälaista läpinäkyvyyttä Mustan Laatikon live-journalismissa on. Journalismin läpinäkyvyys valikoitui näkökulmaksi muun muassa siksi, että se oli noussut esiin yhtenä positiivisena teemana Mustan Laatikon yleisötutkimuksissa. Toisin sanoen yleisö oli mieltänyt Mustan Laatikon esitykset jollakin tavalla journalismin läpinäkyvyyttä lisääviksi. (The Power of Live Journalism -hankkeen tutkimussuunnitelma, 2). Vastavia tuloksia on saatu myös brittiläisestä live-journalismin yleisötutkimuksesta. Journalismin läpinäkyvyys on myös ollut 2000-luvun journalistiikassa kasvava tutkimuksen aihe. Läpinäkyvyyden lisäämistä on muun muassa ehdotettu yhdeksi lääkkeeksi alan krooniseen luottamuspulaan. (Mm. Uusivirta 2014.)

Tämän tutkimuksen aineisto koostuu Mustan Laatikon tuottajien käsityksistä omien esitystensä journalistisesta läpinäkyvyydestä. Näitä käsityksiä analysoimalla tutkimuksessa muodostettiin viisi teemaa, jotka kuvaavat Mustan Laatikon live-journalismin läpinäkyvyyttä. Sinänsä nämä teemat ovat itsessään jo karkea vastaus tutkimusongelmaan: tällaista läpinäkyvyyttä Mustan Laatikon live-journalismissa tämän aineiston perusteella on. Teemojen – sisällönanalyysin tulosten – taakse yritettiin kuitenkin päästä kysymällä, miksi juuri nämä teemat nousivat esiin. Tarkastelussa nojattiin lähinnä live-journalismin aiempaan tutkimukseen. Johtopäätös oli, että live-journalismin ominaispiirteet erityisenä journalismin lajityyppinä synnyttävät tiettyä läpinäkyvyyttä itsessään. Tämän lisäksi live-journalismi tuntuisi olevan luonteva alusta journalististen työprosessien avaamiseksi yleisölle.

Aiemmin mainittu luottamuspula voisi olla hyvä syy pohtia, miksi sekä live-journalismista että sen mahdollistamasta journalismin läpinäkyvyydestä kannattaa kiinnostua. Reuters-instituutin mukaan yleisön luottamuksen heikentyminen uutisia kohtaan on maailmanlaajuinen ilmiö. Instituutin julkaisema *Digital News Report* vuodelta 2020 kertoo, että harvempi kuin joka neljäs ihminen sanoo tavallisesti luottavansa uutisiin. Niissäkin maissa, joissa luottamuspula ei ole kasvanut yhtä paljon kuin esimerkiksi Brasiliassa ja Isossa-Britanniassa, mielipideilmasto on polarisoitunut jyrkästi. Raportin aineisto kattaa tietoja 40:ltä eri markkina-alueelta ympäri maailman. (Toff et al. 2020, 5).

Esimerkiksi Lyytinen (2020, 48–51) kiinnittää huomiota samaan ilmiöön ja toteaa, että live-journalismilla voi olla tärkeä rooli journalismin yleisösuhteen palauttamisessa. Läpinäkyvyyden lisääminen on osa tätä yhtälöä. Ratkaisu ei tosin kokonaan liene siinä, että jokainen mediatalo alkaisi varata kilpaa teatterisaleja käyttöönsä. Vaikka siitä ei varmasti olisi haittaa, isossa kuvassa esimerkiksi läpinäkyvyyden lisääminen muutamalle sadalle teatterissa istuvalle ihmiselle kerrallaan ei vielä ratkaise journalismin luottamuspulaa. Kuten eräs tähän tutkimukseen haastateltu Mustan Laatikon tuottaja totesi:

Mustasta Laatikosta on tavallaan opittavissa, ja live-journalismista yleisesti on opittavissa, että kaikki keinot, joilla voidaan vähentää välimatkaa yleisön ja journalismin välillä, kannattaa käyttää. Kannattaa tulla lähemmäs yleisöä, auttaa yleisöä ymmärtämään journalismia paremmin, selittää sitä, mitä me tehdään ja miksi me tehdään, miksi se on uskottava tapa tuottaa tietoa. Tapoja, joilla se pitäis tuoda muihin välineisiin, sitä pitäis innovoida vähän, sitä pitäis vähän mieltä enemmän. Ei se yks-yhteen tietenkään, live-journalismin

keinot... ei ole tarkoituksenmukaista tuoda toimittajaa aina niin voimakkaasti esiin kuin se tässä väistämättä tapahtuu.¹⁷

Sen sijaan voisi olla paikallaan yrittää miettiä ja tutkia, kuinka Mustan Laatikon ja live-journalismin oppeja voisi ottaa laajemmin käyttöön journalismissa. Siihen pyrkii myös Live-journalismin voima -tutkimushanke, johon tämäkin pro gradu yhtenä pienenä osana kuuluu. Tästä tutkielmasta ei valitettavasti löydy viisasten kiveä ratkaisuksi, kuinka live-journalismin voima voitaisiin valjastaa jokaisen paikallislehden käyttöön Hangosta Utsjoelle. Tässä onkin varmasti oivallinen jatkotutkimuksen paikka.

Pelkän akateemisen tutkimuksen voimin voi tosin olla hankala saada aikaan käytännön sovellutuksia. Hedelmällisintä voisi olla ottaa mediatilat mukaan kehitystyöhön, jossa journalistit kokeilisivat rohkeasti erilaisia innovaatioita live-journalismin pohjalta. Tutkijoiden tehtäväksi jäisi sitten tarkastella, mikä kokeiluissa toimii ja mikä ei, miten ja miksi. Mediatilojen päättäjien vakuuttaminen live-journalismin voimasta saattaa olla tässä visiossa kaikkein ahtain pullonkaula. Lääkkeenä toki voisi toimia aiheesta tehtyyn tutkimukseen perehtyminen pörssiyritysten hallituksissa. Viimeistään tämän tutkimushankkeen loppuraportista kannattaisi aikanaan aloittaa.

Kaiken kaikkiaan live-journalismin tutkimus on vielä alkutekijöissään. Tutkimuksissa on tähän mennessä pitkälti jätetty analysoimatta esitysten sisältöä ja keskitytty sen sijaan ilmiön muihin puoliin. Lisäksi tutkimuksesta puuttuu reflektiota siitä, kuinka live-journalistisia ideoita ja lähestymistapoja voitaisiin soveltaa ihan kaikenlaiseen journalismiin. (Vodanovic 2020, 1; Ruotsalainen & Villi 2021, 2.) Näin ollen tällaista tutkimusta tarvittaisiin ehdottomasti lisää.

¹⁷ Ote tutkimuksen anonymisoidusta tutkimusaineistosta.

LÄHTEET

- Adams, C. (2020). NEWS ON STAGE: Towards Reconfiguring Journalism through Theatre to a Public Sphere. *Journalism Practice*. doi:10.1080/17512786.2020.1771754
- Alasuutari, P. (2011). Laadullinen tutkimus 2.0 (4. uud. p.). Vastapaino.
- Allen, David. S. (2008). The Trouble With Transparency. *Journalism Studies*, 9(3), 323–340.
- American Press Institute (2020). Journalism Essentials. Haettu osoitteesta <https://www.americanpressinstitute.org/journalism-essentials>
- Baym, G. (2016). Journalism and the hybrid condition: Long-form television drama at the intersections of news and narrative. *Journalism: Theory, Practice & Criticism*, 18(1), 11–26.
- Brown-Smith, C. (2017). Transparency finally takes off. Hettu osoitteesta <https://www.niemanlab.org/2017/12/transparency-finally-takes-off>
- Carroll, J. (12.10.2015). Here today, gone already: It's 'Pop-Up Magazine'!. *San Francisco Chronicle*. Haettu osoitteesta <https://www.sfchronicle.com/entertainment/carroll/article/Here-today-gone-already-It-s-Pop-Up-6566989.php>
- Costera Meijer, I. & Bijleveld, Hildebrand P. (2016). Valuable journalism. *Journalism Studies*, 17(7), 827-839.
- Cunningham, B. (2003, Re-thinking objectivity. *Columbia Journalism Review*, 42, 24.
- Domingo, D. & Heikkilä, H. (2012). Media Accountability Practices in Online News Media. Teoksessa Siaperä, E. & Veglis, A. (toim.). 2012. *The Handbook of Global Online Journalism*. John Wiley & Sons, Inc.
- Eskola, J., Lätti, J. & Vastamäki, J. Teemahaastattelu: Lyhyt selviytymisopas. Teoksessa Valli, R., Aarnos, E., Hakala, J. T., Valli, R., Vastamäki, J., Aarnos, E., . . . Perkkilä, P. (2018). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu : virikkeitä aloittelevalle tutkijalle* (5., uudistettu painos.). PS-kustannus.
- Gillmor, D. (20.1.2005). The End of Objectivity (Version 0.91). Haettu osoitteesta https://dangillmor.typepad.com/dan_gillmor_on_grassroots/2005/01/the_end_of_obje.html
- Haikarainen, R., Lupsa, C., Martin-Kessler, F., & Moll, J. (05.04.2019). Extreme engagement: Lessons from "journalism shows" around europe.

- Paneelikeskustelu. Haettu osoitteesta <https://www.journalismfestival.com/programme/2019/extreme-engagement-lessons-from-journalism-shows-around-europe>
- Hearns-Branaman, J. O. (2016). Journalism and the philosophy of truth (1st ed.). London: Routledge. Haettu osoitteesta <https://www.taylorfrancis.com.ezproxy.jyu.fi/books/9781315714103>
- Helsingin Sanomain Säätiö. (2019). Apurahat. The power of live journalism: From insights to applications. Helsinki: Helsingin Sanomain Säätiö. Haettu osoitteesta <https://www.hssaatio.fi/apurahat/the-power-of-live-journalism-from-insights-to-applications>.
- Hänninen, A.E. (2020). Livejournalismin voima -tutkimushankkeen yleisötutkimuksen raportin työversio.
- Juhila, K. Teemoittelu. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Haettu osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavanvalinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/>
- Julkisen sanan neuvosto (2011). Journalistin ohjeet ja liite. Haettu osoitteesta https://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet
- Junttila, J. (2012). Dokumenttiteatterin uusi aalto. Helsinki: Like.
- Jyväskylän yliopisto (2019). Laadullinen tutkimus. Menetelmäpolkuja humanisteille. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Haettu osoitteesta <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/laadullinen-tutkimus>
- Kakkuri-Knuuttila, M. (2013). Argumentti ja kritiikki: Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot (9. p.). Gaudeamus.
- Kallio, A. Litterointi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Haettu osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-prosessi/litterointi/>
- Karlsson, M. (2010). Rituals of Transparency: Evaluating online news outlets' uses of transparency rituals in the United States, United Kingdom and Sweden. Journalism Studies, 11(4), 535-545.
- Karlsson, M. & Clerwall, C. (2018). TRANSPARENCY TO THE RESCUE? evaluating citizens' views on transparency tools in journalism. Routledge.

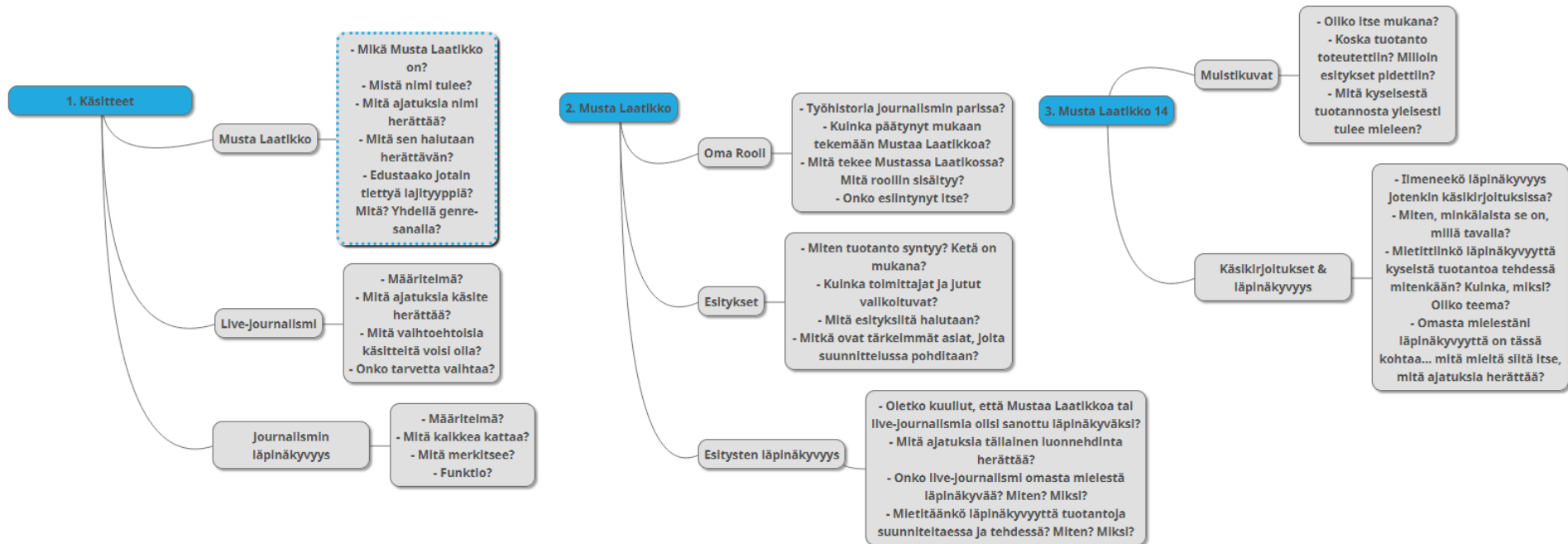
- Karlsson, M., Clerwall, C., & Nord, L. (2014). *You ain't seen nothing yet*. Routledge. doi:10.1080/1461670X.2014.886837.
- Kovach, B., & Rosenstiel, T. (2014). *The elements of journalism: What newspeople should know and the public should expect*. Three Rivers Press (CA).
- Kunelius, R. (2009). *Viestinnän vallassa. Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin*. Helsinki: WSOY.
- Kuutti, H. (Toim.) (2015). *Todenmukainen journalismi*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, viestintätieteiden laitos.
- Kuutti, H. (2012). *Mediasanasto*. Jyväskylä: MediaDoc.
- Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä 460/2003. Haettu osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20030460>
- Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621. Haettu osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621>
- Larson, C. (2015). Live publishing: the onstage redeployment of journalistic authority. *Media, Culture & Society*, 37(3), 440–459.
- Lehtinen, A. P. (2016). *Journalismin objektiivisuus : Pragmaattinen tietokäsitys ja relativismin haaste moniarvoisessa maailmassa*. Helsingin yliopisto.
- Leigh, D. (2019). *Investigative journalism : A Survival Guide*. Palgrave Macmillan.
- Lilja, E. (2020). *Toimittajat parrasvaloissa : Helsingin Sanomien Musta Laatikko - esiintyjien kokemuksia livejournalismista*. Maisterintutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lyytinen, J. (2020). *Pulling back the curtain: How live journalism is re-engaging news audiences*. Journalist Fellowship Paper. Reuters Institute for the Study of Journalism. Oxford University.
- Lyytinen, J. (4.1.2016). *Helsingin Sanomat tuo journalismin ja toimittajat näyttämölle - tapahtumien sarja alkaa helmikuussa*. Helsingin Sanomat. Haettu osoitteesta <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000002877899.html>
- Meyer, P. cop. (1979). *Precision journalism. A reporter's introduction to social science methods*. 2. ed. Bloomington. Indiana University Press.
- Nykysuomen sivistyssanakirja (1993). *Vierasperäiset sanat*. Nykysuomen laitos (toim.) Suomalaisen kirjallisuuden seura. 16. painos. Juva: WSOY.

- Pop-Up Magazine (2019). Pop-up magazine productions, publisher of pop-up magazine and the California Sunday Magazine, brings you original, true stories for your nights and weekends. Pop-Up Magazine. Haettu osoitteesta <https://www.popupmagazine.com/productions/>
- Patterson, J. (2019). How live journalism is gaining traction and engaging audiences around the world. What's New In Publishing. Haettu osoitteesta <https://whatsnewinpublishing.com/how-live-journalism-is-gaining-traction-and-engaging-audiences-around-the-world>
- Phillips, A. (2010). Transparency and the new ethics of journalism Routledge. doi:10.1080/17512781003642972
- Ruotsalainen, J. & Villi, M. (2021). 'A Shared Reality between a Journalist and the Audience': How Live Journalism Reimagines News Stories. Media and Communication, 9(2), 167–177. doi:10.17645/mac.v9i2.3809.
- Schultz, J. (1998). Reviving the fourth estate: Democracy, accountability and the media doi:10.1017/CBO9780511597138.
- Singer, J. (2007). Contested autonomy. Journalism Studies, 8(1), 79-95. doi:10.1080/14616700601056866.
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731, 12 §: Sananvapaus ja julkisuus. Haettu osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P12>
- Tampereen yliopisto (2019). Teemahaastattelu. KvaliMOTV. Tampere: Tampereen yliopisto. Haettu osoitteesta https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html
- The Power of Live Journalism: From Insights to Applications (2019). Tutkimushankkeen tutkimussuunnitelma. Research plan for the Media 2030 call. Helsingin Sanomat Foundation.
- Tieteen termipankki (15.7.2016). Filosofia:korrespondenssiteoria. Haettu osoitteesta <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:korrespondenssiteoria>
- Toff, B., Badrinathan, S., Mont'Alverne, C., Arguedas, A. R., Fletcher, R. & Nielsen, R. K. (2020). What We Think We Know and What We Want to Know : Perspectives on Trust in News in a Changing World. Trust in News Project. Reuters Institute for the Study of Journalism. Oxford University.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (Uudistettu laitos.). Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Uusivirta, M. (2014). Muotisanan arvoitus : läpinäkyvyys journalismissa ja sen tutkimuksessa. Maisterintutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

- Vilkkä, H. (2018). Havainnot ja havainnointimenetelmät tutkimuksessa. Teoksessa Valli, R., Aarnos, E., Hakala, J. T., Valli, R., Vastamäki, J., Aarnos, E., . . . Perkkilä, P. Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu : virikkeitä aloittelevalle tutkijalle (5., uudistettu painos.). PS-kustannus.
- Vos, T. P., & Craft, S. (2016). The Discursive Construction of Journalistic Transparency. *Journalism Studies*, 18(12), 1505–1522.
doi:10.1080/1461670x.2015.1135754.
- Vuori, J. Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto.
Haettu osoitteesta
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/>
- Zamith, R. (2019). Transparency, interactivity, diversity, and information provenance in everyday data journalism. *Digital Journalism*, 7(4), 470-489.

LIITTEET

LIITE 1. TEEMAHAASTattelun Runkona Käytetty Käsitekartta

LIITE 2. TEEMAHAASTATTELUJEN VIRIKKEINÄ TOIMINEIDEN KÄSIKIRJOITUSTEN AIHEET

- 1. Sote-uudistus**
- 2. Suomen liivijengit**
- 3. Elämä leskenä**
- 4. Suomi-rap**
- 5. Helsingin suuruudenhullut liikennesuunnitelmat 1980-luvulla**
- 6. Lento MH-17 Ukrainassa**
- 7. Taiteilijoiden yliluonnolliset kokemukset**
- 8. Kahvinjuontia ja muita kuvia Suomesta**